

EDISTYSTÄ JA TURHAKKEITA

Kerronnalliset piirteet ja retoriikka teknologiaelämäkerroissa

Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/
Folkloristiikka
Pekka Turtiainen
Huhtikuu 2016

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Pekka Turtiainen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Edistystä ja turhakkeita: kerronnalliset piirteet ja retoriikka teknologiaelämäkertoissa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Folkloristiikka			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year 4/2016	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 102 + 2 liitesivua
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tässä työssä tarkastellaan teknologiasta kertomisen tapoja ja retoriikkaa kilpikirjoitusaineistossa. Tutkielman aineisto koostuu Joensuun yliopiston ETIM-tutkimushankkeen ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuonna 2007 järjestämän Minä ja teknologia -keruun vuoden 1945 jälkeen syntyneiden vastauksista eli yhtenä 14 teknologiaelämäkerrasta. Vastaajien ikähaarukka on 24-vuotiaasta 61-vuotiaaseen. Työn tavoitteena on löytää erilaisia asenteita teknologisia muutoksia kohtaan ja tarkastella, kuinka ihmiset kertovat itsestään muutosten keskellä eri elämänvaiheissaan.</p> <p>Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on tarkastella, kuinka aineiston kertojat asemoivat itseään ja muita toimijoita teknologiaelämäkertoissa ja mitä merkityksiä positioihin kytkeytyy. Toiseksi selvitetään, millaisin syin ja keinoin teknologisia muutoksia vastustetaan tai pidetään hyväksyttävänä. Tutkin positiointianalyysin avulla kertojien tuottamia positioita suhteessa eri teknologioihin. Retorisen diskurssianalyysin kautta keskityn teknologian hyväksynnän ja vastustuksen piirteisiin.</p> <p>Positiot kytkeytyvät aineistossa sukupolveen, ikään, koulutustaustaan, sosiaalisiin suhteisiin ja sukupuoleen. Omaa aktiivista toimijuutta korostetaan toistuvasti kerrottaessa itselle mieluisista teknologioista. Oma positio uhrina tai muiden toiminnan kohteena korostuu kerrottaessa itselle vieraasta tai vastenmielisestä teknologiasta. Menneisyyden teknologiamuistot ovat usein nostalgisesti latautuneita, kun taas uutta teknologiaa arvioidaan käytettävyyden ja hyötynäkökulman kautta. Uutta teknologiaa merkityksellistetään myös vertaamalla sitä vanhaan. Aineiston iäkkäämpien kertojien teksteissä vanhuksiin liitetään stereotypioita osaamattomuudesta ja haluttomuudesta uuden teknologian suhteen, ja nuoret saavat negatiivisesti latautuneita luonnehdintoja teknologian käyttäjinä ja suunnittelijoina.</p> <p>Itselle mieluisat teknologiat esitetään tavallisina ja sitä kautta hyväksyttävänä, mutta kielteiseksi koettu teknologia etäännytetään itsestä ja omasta arjesta erilaisten kategorisointien kautta. Teknologisoitua yhteiskunta esitetään sekä mahdollisuutena parempaan elämään että epätasa-arvoisena sekä perinteisten taitojen ja tapojen rapistajana. Menneisyys näyttäytyy suuressa osassa kirjoituksista nostalgisena aikana, jolloin kasvokkainen kanssakäyminen ja tasa-arvo toteutuivat kirjoitushetken nykyisyyttä paremmin. Aineistossa käsitellään runsaasti myös ympäristöongelmia, joiden suhteen teknologia näyttäytyy paitsi ongelmien syynä, myös potentiaalisena väylänä kestäväälle kehitykselle.</p> <p>2000-luvun teknologiset muutokset synnyttävät aineistossa runsaasti kritiikkiä ja näyttäytyvät myös uhkina etenkin suuriin ikäluokkiin kuuluvien vastaajien keskuudessa. Teknologian tutkimus, joka käsittelee ihmisten kokemuksia ja asenteita, onkin sovellettavissa esimerkiksi palvelumuotoiluun väestön ikääntyessä ja palveluiden sähköistyessä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords teknologia, omaelämäkerrallisuus, asenteet, retoriikka, positiointi, teknologiakritiikki, ikä, sukupolvi, sukupuoli, nostalgia, folkloristiikka, teknologinen kehitys, muistitieto			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	4
1.1. Tutkimuskysymykset.....	6
1.2. Aiempi tutkimus.....	7
2. Aineisto.....	8
3. Käsitteitä ja teoreettista taustaa.....	12
3.1. Teknologia kulttuurisena ja sosiaalisena prosessina.....	12
3.2. Moderni ja perinteinen.....	14
3.3. Teknologia arjessa.....	16
3.4. Teknologisen muutoksen prosesseja ja ristiriitoja.....	17
3.5. Muistitietotutkimus ja omaelämäkerrallinen kirjoittaminen.....	19
4. Metodologinen tausta ja tutkimusmenetelmät.....	22
4.1. Positiointianalyysi ja kerronnan tehokeinot.....	22
4.2. Diskurssianalyysi ja retoriikka.....	26
4.2.1. Retorisen tutkimuksen lähtökohtia.....	26
4.2.2. Retoriikka ja asenne.....	29
5. Aineistoanalyysi.....	31
5.1. Kerronnallinen positiointi teknologiaelämäkertoissa.....	33
5.1.1. Positiot, toimijuudet ja teknologia.....	33
5.1.2. Minän muuttuminen teknologiaelämäkertoissa.....	35
5.1.3. Sukupolvien ja teknologian väliset suhteet.....	39
5.1.4. Teknologinen muutos, positiot ja valinnat.....	47
5.1.5. Vanhoihin ja nuoriin liittyvät asenteet positioinnissa.....	55
5.1.6. Teknologia ja sukupuoli.....	62
5.2. Teknologiasta kertomisen retoriikka teknologiaelämäkertoissa.....	65
5.2.1. Suostuttelevan retoriikan keinoja.....	65
5.2.2. Turhan ja tarpeellisen teknologian kategorisointeja.....	68
5.2.3. Muutoksia vastaan ja niiden puolesta.....	72
5.2.4. Toiveita ja pelkoja yhteiskunnallisella ja globaalilla tasolla.....	79
6. Johtopäätökset.....	87
Lähteet ja kirjallisuus.....	95
Liitteet.....	103

1. Johdanto

Ensimmäiset omat muistikuvani teknologiasta sijoittuvat suurin piirtein samalle ajalle kuin ylipäätään ensimmäiset muistoni eli 1980–1990-lukujen taitteeseen. Varhaiset teknologiset muistikuvani liittyvät ennen kaikkea vanhempieni vinylilevysoittimeen, jonka yhteydessä oli stereolaite ja mikrofoni, jolla omaa ääntä sai tallennettua C-kaseteille. Tätä en vielä 1980-luvun puolella ymmärtänyt, vaan tyydyin kääntelemään volyyminappuloita kovemmalle vanhempieni katseilta piilossa. Myös 1970-lukulainen televisiomme ja isoveljeni lelukosketinsoitin ovat jääneet vahvasti mieleeni. Ällistys oli kuitenkin vielä suurempi viettäessäni vuonna 1990-luvun alussa päiviä Savonlinnan keskussairaalan lastenosastolla, jossa sain ensikosketuksen elektronisiin videopeleihin 8-bittisen Nintendon kautta.

Jotakuinkin näin voisin aloittaa oman teknologiaelämäkertani. Tässä tutkielmassa tarkastelen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Joensuun yliopiston ETIM-tutkimushankkeen (Encounters with Technological Imperative) vuonna 2007 järjestämän ”Minä ja teknologia” -keruun vastauksia. Keruuohjeessa vastaajia on kehoitettu kirjoittamaan henkilökohtainen teknologiaelämäkerta alkaen varhaisista muistoista keruuhetken nykyisyyteen ja pohtimaan teknologian merkitystä arjessaan ja yhteiskunnassa. Omat varhaiset muistoni liittyvätkin jo melko tuoreeseen teknologiaan verrattuna useimpiin ”Minä ja teknologia” -keruun muistoihin, sillä useimmat vastaajista ovat olleet keruuvuonna yli 50-vuotiaita. Tietokoneiden ja matkapuhelimien ohella aineistossa käsitelläänkin runsaasti esimerkiksi radion, television, nauhureiden ja sähköisten kodinkoneiden ensikohtauksia. Seuraavassa aineistoesimerkissä tiivistyy kaskun kautta uuden teknologian ja vanhan maailman kohtaaminen 1960-luvun maaseudulla, kun televisiokauppiasta kuljetetaan vielä hevosreessä:

Sitten ilmaantui Helvarama koekatsottavaksi ja Salorakauppias vähän narrasi kun maantien laidasta soitettiin ja käskettiin hakea vierasta. Se oli tv kauppias. Tuli rekeen paketteineen ja istuin sivureunalle. Isä Ville sanoi istu alas reen pohjalle ! Ja kun toinen ei totellut niin nykäisi reen liikkeelle ja kauppias hankeen. Hepo juoksuun ja ei isäukko ensin ollenkaan kuullut kun toinen huusi että älä jätä hyvä mies ! (Mies 57 v. SKS KRA. Teknologia 359. 2007.)

Aineistoesimerkin kaltainen maailma on itselleni melko vieras ja kaukainen huolimatta siitä, että olen kasvanut maaseudulla. Kolmekymppisenä Helsingissä asuvana humanistina oma suhteeni teknologiaan muotoutuu paitsi kokemuksieni, myös aiheeseen liittyvän teoreettisen taustan kautta. Tietokoneet ja myös internet ovat olleet osa elämäni jo lapsuudestani lähtien, mutta useimmille aineiston vastaajille ne näyttävät lähimenneisyyden uudistuksina, mikä ilmenee myös niihin kohdistuvan kritiikin suurena määränä. Itselleni on mahdotonta välttää uutuuksien havaitsemista pääkaupungin katukuvassa, yliopistolla ja ystäväpiirissäni, joten ne muodostuvat nopeasti osaksi arkista ympäristöäni, vaikka en laitteita itse hankkisikaan. Taloudellinen asemani opiskelijana puolestaan on aiheuttanut kriittisyyttä uusien hankintojen kohtaan.

Teknologiset muutokset ovat vaikuttaneet dramaattisella tavalla suomalaisten arkielämään ja ajatteluun menneinä vuosikymmeninä. Suuret teknologisten innovaatioiden muokkaamat yhteiskunnalliset ja arkiset muutokset synnyttävät paitsi konkreettisia toimenpiteitä jokapäiväisessä elämässä, myös ristiriitoja, vastustusta ja toiveita paremmasta tulevaisuudesta. Kiinnostuinkin teknologia-aiheisen keruuaineiston kautta tutkimaan, kuinka suomalaiset kertovat kokemuksistaan muutoksista yksilöllisellä ja kollektiivisella tasolla. Asenneilmapiiriä yhteiskunnallisten muutosten keskellä on käsitelty Suomessa kulttuurintutkimuksen kentällä keskittyen etenkin kaupungistumiseen 1950–1960-luvuilla sekä modernisaatioprosesseihin 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa. Oma mielenkiintoni kohdistuu varhaisen modernisaation jälkeisiin vaiheisiin toisen maailmansodan jälkeen, jolloin teknologinen muutos on ollut maassa nopeinta, sekä myös lähimenneisyyden merkittäviin muutoksiin, kuten internetin ja kännykän yleistymiseen. Pyrin hahmottamaan mentaalisia prosesseja tavallisten ihmisten keskuudessa muutosten keskellä retrospektiivisen muisteluaineiston kautta. Lisäksi aineisto mahdollistaa myös kirjoitusvuoden 2007 asenteiden ja tulevaisuuskuvien tarkastelun.

Kulttuurintutkimuksen näkökulmasta teknologiaa käsittelevä tutkimus korostaa merkityksellisuyttä eli sitä, millaisia merkityksiä ihmiset puheessaan teknologioista tuottavat. Teknologiaa ei käsitellä vain fyysisenä ja mekaanisesti vaikuttavana voimana, vaan sitä voidaan tarkastella eräänlaisena vuorovaikutusprosessina, joka syntyy sosiaalisen toiminnan tuloksena. Arkielämäämme vaikuttavat keksinnöt eivät vain synny tyhjästä ja ala hallita elämäämme, vaan sekä niiden keksiminen, käyttöönotto ja

vakiintuminen tapahtuvat tässä vuorovaikutusprosessissa, jossa sekä myönteiset että kielteiset kannanotot käyvät dialogia (Mikkola 2009: 21).

”Minä ja teknologia” -keruun vastauksissa argumentit puolin ja toisin eksplikoituvat sekä menneisyyteen sijoittuvassa muistelussa että pohdinnoissa teknologisesta todellisuudesta vuonna 2007. Omaelämäkerrallisuuden vuoksi aineisto edustaa pitkää ajallista perspektiiviä, ja argumentit eri teknologioiden puolesta tai niitä vastaan näyttäytyvät sekä menneisyyden että 2000-luvun kautta. Vaikka aineiston teknologiakertomukset ovat ajalta ennen uusimpia teknologisia mullistuksia, kuten älypuhelimia tai tablettitietokoneita, on niiden tutkiminen edelleen relevanttia. Teknologisten kokemusten ja teknologioiden menneisyyden tunteminen on välttämätöntä, jotta suurten teknologisten järjestelmien nykytilaa on mahdollista ymmärtää (Michelsen 2000: 86).

1.1. Tutkimuskysymykset

Tutkin pro gradussani, millaisia asenteita teknologiseen muutokseen liittyy ”Minä ja teknologia” -keruuseen osallistuneiden sodan jälkeen syntyneiden teknologiaelämäkertoissa. Ensimmäiseksi kysyn, miten sodan jälkeen syntyneet vastaajat asemoivat itseään ja muita toimijoita teknologiaelämäkertoissa ja mitä merkityksiä positioihin kytkeytyy. Toiseksi analysoin, millaisin syin ja keinoin teknologisia muutoksia vastustetaan tai pidetään hyväksyttävinä. Painotukseni on erityisesti teknologioiden ja muutoksen vastustuksen retoriikassa. Kysymykset kytkeytyvät myös suurempiin konteksteihin, kuten sukupuolen, sukupolven ja työn merkitykseen teknologian kohtaamisissa.

Tutkimuskysymykseni muotoutuivat osittain arkistoaineiston ehdoilla. Kirjoitusten omaelämäkerrallinen ja runsaasti muistelua sisältävä rakenne ohjasi tutkimaan teknologiakokemuksia kerronnallisten piirteiden kautta, ja useiden vastaajien kriittinen näkökulma tarjosi oivan mahdollisuuden perehtyä retoriikkaan ja argumentointiin. Sen sijaan positiointianalyysin soveltaminen aineistoon ohjasi tutkimusta aiottua metodologisempaan suuntaan, joten havainnoinkin seikkaperäisesti metodin käyttöä positiointia käsittelevissä analyysiluvuissa. Tutkimuksen tavoitteena ei ole muodostaa

kattavia yleistyksiä suomalaisten teknologiakokemuksista pitkällä aikavälillä, vaan tarkastella pienehkön aineiston kautta, kuinka vastaajat kertovat teknologiakokemuksistaan, kuinka he tuottavat niille merkityksiä ja miten vastustus tai hyväksyntä kerronnassa muotoutuu.

1.2. Aiempi tutkimus

Kulttuurintutkimuksessa ja folkloristiikassa on kiinnostuttu teknologiasta toden teolla vasta 2000-luvulla. Teknologiaa käsittelevää etnografista tutkimusta on tehty etenkin Joensuun yliopistossa, ja ”Minä ja teknologia” -keruu olikin osa Joensuun yliopiston ETIM-tutkimushanketta, jossa selvitettiin teknologian vaikutuksia tavallisten ihmisten elämään kulttuurintutkimuksen näkökulmista. Keruun iäkkäiden vastaajien kirjoituksia on käytetty yhtenä aineistona kolmesta sosiologi Noora Talsin väitöskirjassa *Kodin koneet. Teknologioiden kotoutuminen, käyttö ja vastustus* (2014) ja siihen sisältyvissä tutkimusartikkeleissa. Talsin ja Sari Tuuva-Hongiston artikkeli ”Ei vietetty sinä jouluna tekniikan riemujuhlaa. Teknologinen imperatiivi teknologiaelämäkertoissa.” (2009) käsittelee pakon ja paineen merkitystä teknologiakokemuksissa, ja Talsin artikkeli ”Technologies Entering the Home – The Domestication of Mundane Technologies” (2012) keskittyy sukupuolen merkitykseen teknologioiden kotouttamisessa.

ETIM-tutkimushankkeen tutkijoista myös Johanna Uotinen ja Sari Tuuva-Hongisto ovat tutkineet väitöskirjoissaan teknologiaa. Uotisen väitöskirja *Merkillinen kone. Informaatioteknologia, kokemus ja kertomus* (2005) tarkastelee kertomuksia modernista sähköisestä teknologiasta, ja Tuuva-Hongiston väitös *Tilattuja tarinoita. Etnografinen tutkimus pohjoiskarjalaisesta tietoyhteiskunnasta* (2007) käsittelee tietoyhteiskuntaa haastatteluaineiston kautta ja suhteuttaa näkemyksiä yleisesti vallalla oleviin keskusteluihin tietoyhteiskunnasta. Kaikkien kolmen ETIM-hankkeen tutkijan väitöskirjat sivuavat siis omaa aiheitani ja ne toimivatkin itselleni vertailukohtina sekä teoreettisen taustan lähteinä. Mielestäni aiheita ei ole kuitenkaan koluttu loppuun. Sodan jälkeen syntyneiden ikäluokkien teknologiaelämäkerrat tarjoavat folkloristille hedelmällistä tutkimusaineistoa, vaikka niiden vähäisestä määrästä johtuen ne ovatkin osittain rajautuneet aiempien tutkimusten ulkopuolelle.

Muita tärkeitä näkökulmia aiheeseen tarjoavat Sanna Taljan ja Sari Tuuva-Hongiston toimittaman *Tietotekniikkasuhteet. Kulttuurinen näkökulma* (2003) -artikkelikokoelman tutkimusartikkelit tietotekniikasta. Kulttuurintutkimuksen ja myös folkloristiikan näkökulmasta kirjoitetut artikkelit käsittelevät, kuinka teknologiaa voi tutkimusaiheena lähestyä humanististen ja yhteiskuntatieteiden näkökulmista. Lisäksi Turun yliopiston digitaalisen kulttuurin professori Jaakko Suominen on analysoinut teknologiaa kulttuurintutkimuksen näkökulmista. Esimerkiksi tutkimuksessaan *Koneen kokemus. Tietoteknistyvä kulttuuri modernisoituvassa Suomessa 1920-luvulta 1970-luvulle* (2003) Suominen käsittelee teknologista muutosta menneinä vuosikymmeninä populaarijulkisuuden näkökulmasta. Suomisen tutkimukset auttavatkin suhteuttamaan teknologiaelämäkertoja eri aikakausien kehitysvaiheisiin ja asenneilmapiireihin. Folkloristiikassa teknologiaan liittyvää kulttuurista muutosta on tutkinut muun muassa Hilka Helsti pro gradussaan *Kulttuurin muutos ja televisio. Television ensimmäiset vuosikymmenet suomalaisten kokemina* (1988). Minna Kilpinen on puolestaan tutkinut retoriikkaa Kansanradio-ohjelman puheenvuoroissa ja keskusteluissa folkloristiikan pro gradussaan *Kansa äänessä. Tekstityypit, retoriikka ja kulttuurinen tieto Kansanradiossa* (2014).

2. Aineisto

Tutkielmani aineisto koostuu ”Minä ja teknologia” -keruuseen vastanneiden suurten ikäluokkien edustajien ja heitä nuorempien teknologiaelämäkertoista. Suurilla ikäluokilla tarkoitetaan yleensä jatkosodan jälkeisinä vuosina 1945–1949 syntyneitä ikäluokkia. Kyseisinä vuosina Suomessa syntyi vuosittain yli 100 000 lasta. (Pajunen & Ruotsalainen 2012.)

Ikärajaukseni vuoden 1945 jälkeen syntyneisiin vastaajiin perustuu pääasiallisesti kahteen tekijään. Ensinnäkin ETIM-hankkeen tutkimuksissa on keskitytty vain keruun iäkkäisiin vastaajiin, joten tarkastelen itse uusien näkökulmien toivossa sotien jälkeen syntyneiden vastaajien kertomuksia, vaikka aineistoni onkin yhä muutaman vastaajan osalta päällekkäinen Talsin ja Tuuva-Hongiston tutkimusten kanssa. Toiseksi olen perehtynyt itse sivuaineopinnoissani media- ja informaatioteknologioihin, jotka jäävät

ennen sotia syntyneiden vastaajien teksteissä vähälle huomiolle, mutta nousevat keskeisiksi suurten ikäluokkien edustajien kertomuksissa etenkin työn kautta ja liittyvät 1950–1980-luvuilla syntyneiden lapsuusmuistoihin.

Vuonna 2007 järjestettyyn ”Minä ja teknologia” -keruuseen saapui yhteensä 750 sivua vastauksia 52 vastaajalta. Sodan jälkeen syntyneet ovat vastaajien vähemmistönä, sillä heitä löytyy vain 17 kappaletta. Yli 80 prosenttia kaikista keruuseen vastanneista oli vastaushetkellä jo eläkkeellä tai varhaiseläkkeellä, mitä keruun organisoijana toiminut Noora Talsi (2014: 53) selittää SKS:n aktiivisen kerääjäverkoston ikäjakaumalla. Talsin mukaan keruuta ei kuitenkaan alun perin suunnattu iäkkäille, mutta vastaajien yllättävän ikäjakauman vuoksi Talsin väitöskirjassa ja Talsin ja Tuuva-Hongiston tutkimuksissa käytetty aineisto on rajattu vain iäkkäämpien vastaajien kirjoituksiin.

Sodan jälkeen syntyneiden vastauksista kaksi koostuu lyhyistä runoista ja yksi on vain muutaman rivin mittainen typistetty listaus, joten olen karsinut ne pois lopullisesta aineistostani, sillä ne poikkeavat muodoltaan ja sisällöltään liiaksi muista vastauksista ja soveltuvat tutkimusaineistona huonosti positiointi- ja retoriseen analyysille. Näin ollen aineistoni koostuu yhteensä 14 teknologiaelämäkerrasta. Tietenkään näin suppealla aineistolla ei ole mahdollista tehdä liiallisia yleistyksiä teknologian kollektiivisista kokemuksista Suomessa menneinä vuosikymmeninä, mutta pienikin määrä henkilökohtaisia kertomuksia mahdollistaa ennen kaikkea kerronnallisten piirteiden ja niiden merkitysten analyysin.

Aineistoni vastaajista vanhin on syntynyt vuonna 1946 ja nuorin vuonna 1983. Naisia vastaajista on yhdeksän ja miehiä viisi, mikä heijastelee keruuseen osallistuneiden sukupuolijakaumaa myös kokonaistasolla. Koulutustaso on aineistoni vastaajien keskuudessa verrattain korkea: viidellä vastaajalla oli kirjoitusajankohtana ylempi korkeakoulututkinto, kaksi opiskeli yliopistossa ja seitsemällä vastaajalla oli ammattikorkeakoulututkinto tai ammatillinen koulutus. Kuusi vastaajista asui suuressa kaupungissa, viisi pienessä tai keskisuuressa kaupungissa ja vain kolme maaseudulla tai pienen kunnan taajamassa. Huomattavaa kuitenkin on, että moni pienissä kaupungeissa tai maalla asuvista vastaajista on jossain vaiheessa elämäänsä opiskellut tai työskennellyt pääkaupunkiseudulla, ja kaupunkilaisista taas merkittävä osa on viettänyt lapsuutensa ja nuoruutensa maaseudulla.

”Minä ja teknologia” -keruu on järjestetty vuonna 2007, jolloin esimerkiksi älypuhelimet, tabletit tai sosiaalinen media eivät olleet vielä kehittyneet yhtä tiiviiksi osaksi teknologista ympäristöä ja ihmisten arkielämää kuin nykyään. Keruujankokhta sijoittuu aikaan, joka on nykyhetkeä hyvinkin lähellä, mutta silti viime vuosien mullistusten vuoksi teknologisesti ja sosiaalisesti yllättävänkin erilainen nykyhetkeen verrattuna. Esimerkiksi televisiolähetysten muuttuminen digitaalisiksi näyttäytyy osalle vastaajista miltei pahimpana teknologisenä kauhukuvana. Sosiaalisen median ja mukana kulkevan internetin sijasta muun muassa tekstiviestit ja puhelimiin tilattavat soittoäänet puhuttavat vielä vastaajia. Internetsovellusten ja mobiililaitteiden merkitys arjessa on ollut vuonna 2007 huomattavasti nykyistä vähäisempi, vaikka kehitystä monitoimilaitteisiin osataankin jo odottaa:

Digi-televisio on mielestäni kauhuesimerkki siitä, kuinka teknologia vie ihmisiä, tässä tapauksessa vielä valtakunnan päättäjiä, ei todellinen tarve ja käyttäjän saama hyöty. Jos ajatellaan, että käytännössä tietokone mahdollistaa suurimman osan siitä, mitä digi-televisiota perusteltiin, uskon, että tulevaisuudessa tietokoneesta tulee perheen mediakeskus, jonka avulla kuunnellaan musiikkia, katsotaan televisio-ohjelmia ja videoita, tallennetaan valokuvia, ollaan yhteydessä sukulaisiin. En tiedä jääkö nykyiselle televisiolle mitään roolia. (Nainen 43 v. SKS KRA. Teknologia 98. 2007.)

SKS:n järjestämien keruiden ja kirjoituskilpojen tekstit sisältävät kirjalliselle muistelulle tyypillisiä ominaisuuksia, jotka poikkeavat suullisesta perinneaineistosta, kuten teemahaastatteluista. Jyrki Pöysän (2006: 229) mukaan keskeisimmät kirjoittaen tapahtuvan muistelun piirteet ovat ”yksityisyys, kasvokkaisen vuorovaikutuksen ja sen myös suoran interaktiivisen ohjailun puuttuminen, mahdollisuus jakaa kirjoittamistilanne useiksi kirjoittamiskerroiksi, mahdollisuus editoida tekstiä, mahdollisuus valita ajankohta ja paikka muistelulle ja kuvitteellisen vastaanottajan korostuminen tekstiin kirjoitettuna lukijana”. Kirjoittaen muisteltaessa on mahdollista kirjoittaa teksti useaan kertaan, lukea, korjata ja täydentää aiempia tulkintoja useasti. Näin ollen se mahdollistaa omien ajatusten tiukemman kontrollin eli tietoisien minäkuvan ylläpidon verrattuna haastatteluihin. Toisaalta kirjoittaminen kannustaa myös reflektoimaan omia ajatuksia ja se voi käynnistää pitkäaikaisen muisteluprosessin, minkä vuoksi kirjoittamisen ja elämäkerrallisen muistelun yhteys muodostuu kiinteäksi. (Pöysä 2006: 230-231.)

Koska kilpakeruun teksti on lähtökohtaisesti suunnattu muille kuin itselle, yksityinen kirjoitustilanne voi itse asiassa vähentää tekstin tunnustuksellisuutta, jolloin esimerkiksi vaikeimpia muistoja voi jäädä mainitsematta. Toisaalta haastattelijan puuttuminen tilanteesta lisää tekstin itseohjautuvuutta ja assosiaatioita eri teemojen välillä. Kun ketään ei ole paikalla johdattelemassa muistelua haluttuun suuntaan tai takaisin aiheeseen, kirjoittava muistelijä on haastateltavaa vapaampi noudattamaan omia ehtojaan. Välittömissä haastattelutilanteissa vastauksia pyritään usein harmonisoimaan suhteessa oletettuihin haastattelijan käsityksiin aiheesta, mitä kirjoitustilanteessa harvoin tapahtuu. Täytyy kuitenkin muistaa, että kirjoittava muistelemine ei ole vain vapaata tajunnanvirtaa, vaan jo keruukutsun vastauslomake tai -ohje ohjaa kirjoittamista haluttuun suuntaan. (Pöysä 2006: 229–230, Bauman & Briggs 1990: 71.)

”Minä ja teknologia” -keruun kyselylomakkeessa esitetään hyvinkin tarkka kysymysrunko, jonka avulla vastauksia on voinut kirjoittaa. Keskeisenä ohjaajana useimmissa vastauksissa toimii keruuesitteen teemoittelu, joka sisältää kolme kokonaisuutta: 1) teknologiaelämäkerta, 2) teknologia arjessa ja 3) teknologisoitua Suomi (ks. liite). Keruuesitteen täsmentävät kysymykset etenkin kahdessa jälkimmäisessä teemassa ovat enemmän tai vähemmän ohjailleet kirjoitusten sisältöä. Esimerkiksi kysymys siitä, ovatko suomalaiset teknologiahullua kansaa, näkyy ajoittain suorina kommentteina kysymykseen. Lisäksi kysymys sukupuolen merkityksestä teknologioiden käyttöön näkyy paikoitellen irrallisen oloisina kommentteina muutoin eheiden asiakokonaisuuksien sisällä, vaikka sukupuolen merkitystä käsiteltäisiin muissakin asiayhteyksissä.

Lisäksi kysymykset pakosta ja paineesta käyttää teknologioita ja turhiksi koetuista laitteista rikkovat usein muutoin vapaamuotoista kerrontaa ja muuttavat hetkessä kirjoitusten sävyä yllättävänkin kriittiseksi. Noora Talsi (2014: 52) myöntääkin, että keruukutsussa tietoisesti kannustettiin ottamaan kantaa pakkoon tai paineeseen, mikä selittyy ETIM-tutkimushankkeen fokuksella teknologisen imperatiiviin. Toisaalta hämmästyttävän suuri osa oman aineistoni vastaajista on muodostanut kertomuksensa hyvinkin vapaiden assosiaatioiden kautta ja haastanut keruukutsun kysymyksenasetteluja.

3. Käsitteitä ja teoreettista taustaa

3.1. Teknologia kulttuurisena ja sosiaalisena prosessina

Teknologian voisi helposti yleistää vain kokoelmaksi fyysisiä koneita, mutta kulttuurintutkimuksen näkökulmasta teknologia on kuitenkin käsitteenä monimuotoisempi. Jaakko Suomisen mukaan teknologiaa käsitellään usein artefaktikeskeisestä näkökulmasta ja sen ehdoilla. Äärimmäisinä muotoina ovat teknologisen determinismin imperatiivit ja ajatusmallit, joiden mukaan omaehtoisesti ja nopeasti kehittyvä tekniikka määrää elämämme puitteet, joihin on väistämättä sopeuduttava. (Suominen 2003: 12.) Teknologiaan suuntautuva kulttuurintutkimus haastaa tällaisia ajatusmalleja. Tietoteknisiä kokemuksia tutkineen Johanna Uotisen mukaan teknologisen determinismin rinnalle on noussut teknologian sosiaalisen muokkauksen teorioita, joissa teknologia ymmärretään sosiaalisena ja kulttuurisena konstruktiona. Näin ollen teknologia ei ole omalakinen tai itsenäinen ilmiö, vaan siihen vaikuttavat muun muassa kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset tekijät. Teknologia voidaan siis nähdä osana kulttuurisia ja sosiaalisia prosesseja. (Uotinen 2005: 37–38.)

Sosiaalisen muokkauksen teorit keskittyvät kuitenkin pitkälti yleisten yhteiskunnallisten prosessien ja teknologian välisiin suhteisiin eivätkä saavuta yksilön kokemuksen tasoa. Teknologiset merkitykset ovat kuitenkin aina ihmisten tuottamia tietyissä tilanteissa ja paikoissa. Teknologia ei näin ollen koostu vain fyysisistä artefakteista, vaan se on lisäksi ihmisten toimintaa ja tietoa eli luonteeltaan kulttuurista. Tämän vuoksi teknologiaa on kulttuurintutkimuksessa mielekästä tutkia ihmisten kokemusten ja kertomusten ja heidän tuottamiensa merkitysten kautta. (MacKenzie & Wajeman 1985: 3, Grint & Woolgar 1997: 10.)

Kulttuuriset ja sosiaaliset taustatekijät ovat tärkeässä osassa teknologisten laitteiden suunnittelussa ja kehityksessä, ja teknologiaan liittyvä taloudellinen ja poliittinen päätöksenteko on yhteydessä arvoihin, mentaliteetteihin ja maailmankuvaan (Suominen 2003: 13). Teknologia on siis tälläkin tavoin kulttuuristen tekijöiden lävistämää. Tästä näkökulmasta käyttäjät eivät ole passiivisia vastaanottajia, vaan nimenomaan tavalliset ihmiset merkityksellistävät teknologioita. Kulttuurintutkimuksen käsitteillä ja välineillä teknologian tutkimuksen painopiste siirtyykin deterministisistä syy-seuraussuhteista ja

teknologioiden itsensä seuraamisesta ihmisten toimijuuteen. (Uotinen 2005: 38.) Kriittisessä kulttuurintutkimuksessa teknologiaa pyritään ymmärtämään keskittymällä ihmisten jokapäiväiseen elämään ja sen kautta havainnoimaan, mitä pidetään hyvänä elämänä ja mikä suhde teknologialla sen saavuttamisessa on (Slack & Wise 2005: 11).

Käsitteenä teknologia aiheuttaa ihmisissä sekaannuksia. Teknologian käsitteellä viitataan usein pelkkiin laitteisiin ja niiden käyttösovellutuksiin. Lisäksi teknologialla tarkoitetaan usein vain uusimpia, tulevaisuuden kannalta keskeisimpiä tieteellisen ja teknisen todellisuuden ilmiöitä. (Suominen 2003: 11.) Myös ”Minä ja teknologia”-keruun vastauksissa teknologian käsitettä on tulkittu eri tavoin. Suurin osa vastaajista ymmärtää sen kattavan myös vanhoja innovaatioita ja mekaanisia laitteita, mutta osa vastaajista keskittyy teknologiaelämäkerroissaan lähinnä tietotekniikkaan. Myös sosiologi Virve Peteri on havainnut, ettei teknologia ole terminä neutraali, ja hän onkin välttänyt sen käyttöä tehdessään teknologiaa käsitteleviä haastatteluja (Peteri 2006: 261–262). Toisaalta Peterin käyttämä teknologian korvaava termi *laite* on ongelmallinen esimerkiksi tietoverkkojen ja muiden abstraktimpien teknologioiden osalta. Se vahvistaa myös maskuliinista käsitystä teknologiasta sulkemalla aiheen ulkopuolelle esimerkiksi hedelmöityshoidot, ehkäisy ja abortin, jotka käsitetään feministisessä teknologian tutkimuksessa tärkeiksi teknologian sovellutuksiksi (vrt. Wajcman 1991: 54–57).

Omassa tutkimuksessani teknologian käsite kattaa tietotekniikan ja tietoverkkojen lisäksi vanhat mekaaniset välineet, joita useissa vastauksissa luonnehditaan tekniikaksi, sekä ylipäänsä kaikenlaiset teknologiset innovaatiot ja niihin liittyvät merkitykset. On selkeintä sisällyttää teknologian käsitteeseen työssäni kaikki se, joka vastaajien tulkitsemana on teknologiaa. Vaikka käsittelen teknologiaa omassa tutkielmassani kulttuurisena prosessina, teknologisen kulttuurin ymmärtämisessä ei voi täysin sivuuttaa kaikkia aiempia teknologia määritelmiä, sillä ne ovat juurtuneet vahvasti kulttuuriin ja sitä kautta vaikuttavat ajatteluun ja tekoihin. Teknologian käsite onkin polyseeminen eli sillä voi olla monia merkityksiä tilanteesta riippuen. (Slack & Wise 2005: 98.) Ei siis ole tutkijana mielekästä rajata teknologian käsitettä johonkin tiettyyn raamiin, vaan pikemminkin tarkastella, kuinka ”Minä ja teknologia”-keruun vastaajat ovat sen tulkinneet.

3.2. Moderni ja perinteinen

Teknologia kytkeytyy modernin ja perinteisen käsitteisiin esimerkiksi ihmisten luonnehtiessa teknologioita tai niihin liittyviä toimintamalleja perinteisiksi, vanhanaikaisiksi tai nykyaikaisiksi. Moderni on käsitteenä kaksijakoinen eli sillä on sekä ajallinen että spatiaalinen ulottuvuus. Modernin ajallinen käsite tekee eron nykyisyyden ja menneisyyden välille: modernilla voidaan tarkoittaa juuri nyt elettyä hetkeä, mutta myös kulttuurisen kehityksen vaihetta, modernia aikaa (*modern age*), jonka ominaispiirteitä on katsottu olevan elämäntapojen, arvojen, teknologian ja sosiaalisen organisaation muutokset. (Anttonen 2005: 27–28.)

Modernin käsite on kuitenkin latautunut eurosentrisesti, ja aiemmin ajateltiinkin, että tullakseen moderniksi yhteiskunnan täytyisi kulkea unilinearisesti angloeurooppalaista tietä (Anttonen 2005: 30). Modernin vastapareina nähdään perinteisen, esimodernin, vanhanaikaisen, klassisen ja primitiivisen kaltaisia käsitteitä, joihin on yleisesti lähtökohtaisesti liitetty negatiivisia piirteitä. (Anttonen 2005: 28.) Ylipäätään moderniin on liitetty ajatus progressiivisuudesta, kun taas perinteiseen on yhdistetty konservatiivisuus ja pysähtyneisyys. 1800- ja 1900-luvuilla modernin ja perinteisen käsitteet muodostuivat tällaisen kulttuurievolutiivisen ajattelun tuloksena dikotomioiksi. Tässä ajattelussa perinne asettui modernin kulttuuriseksi toiseudeksi, jonka moderni tulisi syrjäyttämään kronologisen, vääjäämättömän kehityksen myötä. (Anttonen 2005: 33.)

Modernin ja perinteen dikotomiaa on kuitenkin myöhemmin kritisoitu, sillä perinteen käsitettä käytetään myös metaforana kulttuuriselle jatkuvuudelle, jolloin perinne nähdään historiallisena resurssina nykyisyyden tuottamisessa. Perinteen käsite on modernin tapaan kaksijakoinen: perinteisinä sosiaalisina ilmiöinä pidetään kulttuurisia malleja, jotka merkitsevät jatkuvuutta, mutta toisaalta perinteisiksi kutsutaan myös niitä ilmiöitä, joilla ei ole enää funktiota ja jotka ovat joutuneet uhanalaisiksi tai uusien ilmiöiden syrjäyttämiksi. (Anttonen 2005: 36–37.) Pertti Anttonen (2005: 42) mukaan perinteisen ja modernin bipolaarinen vastakkainasettelu täytyykin käsittää ennen kaikkea käsitteellisenä ja retorisenä konstruktiona.

Keskustelu modernista ja perinteisestä yhdistyy käsitteellisesti yhteiskunnalliseen

modernisaatioprosessiin, joka alkoi Suomessa 1800-luvun puolivälin jälkeen (Stark 2006: 12). Tietenkin muutoksia ja innovaatioita on ollut tätä ennenkin, mutta Suomen suhteen modernisaation käsitettä käytetään kuvaamaan nimenomaan 1800-luvulla alkaneita nykyaikaistumisen prosesseja, joissa myös teknologisilla muutoksilla on ollut merkittävä osa. Modernisaatio on tietyllä tapaa myös kertomusta kollektiivisesti jaetuista kokemuksista, merkityksistä ja ymmärryksestä (Stark 2006: 15). Huomattava osa oman aineistoni teknologiaelämäkertojen varhaisista muistoista sijoittuu 1950–1960-luvuille eli myöhäisen modernisoitumisen aikaan. Näihin aikoihin hyvinvointivaltion persoonattomat toimintamallit alkoivat korvata kasvokkaisia kohtaamisia maaseudun omavaraisessa lähiympäristössä. Enemmistön kokemukset, asenteet ja toimintatavat muuttuivat kaupungistumisen, hallinnon, palkkatyön, ja kaupallistumisen myötä. (Stark 2006: 13.) Muutos ei tapahtunut kuitenkaan ilman ristiriitoja, ja myös omassa aineistossani kuvataan murroksen vaikeutta:

Vanhempani olivat syntyisin vuosisadan vaihteen agraarikulttuurista, eikä kummallakaan ollut oikeastaan minkäänlaista kokemusta tekniikasta: kaikki outo kummaksutti ja pelästytti ja minut istutettiin siihen oppiin tiukasti. (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 101. 2007.)

Katkelmassa agraarikulttuuri liitetään kertojan adoptiovanhempien kautta uuden vieroksumiseen ja vähäisiin kokemuksiin tekniikasta. Vaikkei kertoja mainitsekaan perinteen tai modernin käsitteitä, agraarikulttuurista kumpuava ajatusmaailma yhdistyy perinteiseen liitettyyn konservatiivisuuteen ja pysähtyneisyyteen. Vaikka aineistossa modernin ja perinteen käsitteitä käytetään sellaisenaan vähän, vanhan- ja nykyaikaisten teknologioiden ja toimintamallien vertailu toistuu etenkin argumentaatiossa teknologisen kehityksen hyödyistä ja haitoista. Entis- ja nykyajan vastakkainasettelussa perinteiset tavat ja taidot esitetään aineistossa toistuvasti myös hyödyllisinä ja säilyttämisen arvoisina resursseina, jotka merkitsevät kirjoittajille kulttuurista jatkuvuutta. Tarkastelen aihetta yksityiskohtaisemmin aineistoanalyysissä.

3.3. Teknologia arjessa

”Minä ja teknologia” -keruun kyselylomakkeessa kysytään suoraan teknologian vaikutuksista vastaajien arkeen, joten on syytä pohtia, millaisia tekijöitä arjen käsitteeseen liittyy. Seppo Knuutilan (2003: 197) mukaan arkea lienee mahdotonta käsitteellistää luetteloivilla tai kokoavilla määritelmillä. Arkea on usein käsitteellistetty negatioiden kautta, esimerkiksi juhlan tai pyhän vastakohtana, joka on puhekielessä edelleen sen konkreettisin merkitys. Arjen on myös katsottu kuuluvan yksityisyyden piiriin vastakohtana julkiselle. Arki on myös yhdistetty kokemus- ja traditiolähtöisiin sosiokulttuurisiin elämäkäytäntöihin, kuten rutiineihin, ja niihin liittyviin epätieteellisiin ajattelumuotoihin, kuten arkikäsitteisiin ja maalaisjärkeen. Knuutilan mukaan kaikilla eri määritelmillä on perustellut lähtökohtansa, eikä niitä voi pitää varsinaisesti oikeina tai väärinä. (Knuutila 2003: 198.)

Knuutila (2003: 208) vertaakin arjen käsitettä *kansan* käsitteeseen. Giorgio Agambenin mukaan kansa on eurooppalaisessa ajattelussa tarkoittanut paitsi kansalaisten moninaisuudesta koostuvaa poliittista yhtenäisyyttä, myös ulos suljettuja, osattomia ja köyhiä. Kansa ei siis todellisuudessa ole yhtenäinen subjekti, vaan se on käsitteenä heilahtelua molempien ääripäiden välillä eikä sille ole vain yhtä viittauskohdetta. (Agamben 2001: 29–30.)

Seppo Knuutilan mukaan tietoyhteiskuntaretoriikassa arki näyttäytyy kansan kaltaisena käsitteenä. Tietoyhteiskunnan arki on se tila, jossa teknologia ja käyttäjät yhdistyvät, jolloin tietoyhteiskunnan arjen voi katsoa kuuluvan kaikille. Toisaalta ne kansalaiset, jotka ovat syystä tai toisesta jääneet kehityksestä syrjään, jäävät Knuutilan mukaan ”tyhjän arjen asukkaiksi”. Arjen ja kansan käsitteitä voi siis molempia käyttää sekä totalisoivassa että partikuloivassa merkityksessä. (Knuutila 2003: 208.) Teknologian merkitykset ihmisten arjessa kytkeytyvät myös teknologisten innovaatioiden leviämiseen ja arkistumiseen liittyviin keskusteluihin, joita käsitellen seuraavaksi.

3.4. Teknologisen muutoksen prosesseja ja ristiriitoja

Suuria kulttuurisia muutoksia ja uusien innovaatioiden leviämistä on tutkittu eritoten sosiologian kentällä. Sosiologian innovaatioteoriat sisältävät kuitenkin epäkohtia, joihin kulttuurintutkimuksen kentällä on puututtu. Kun tarkastellaan teknologian leviämistä ihmisten keskuudessa, sosiologisen evolutionistisen tulkinnan mukaan intellektuellit ovat muutoksen ensimmäisiä edelläkävijöitä, joita seuraa joukko opiskelijoita ja nuoria ihmisiä (Jallinoja 1991: 49). Kulttuurintutkijat ovat kuitenkin huolestuneet etujoukkoteorioiden hierarkkisesta asetelmasta, jossa muutokseen torjuvasti suhtautuvat ihmiset sivuutetaan täysin. Esimerkiksi Seppo Knuuttila kritisoi sosiologiiden suosimia innovaatio- ja etujoukkoteorioita siitä, että niissä tavallisten ihmisten äänet jäävät merkityksettömiksi. Nykyaikaistumisen prosessit ovat tosiasiaassa moniäänisiä ja ristiriitaisia, minkä vuoksi tutkimuksen täytyy tuoda esiin myös vaiennettuja ääniä. (Knuuttila 1994: 40.)

Teknologian kesyyntymisen on katsottu olevan prosessi, jossa teknologia muuttuu hiljalleen arkipäiväiseksi ja kesyyntyy käyttöön (esim. Silverstone, Hirsch & Morley 1992). Tietotekniikan kokemuksia tutkinut Sari Tuuva-Hongisto (2007: 28) muistuttaa, että kesyyntymisen malli on kohdannut myös kritiikkiä: se on varsin lineaarinen eikä näe kesyyntymistä vastavuoroisena prosessina, vaan pikemminkin selittää yleisellä tasolla teknologian leviämiseen liittyviä tekijöitä. Uutuuksien vastustusta 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa tutkinut Kati Mikkola (2009: 145) puolestaan huomauttaa, etteivät innovaatioteoriat ota riittävästi huomioon vastustamisen ulottuvuuksia. Teknologinen muutos näyttäytyykin aivan toisenlaisena, kun irtaudutaan murrosta käsittelevien visiopuheiden kentältä (Suominen 2003: 11). Johanna Uotinen (2005: 28–29) määrittelee luonteeltaan deterministisen tietoyhteiskuntapuheen nimenomaan yhteiskunnallisten vaikuttajien ja median käyttämäksi tietoyhteiskunnan ja informaatioteknologian tuottamisen ja kuvaamisen tavaksi. Kun teknologiaa käsittelevässä tutkimuksessa huomioidaan myös vastustavat asenteet ja ristiriidat uutuuksien vastaanottamisessa, teknologian tuoma sosiaalinen ja yhteiskunnallinen muutos voi erota radikaalisti hegemonisten diskurssien, kuten tietoyhteiskuntapuheen, tuottamasta todellisuudesta.

On huomioitavaa, ettei teknologisten uutuuksien vastaanottaminen ole yksilötasolla täysin sattumanvaraista, vaan innovaatioiden käyttöönotto, hyväksyntä tai torjunta voivat olla yhteydessä esimerkiksi sosiaaliseen asemaan, koulutukseen ja taloudelliseen tilanteeseen. Sosiologi Everett M. Rogers on eritellyt innovaatioiden varhaisten vastaanottajien erityispiirteitä, jotka vaikuttavat uutuuksien leviämiseen. Innovaatioiden varhaisilla omaksujilla on Rogersin mukaan yleensä korkea koulutus, sosioekonominen asema ja sosiaalinen status. He ovat yleensä myös pitkälle verkostoituneita, kosmopoliittisia, kaupallisesti suuntautuneita ja yhteydessä lukuisiin viestintäkanaviin. (Rogers 1983: 269–270.) Toisessa ääripäässä ovat Rogersin (1983: 250) mukaan kuhnilijat (*laggards*), jotka ovat vahvasti perinneorientoituneita, suhtautuvat epäilevästi innovaatioihin ja ottavat niitä käyttöön hyvin hitaasti, jos juuri lainkaan.

Rogersin kategorisointi ei ole ongelmaton, sillä se lähtökohtaisesti liittyy innovaatioiden ensimmäisiin omaksujiin positiivisia ja torjujiin negatiivisia luonnehdintoja, mistä käsite ”laggards” toimii esimerkkinä jo itsessään. Kuitenkin muun muassa Kati Mikkola on löytänyt väitöskirjassaan vuonna 1939 kerätystä muistitietoaaineistosta Rogersin mallin mukaisia tyyppejä. 1800-luvun lopun Suomessa uutuuksien ensimmäiset vastaanottajat olivat usein koulutettuja ja muun muassa kaupankäynnin vuoksi matkustelleita ihmisiä. Uudistusmielisillä talonpojilla oli puolestaan suhteita herrasväkeen. (Mikkola 2009: 147.) Omassa työssäni onkin tärkeää huomioida, heijastuuko vastaajien sosioekonominen asema, ikä, koulutus, asuinpaikka tai sukupuoli heidän asenteissaan, retoriikassaan tai halukkuudessaan omaksua uutta teknologiaa.

Seppo Knuutilan (1994: 164) mukaan kulttuurinen muutos ei tapahdu hierarkkisesti suhteessa, jossa uusi teknologia, tapa tai käytäntö alkaisi yksipuolisesti hallitsemaan ihmisiä, vaan muutoksista käydään jatkuvasti keskustelua. Kati Mikkola (2009: 21) korostaa, että muutostilanteessa puolustavat ja vastustavat argumentit eksplikoituvat ja muotoutuvat keskinäisessä dialogissa. Tästä huolimatta vastustavat asenteet asetetaan usein kerronnallisesti koomiseen valoon sitä mukaa, kun uutuudet vakiintuvat osaksi arkielämää. Sen sijaan etunsa osoittanut muutos perustellaan järjellä tai taloudellisin perustein. On kuitenkin tärkeää problematisoida muutoksen erilaisia merkityksiä eri ryhmissä, vaikka vanhasta irtautuminen ja uuteen siirtyminen tapahtuisivatkin toisia jäljitellemällä. (Knuutila 1994: 41.)

Edellä mainitun taustan myötä kiinnitän tutkimuksessani erityistä huomiota teknologisia muutoksia vastustaviin argumentteihin. Aineistoni vastaajia ei voi kuitenkaan jakaa karikatyyrimaisesti muutosvastaisiin tai teknologisten muutosten hyväksyjiin, vaan asenteisiin kytkeytyy teksteissä moninaisia tekijöitä. Esimerkiksi teknologinen kehitys voidaan nähdä kokonaistasolla hyväksyttävänä, mutta jotkut teknologisista sovellutuksista, kuten sähköiset asiointipalvelut, koetaan järjenvastaisina ja vastenmielisinä. Lisäksi kehitys voidaan esittää hyväksyttävänä vain tiettyyn pisteeseen asti, kunnes se aletaan kokea hallitsemattomana. Teknologiaelämäkertoissa korostuvat myös yksittäiset henkilökohtaiset sattumukset ja kokemukset, joiden vuoksi asenteet eri teknologisia laitteita kohtaan saattavat vaihdella hyvinkin henkilökohtaisista syistä. Kertojan persoonan merkitystä sukupuolen, sukupolven ja sosioekonomisten tekijöiden ohella ei kannata aliarvioida.

Täytyy kuitenkin muistaa, etteivät teknologian kokemukset ole täysin sattumanvaraisia. Jaakko Suomisen (2003: 10–11) mukaan konekertomukset ja -tuntemukset noudattavat samankaltaisia muotoja kuin kymmeniä tai jo satoja vuosia sitten: toiveissa uudet koneet säästävät vaivaa, auttavat työnteossa ja lisäävät tasa-arvoa ja elämänlaatua, kun taas peloissa teknologia sitoo, passivoi, aiheuttaa epätasa-arvoa tai peräti vakavia onnettomuuksia. Johanna Uotisen (2003: 140, 143) mukaan teknologian jatkuvasta muutoksesta huolimatta ihmisten keinot ja tavat tulkita sitä, antaa sille merkityksiä ja kuvata muutoksen prosesseja ovat melko pysyviä, mistä Uotinen käyttää esimerkkinä kirjan, television ja internetin kaltaisten medioiden nostattamia julkisia mediapaniikkeja. Toisaalta esimerkiksi sähköinen asiointi ja digiboksit aiheuttavat ”Minä ja teknologia” -aineistossa runsaasti tiettyyn aikaan, paikkaan ja teknologiseen kontekstiin kytkeytyvää kritiikkiä ja huolta, jota ei voi suoraan verrata julkiseen keskusteluun teknologioiden mediasisällöistä.

3.5. Muistitietotutkimus ja omaelämäkerrallinen kirjoittaminen

”Minä ja teknologia” -keruun kyselylomakkeessa pyydetään vastaajia kirjoittamaan henkilökohtainen teknologiaelämäkerta, minkä myötä suuri osa vastausten sisällöstä koostuu menneiden aikojen muistelusta. Muistelu ei käsitteenä tarkoita vain kokoelmaa yksittäisiä muistoja, vaan se on prosessi, jossa menneisyys, muisteluhetki ja

muistelutilanne kietoutuvat yhteen. Suomessa muistitietotutkimus pohjautuu *oral history* -tutkimussuuntaukseen, joka 1980-luvun puolivälissä tavoitti kulttuurintutkijat, etenkin folkloristit ja kansatieteilijät (Fingerroos & Haanpää 2006: 26).

Muistitiedon määrittelyssä on huomioitavaa, että kansainvälisellä käsitteellä *oral history* tarkoitetaan yleensä vain haastattelumenetelmin tuotettuja suullisia aineistoja. Sen sijaan suomalaisessa muistitietotutkimuksessa muistitietoaineistot kattavat suullisen aineiston lisäksi kirjoitettuja muistitietoaineistoja, kuten arkistoihin talletettuja kilpakirjoitusaineistoja. (Fingerroos & Haanpää 2006: 27.) Esimerkiksi Alessandro Portelli kirjoittaa teoksissaan suullisista lähteistä (*oral sources*), mutta sovellean hänen näkemyksiään suomalaisen muistitietotutkimuksen lähtökohdista eli oletan käsitteen kattavan myös käyttämäni kirjallista keruuaineistoa (ks. Portelli 1991: 46).

Muistitietotutkimukseen liittyy pyrkimys laajentaa menneisyyden tulkintoja tai vallitsevia totuuksia. Kansainvälisesti yleisiä kiinnostuksen kohteita ovat olleet erityisesti pienet ilmiöt ja näkökulmat, kuten arki, marginaalit ja unohdetut. (Fingerroos & Haanpää 2006: 27.) Eri äänien huomioiminen tuottaa vaihtoehtoisia tulkintoja menneisyydestä kyseenalaistaen yleistyksset ja näennäisen objektiivisuuden esimerkiksi historiankirjoituksessa (Portelli 1991: 56–57). Muistitietotutkijan fokus on menneisyyden moniäänisyydessä, eikä muistitiedosta niinkään etsitä faktoja tai pyritä konstruoimaan sen avulla menneisyyden totuutta. Tarkastelussa on samanaikaisesti menneisyys, muisteluhetki ja nykyaika. (Fingerroos & Haanpää 2006: 33.) Jyrki Pöysä (2011: 321) jakaakin kilpakirjoitusvastausten temporaalisuusrakenteet kolmeen eri nykyhetkeen: 1) hetkeen, johon muisteltavat tapahtumat sijoittuvat, 2) hetkeen, jolloin kirjoittava muistelu tapahtuu ja 3) hetkeen, jolloin lukija ja tulkitsija suodattaa tekstiä oman taustansa kautta.

Muistitietoa kritisoitiin aluksi sen konstruktiiivisen luonteen vuoksi; muistelu on aina yksilöllistä, minkä vuoksi muistelijan subjektiivisuus ja muistin rajallisuus nähtiin ongelmana käytettäessä muistitietoa lähteenä. Muistelua ja muistitietoa täytyykin tutkia ensisijaisesti todellisuuden tulkintana eli on pohdittava, millaisia asioita ja tapahtumia pidetään muistamisen ja kertomisen arvoisina. Lisäksi fokuksessa on se, miten muistellaan. (Ukkonen 2000.) Alessandro Portellin mukaan muistitieto kertoo enemmän tapahtumien merkityksestä kuin itse tapahtumista. Muistitieto voi kuitenkin myös

omalla tavallaan laajentaa totuutta, sillä se voi paljastaa odottamattomia tapahtumia tai uusia asioita tunnetuistakin tapahtumista. (Portelli 1991: 50.)

”Minä ja teknologia” -keruuesitteen suora kehoitus elämäkerralliseen kirjoittamiseen ohjaa vastaajien tapaa kertoa teknologian kokemuksistaan omaelämäkerrallisen kirjoittamisen keinoin. Anni Vilkon (1998: 83) mukaan kirjoitettuun omaelämäkertaan valikoitujen tapahtumien kuvauksessa noudatetaan aineistolajille ominaisia periaatteita. Vilko viittaa ennen kaikkea Philippe Lejeunen (1975) määrittelemään omaelämäkerralliseen sopimukseen, joka yksinkertaisimmillaan tarkoittaa, että kirjoittajan on kerrottava itsestään niin, että kirjoittajaminän ja tekstin minän voi olettaa olevan sama henkilö. Lisäksi ihmisille kehittyä elämän aikana ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa eräänlaista omaelämäkerrallista tietoisuutta ja kykyä välittää jotakin siitä muille. Muita omaelämäkertaan liittyviä sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoja ovat itse kertomisen tapahtuma ja tulkintatapahtuma, jossa lukija antaa kertomukselle omat merkityksensä. (Vilko 1998: 83.)

Omaelämäkertoihin täytyy suhtautua yhtä kriittisellä otteella kuin muuhunkin muistitietoon. Vilkon (1998: 82) mukaan omaelämäkerta on eletyistä tapahtumista muodostettu konstruktio, jonka kirjoittaja muokkaa sopivaksi kulloiseenkin kerrontatilanteeseen. Elämäntarina ei välttämättä ole toteutunut reaali maailmassa, vaan tarina tapahtuu sille, joka sen kertoo. Vilko kuitenkin muistuttaa, että yksilö- ja tilannesidonnaisuutensa ohessa omaelämäkerta on erittäin kulttuurisidonnainen, sillä elämäkulkua jäsentävien kertomisen tavat ja temaattiset aiheet ovat yhteistä kulttuuriamme. Elämäntarina kerrotaan siis kullekin kulttuurille sopivilla tavoilla, ja kerrotut kuvat ovat samalla ympäröivän yhteiskunnan kuvia. (Vilko 1998: 82.)

Muistelu on sekä menneen palauttamista mieleen että sen tulkintaa (Ukkonen 2000). Käyttäessäni tutkimuksessa muisteluaineistoa en voi tyhjentävästi rakentaa yhtä tulkintaa suomalaisten kokemuksista teknologisesta muutoksesta menneinä vuosikymmeninä, vaan tutkimus on itsessään rekonstruktio, joka muotoutuu itseni, arkistoaineiston, keruun järjestäjien ja vastaajien yhteistuloksena. Menneisyyden rekonstruktio ei muodostu koskaan täydelliseksi, vaan se on subjektiivisesti nykyisyydestä käsin tuotettu tulkinta, sekä itse muistelijan että tulkintoja tekevän tutkijan osalta. (vrt. Fingerroos & Haanpää 2006: 32, 41.)

4. Metodologinen tausta ja tutkimusmenetelmät

4.1. Positiointianalyysi ja kerronnan tehokeinot

Graduni metodologinen tausta on narratologiassa ja retorisessa analyysissä. Tarkastelen positiointianalyysin välinein, kuinka kertojat asemoivat itseään ja muita henkilöitä teknologiaelämäkertoissa ja millaista painoarvoa he antavat kokemuksilleen teknologiasta suhteessa elettyyn elämäänsä. En aio jäsenellä vastauksia William Labovin klassisen kertomuskomponenttimallin mukaan (ks. Labov 1977), sillä muun muassa Satu Apo muistuttaa, että mikäli elämäkertoja tai muistelutarinoita kuvataan ainoastaan kertomuskomponentteja käyttäen, osoitetaan vain, että ihmiset jäsentävät kerrontansa yleisten kertomuksille tyypillisten mallien kautta. Folkloristisessa analyysissä narraatiosta on kiinnostuttu nimenomaan siltä kannalta, mitä tekstin tuottaja on halunnut ilmaista ja miten hän asennoituu esittämäänsä. Folkloristit ovatkin Apon mukaan kiinnostuneita ”story comprehensionia” syvällisemmistä merkityksistä eli muun muassa siitä, mitä kertomus merkitsee kantajilleen yksilöinä sekä kulttuurin jäseninä. (Apo 1998a: 63–64, 72, 74.)

Narratologian kentällä on käyty kiivasta keskustelua suurten ja pienten kertomusten merkityksistä. Suuriin kertomuksiin lukeutuvat esimerkiksi tutkimushaastattelut, autobiografiat ja elämäntarinat, kun taas pienet kertomukset ovat yleensä arkisissa tilanteissa käytyjä spontaaneja keskusteluja ja kaikkea pientä ”sälää” kommunikaation yhteydessä (Bamberg & Georgakopoulou 2008: 377–378). Oma tutkimusaineistoni koostuu kirjoitetuista muistelevista elämäntarinoista, joten niiden rakenne eroaa ratkaisevasti Michael Bambergin ja Alexandra Georgakopouloun tarkastelemista pienistä kertomuksista, jotka ovat yleensä fragmentaarisia, välittömässä vuorovaikutuksessa tuotettuja eivätkä välttämättä noudata Labovin mallin kaltaisia rakenteita (Georgakopoulou 2007: 86–87, Salmi-Nikander 2009: 9).

Suurten ja pienten kertomusten välistä jyrkkää rajanvetoa on kuitenkin kritisoitu esimerkiksi Mark Freemanin artikkelissa ”Life 'on holiday'? In defence of big stories” (2007), jossa Freeman (2007: 156–159) korostaa pienten ja suurten kertomusten täydentävän tosiaan ja painottaa suurten kertomusten, kuten elämäntarinoiden,

merkitystä kokemuksen ja identiteetin rakentajina niiden reflektiivisen luoteen vuoksi. Jyrki Pöysän (2009: 333) mukaan nimenomaan kilpakirjoituskilpailujen elämäkerralliset tekstit tarjoavat tutkimusaineistona vaihtoehdon ”liian koherenteille” elämäkertoille, sillä kilpakirjoituksissa elämäkerrallisuus esiintyy asiayhteytensä tilanteistamana ja yleensä fragmentaarisempana kuin esimerkiksi muistelmateoksissa.

Ensisijaisesti sovellan analyysissäni Michael Bambergin positiointi- eli asemointianalyysia, joskin muokattuna, sillä Bambergin analyysimallin oletuksena on kerrontatilanteen suullisuus ja välitön vuorovaikutustilanne. Bambergin positiointianalyysi pohjautuu Wendy Hollwayn näkemyksiin subjekti- ja objektiasemista sukupuolisuutta jäsentävissä diskursseissa. Hollwayn (1984: 236–238) mukaan seksuaalisuutta jäsenetään usein miehisen halun kautta, jolloin miehille muodostuu diskurssissa subjekti- ja naisille jää alisteinen objektiasema. Bamberg (1997: 337) syventää Hollwayn subjekti- ja objektiposition mallia esittämällä narratiivisen positiointin kolmena eri tasona, joita analyysissä tarkastellaan. Olen soveltanut tasoja vastaamaan kirjallisen aineistoni ominaisuuksia.

1) *Kertomusmaailman taso*. Ensiksi kysytään, kuinka kertomusmaailman henkilöt positioituvat suhteessa toisiinsa ja kerrottuihin tapahtumiin. Tällä tasolla analysoidaan, kuinka kertomuksen henkilöitä – myös kertojaa itseään – konstruoidaan esimerkiksi hyväksi tai pahoiksi, syyllisiksi tai uhreiksi. Kielellisiin keinoihin ja temporaalisuuteen keskittyvällä tasolla tarkastelen myös, millaista toimijuutta kertomusmaailman minälle ja muille kertomuksen hahmoille luodaan.

2) *Kerronnan taso*. Toisella tasolla tarkastellaan, kuinka kertoja asemoi itsensä yleisölle eli analysoidaan esimerkiksi, pyrkiikö kertoja ohjaamaan vastaanottajaa vai vältteleekö hän vastuuta teoistaan syyttämällä muita. Kerronnan tasolla kertoja voi myös kommentoida kirjoitushetken nykyisyydestä menneisyyden tapahtumia, itseään tai muita henkilöitä. Lisäksi esimerkiksi lukijan puhuttelu ja orientoiminen sekä viittaukset keruuhjeeseen tai tekstin tuottamisprosessiin sijoittuvat tälle tasolle (vrt. Salmi-Nikander 2009: 10).

3) *Kuka minä olen?* Kolmanneksi tarkastellaan kertojan asemoitumista suhteessa itseensä ja hegemonisiin diskursseihin, historiallisiin tapahtumiin ja mallikertomuksiin. Esimerkiksi ironian ja parodian käyttö positioi kertojaa suhteessa ideologisiin diskursseihin (Salmi-Nikander 2009: 11). Jyrki Pöysä (2009: 319–320) huomauttaa, että

minäkertomuksissa kertojan positioituminen suhteessa itseensä toteutuu väistämättä jo kahdella edelliselläkin tasolla. Tasot sekoittuvatkin kirjallisessa kerronnassa toistuvasti keskenään, eikä niitä pidä ajatella toisistaan erillisinä monoliitteina.

Olen aineiston kirjallisesta muodosta huolimatta purkanut teknologiaelämäkertoja Bambergin tapaan segmentteihin (*topical unit*) sen mukaan, kuinka kertojat tuottavat positiointeja kertomusmaailman sisällä ja itse kerronnassa. Käytännössä esimerkiksi ajalliset siirtymät, subjektipositioiden muutokset tai uudet henkilöhahmot aloittavat uuden segmentin (ks. Bamberg 2004). Näistä segmenteistä olen tarkemmin analysoinut, kuinka minää tai muita toimijoita positioidaan, mitä painoarvoa tapahtumille annetaan ja kuinka positiointi muuttuu narratiivisesti kertomusten kokonaistasolla. Täsmennän metodologisia valintojani lisää analyysiluvun alussa (ks. luku 5.1.1.).

Positiointianalyysin elementtejä ovat soveltaneet esimerkiksi Kirsti Salmi-Nikander (2009) analysoidessaan kertomuksia käsikirjoitetuissa lehdissä positioinnin tasojen kautta ja Jyrki Pöysä (2003) tarkastellessaan toimijuutta tietokoneaiheisissa elämäkertakirjoituksissa. Olenkin nostanut toimijuuksien tarkastelun keskeiseksi osaksi positiointianalyysia. Huomio kiinnittyy ennen kaikkea siihen, miten ja missä yhteyksissä kertojat herättävät aktiivisen toimijan, toiminnan vastaanottajan/kohteen, sivustaseuraajan, paikantamattoman havaitsijan sekä autettavan/auttajan ja uhrin toimijuuksia henkiin. Positiointi voidaan jakaa itsen ja toisten positiointiin, jotka ovat tiiviissä suhteessa toisiinsa: positioidessa itsensä kertoja positioi aina myös kuulijoitaan tai lukijoitaan. Näin olleen positiointi muodostuu perusluonteeltaan dialogiseksi, mikä tarkoittaa nimenomaan yleistä dialogista suuntautuneisuutta toisiin, vaikkapa oletettuun myöhempään lukijakuntaan eikä ainoastaan konkreettisesti läsnäoleviin keskustelukumppaneihin. Minämuotoiset muistelukertomukset ovat arvatenkin ilmeisintä itsen positioinnin aluetta. (Pöysä 2009: 324, 330.)

Folkloristiikan näkökulmasta muistelukerronnassa muodostuva ajallinen jännite kerrotun minän ja kertovan minän välillä tuo positioinnin tarkasteluun lisäulottuvuuden. Tapahtumahetken ja kirjoittamishetken välillä ihminen vanhenee, unohtaa, saa kokemuksiinsa lisäinformaatiota ja saattaa muuttua maailmankatsomukseltaan ja yhteiskunnalliselta asemaltaan, joten narratologisesta näkökulmasta *kertova minä* ja *kerrottu minä* ovat tietyllä tapaa myös eri henkilöitä. Olennaista onkin erottaa

Bambergin positioinnin tasojen mukaisesti kerronnan tason positiointi kertomusmaailman positioinnista. (Pöysä 2009: 325, Pöysä 2011: 322.) Positiointiin keskittyvässä analyysissä on syytä kiinnittää erityistä huomiota minuuden mahdolliseen muuttumiseen kertomuksen edetessä, mikä on ominaista kirjalliselle muistelukerronnalle (Pöysä 2009: 330).

Kertojan itsensä positiointi kerronnan ja kertomusmaailman tasoilla suhteessa kertomuksen muihin henkilöihin ja hegemonisiin diskursseihin auttaa tekemään tulkintoja kertojien suhtautumisesta teknologiseen muutokseen ja eri teknologioihin. Tarkastelen toimijuuksien kautta esimerkiksi, millaisissa tilanteissa kertojat kokevat itsensä tai muut ihmiset aktiivisiksi toimijoiksi tai uhreiksi teknologisten muutosten tai arkisen käytön suhteen. Täytyy muistaa, että vuorovaikutuksen taso keruuvastauksissa poikkeaa huomattavasti Bambergin ja Georgakopouloun analysoimista pienistä kertomuksista. Vuorovaikutusta voi kuitenkin pohtia esimerkiksi suhteuttamalla kertomuksia keruuesitteessä esitettyihin kysymyksiin, kiinnittämällä erityistä huomiota lukijoille suunnattuihin kertojan kommentteihin sekä kertojan viittauksiin itse kirjoitustilanteesta.

Toiseksi etsin teknologiaelämäkerroista Pauliina Latvalan jäsentlemiä kerronnan tehokeinoja, joita ovat 1) passiivin ja aktiivin käyttö, 2) persoonamuotojen muutokset, 3) kertomuksen aikamuodot, kuten dramaattinen preesens, 4) ajan ja paikan määreet, 5) toiminnalliset ja mentaaliset verbit tai niiden puuttuminen, 6) sitaatit, 7) lavennus/tiivistys, 8) metakerronta ja 9) konnotatiiviset merkitykset. Näillä tehokeinoilla voidaan muun muassa tuottaa kollektiivisuuden tai yksilöllisyyden mielikuvia ja viitata kokemuksella suuriin ryhmiin. Lisäksi niillä voidaan korostaa silminnäkövaikutelmaa, liittää kokemuksiin historiallisia merkityksiä, puhutella lukijaa suoraan ja tuottaa haluttuja mielikuvia yksittäisillä sanavalinnoilla. (Latvala 2005: 45–47.) Tarkastelemalla kerronnan tehokeinoja etsin teknologiaelämäkerroista etenkin arvoja ja arvotuksia sekä pyrin huomioimaan itse kirjoitustapahtuman merkitystä teksteissä.

Etenkin lavennus tai tiivistys toimivat keinoina käsitellä tai häivyttää asioita ja samalla tuottaa tietynlaista minäkuvaa lukijoille. Tapahtumien keston ja niistä kertomisen suhde vaihtelee kertomuksissa yleensä huomattavasti. Muistellessaan kertoja voi tiivistää

lyhyesti pitkäaikaisen kokemuksensa tai toisaalta viipyä pitkään hetkellisten tapahtumien parissa. Tällainen vaihtelu on merkittävää, sillä toisinaan se voi toimia strategiana siirtää huomio pois arkaluontoisista aiheista tai tapahtumista. (Portelli 1991: 53–54.) Jyrki Pöysän mukaan toinen tapahtumia jäsentävä tekijä on se, kuvataanko tapahtuminen ainutkertaisena vai toistuvana. Ainutkertaista tapahtumaa kuvataan usein nostamalla muisto dramatisoituna lukijan silmien eteen. Vaikka se voi luoda kuvan tarkasta muistamisesta, mutta muistikuvien autenttisuuteen on syytä suhtautua epäillen. Kun tapahtumat kuvataan toistuvana, muistelija tiivistää yhteen useita elämäänsä liittyviä tapahtumia esittämällä niille yhteisen rungon. (Pöysä 2003: 154.)

4.2. Diskurssianalyysi ja retoriikka

4.2.1. Retorisen tutkimuksen lähtökohtia

Toinen metodologinen painotukseni sijoittuu diskurssianalyysin ja erityisesti retorisen analyysin kentälle, sillä tutkimuskysymys teknologioiden hyväksynnän ja vastustuksen syistä ja keinoista kytkeytyy keskeisesti retoriikkaan. Diskurssianalyysi on ”kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä” (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993: 9–10). Sen oletuksena on kielenkäytön sosiaalista todellisuutta konstruoiva luonne. Kielen käyttö ei siis vain kuvaa maailmaa, vaan ennen kaikkea merkityksellistää sitä. Puhuminen tai kirjoittaminen asioista rakentaa, uusintaa ja muuntaa sosiaalista todellisuutta. (Jokinen et alii 1993: 17–18.) Teknologian suhteen asian voi hahmottaa siten, ettei teknologia vain itsessään muovaa todellisuutta, nimenomaan vaan siitä kertominen merkityksellistää teknologiaa ja siihen liittyviä ilmiöitä.

Diskurssianalyysi kietoutuu retoriikan tutkimukseen esimerkiksi tutkittaessa, miten erilaisia näkemyksiä tuotetaan, kuinka tekoja tai kategorisointeja pyritään oikeuttamaan tai miten ne saadaan näyttämään faktoilta (Jokinen 2002: 47). Retorisessa diskurssianalyysissä tarkastellaan kielellisiä prosesseja siitä näkökulmasta, kuinka tietyt todellisuuden versiot pyritään tekemään vakuuttaviksi ja kannatettaviksi ja kuinka kuulijat ja lukijat saadaan sitoutumaan niihin (Jokinen 2002: 126). Hyödynsin retorista

analyysia myös kandidaatintutkielmassani, jossa tutkin retoriikkaa ja hegemonisia diskursseja haastavia vastadiskursseja rap-artisti Asan sanoituksissa (Turtiainen 2013).

Retoriikan käsitettä on pohdittu humanistisissa tieteissä Aristoteleesta lähtien. Retoriikan tutkimuksessa on tärkeää erottaa analyttiset ja dialektiset päätelmät toisistaan, sillä siinä keskitytään nimenomaan dialektiikkaan. Siinä missä analyttiset päätelmät, kuten matemaattiset yhtälöt, koskevat totuutta ja ovat yleispäteviä, dialektisessa päätelmissä haetaan yleisesti tunnustetun ohella hyväksyntää väitteille, jotka ovat kiistanalaisia ja jossain määrin mielipidekysymyksiä. Dialektinen päättely ei koostu vedenpitävistä kiistattomuuksista, vaan argumenteista, joilla kohde pyritään vakuuttamaan. (Aristoteles 1997: 12, 1356b28; Perelman 1996: 8–9.) Chaïm Perelmanin kannattama *uusi retoriikka* käsittelee tällaisia argumentteja ja niiden esittämisen ehtoja. Uuden retoriikan mielenkiinto kohdistuu kaikenlaisiin eri yleisöille suunnattuihin argumentteihin aiheesta riippumatta. (Perelman 1996: 11–12.) Retoriikka, kuten sen tässä tutkielmassa käsitän, muotoutuu siis yleisön hyväksyntää hakevista argumenteista, joiden keinoja voi lähestyä tutkimusalasta ja tekstien kontekstista riippuen.

Chaïm Perelmanin (1996: 16–18) mukaan argumentti vaatii aina argumentin lausujan ja yleisön, johon sillä yritetään vaikuttaa. Itse argumentaation tavoitteena ei ole esittää väittämiä todeksi, vaan ennen kaikkea hakea sen avulla yleisön hyväksyntää esitetyille perusteille (Perelman 1996: 28). Vaikka oma aineistoni koostuu arkistolle lähetetyistä elämäkertakirjoituksista, tekstien argumentit eivät ole vailla vastaanottajaa. SKS:n keruisiin vastaavat voivat kohdistaa argumenttinsa esimerkiksi suoraan tutkijoille, arkistolle tai Jyrki Pöysän (2006: 230) mukaan läsnäolevien henkilöiden sijaan jopa syntymättömälle tulevaisuuden kansalaiselle tai abstraktille ”historialliselle totuudelle”, jota pyritään haastamaan. Abstraktin laajan yleisön puhuttelu on aineistossani tyypillistä etenkin teknologian yhteiskunnallista ja globaalista merkitystä käsittelevissä osioissa:

Teknologian vallankumouksessa pitäisi olla varovainen ja tuntea myös sen suuret linjat ja filosofia. Tekniikka ei saa olla liian kovaa ja kallista vaan pehmeää ja halpaa sekä kestävä, sillä tällä tekniikalla kykenemme tuhoamaan maapallomme. (Mies 53 v. SKS KRA. Teknologia 58. 2007.)

Yleisösuhte voi aluksi vaikuttaa melko näkymättömältä, mutta esimerkiksi kandidaatintutkielmaa työstäessäni löysin retorisen analyysin avulla viitteitä rap-sanoitusten kohdeyleisöstä, kuten vähävaraisista. Esimerkiksi kategorioiden käyttö ja niihin sisältyvät arvotukset nousevat yleisösuhteen kannalta merkittäviksi. (Turtiainen 2013: 22.) Pauliina Latvalan (2005: 45) mukaan tiettyjä ryhmiä puhutellaan usein melko suoraan me-muotoisten ilmausten avulla, mikä toimii myös kerronnan tehokeinona luoden vaikutelman ”kohtalonyhteydestä” muihin, esimerkiksi samaan ikäluokkaan kuuluviin.

Koska argumentaatiossa hankitaan tai vahvistetaan yleisön hyväksyntää esitetyille väitteille (Perelman 1996: 16), retoriikan tutkimuksessa täytyy huomioida, mikä on argumentin oletettu yleisö. Yleisö voi olla sekä jopa koko ihmiskunnan kattava universaaliyleisö tai lukematon määrä erilaisia erityisyleisöjä (Perelman 1996: 21). Toisinaan argumenttien runsautta puheessa selittää se, ettei puhuja tai kirjoittaja ole varma, mitä väitteitä hänen yleisönsä hyväksyy. Tällöin argumentoija voi esittää useita eri argumentteja, jotka joko täydentävät toisiaan tai eivät edes sovi yhteen, jolloin ne toimivat niin sanottuna kaksoispuolustuksena: aluksi voidaan vaikkapa kiistää väitetty asiantila, minkä jälkeen pyritään osoittamaan, ettei se toteutuessaankaan olisi ollut väärin. (Perelman 1996: 160–161.) Toisaalta runsaalla argumentoinnilla vahvistetaan argumentin läsnäoloa, jolloin riskinä on toisaalta argumentoinnin tehon laskeminen (Perleman 1996: 161). Suorien argumenttien vähäinen määrä toimiikin myös retorisenä keinona; hienovarainen vihjailu argumentista jätetään lukijoiden mielikuvituksen varaan, mikä voi ajoittain toimia tehokkaammin kuin suorasukainen argumentointi (Perelman 1996: 162).

Arja Jokinen painottaa, ettei retorisen analyysin tarkoituksena ole vain löytää erilaisia retorisia keinoja, vaan fokus on siinä, mitä niiden käytöllä saadaan argumentaatiossa aikaan. Erilaisten retoristen keinojen tarkkailu auttaa myös löytämään teksteistä yksityiskohtia. (Jokinen 2002: 131–132.) Tarkastelenkin ennen kaikkea retoristen keinojen käyttöä asiayhteyksissään ja retoriikan kautta teknologian kokemuksille ja ilmiöille tuotettuja merkityksiä. Matemaattisen ja loogisen päättelyn sijasta omakohtaiset kokemukset, yksittäistapaukset ja ennen kaikkea kategorisointi ja eri kategorioiden arvottaminen nousevat keskeisiksi retorisiksi keinoiksi aineiston teknologiapuheessa. Erittelen aineistossa esiintyviä retorisia keinoja ja niihin

kytkeytyviä merkityksiä yksityiskohtaisemmin aineistoanalyysin yhteydessä (ks. luku 5.2.1.).

Eräs narratiivisuuteen ja retoriikkaan liittyvä tekijä on minäkertomusten sisällä tapahtuva itsen positiointi, joka on aina retorinen valinta. Kertoja voi valita positionsa kertomuksen henkilönä sen suhteen, miten hän kokee olleensa vastuussa tapahtumista ja miten tapahtumia arvostetaan kulttuurisesti. Mikäli toiminta on kulttuurisesti vähän arvostettua tai jopa kielteiseksi koettua, kertoja voi häivyttää oman osansa tapahtumista tai jättää kertomatta tapauksesta. Sen sijaan toiminnan ollessa kulttuurisesti ihailtavaa, oman position korostaminen nousee helposti esille. (Pöysä 2009: 331.) Tässä suhteessa positiointianalyysi ja retorinen analyysi kietoutuvat toisiinsa. Se, miten kertoja asemoi itsensä suhteessa kuhunkin kerrottuun tapahtumaan tai kommentoituun teknologiaan, on retorisesti merkittävää ja voi paljastaa jotakin ympäröivästä kulttuurisesta ilmapiiristä ja kertojan omista asenteista.

4.2.2. Retoriikka ja asenne

Arja Jokisen (2002: 127) mukaan asenteen käsitteen uudelleen tulkitseminen on välttämätöntä, kun argumentointia tarkastellaan sosiaalisena toimintana. Diskurssianalyysissä puhutaankin asenteiden sijaan usein asemoitumisesta, joka käsitteenä yhdistyy myös positiointianalyysiin. Retorisessa tutkimuksessa asemoituminen on kuitenkin vain jonkin position ottamista julkisessa keskustelussa, mitä Bambergin analyysi täydentää laajentamalla käsitteen koskemaan myös esimerkiksi omaan arkeen sijoittuvan kertomusmaailman hahmoille tuotettuja positioita suhteessa toisiinsa.

Toisaalta sosiaalipsykologian tohtori Sakari Tamminen (2007: 247) esittää, että perinteisempien asenteen ja asennoitumisen käsitteiden korvaaminen asemoitumisen käsitteellä häivyttää asenteen sisältämän arvottamisen ominaisuuden. Käytän kuitenkin myös retoriikkaa käsittelevässä analyysiosiossa selkeyden vuoksi asemoitumisen eli positioitumisen käsitettä, mutta huomioin sen sisältävän arvottavia ominaisuuksia. Kertojan asemoituminen menneisyyden minänsä toimintaan tai teknologisiin innovaatioihin mahdollistaa tulkintojen tekemisen kertojan asenteista tapahtumiin ja

ilmiöihin, mitä seuraava esimerkki ilmentää:

Selvisin yli 30-vuotta ammatissani, jota rakastin, mutta jossa myös uuvuin erittäin vaativassa työpisteessä työkyvyttömyys eläkkeelle asti. Johtuen suurimmaksi osaksi juuri tästä jatkuvasta koneistuksesta ja uuden tekniikan omaksumisesta, joka itselleni oli vuosi vuodelta raskaampaa. (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 102. 2007.)

Katkelmassa sairaanhoitajan työstä työkyvyttömyyseläkkeelle jäänyt nainen positioi itsensä vahvasti uhriksi, jonka sairaalateknologian koneistuminen ajoi uupumukseen huolimatta rakkaudesta työhön. Etenkin itsensä asettaminen uhrin asemaan kertoo kertojan torjuvista asenteista teknologiaa kohtaan. Väitettä vahvistaa kertojan aiempi kommentti siitä, kuinka ennen ”kaiken koneistumista” hoitajilla, eli myös kertojalla itsellään, oli mahdollisuuksia viettää tärkeää aikaa potilaiden kanssa (SKS KRA. Teknologia 102. 2007). Asenteiden paljastuminen ei kuitenkaan vaadi uhriasemaa. Seuraavassa esimerkissä mieskertoja positioi lapsuuden minänsä isän aktiivisen toiminnan kohteeksi ja yhdistää lopulta isänsä toiminnan ja 1970-luvun asenteet omaan teknologiasuhteeseensa kirjoitushetkellä:

Kun olin lapsi, isä korjasi oman autonsa. Moottoriremontti hoitui keittiön pöydällä. Hyviä olivat autot, jotka isä pystyi korjaamaan itse omin työkaluin, pahoja olivat monimutkaiset autot, kuten Alfa Romeo, jossa oli monimutkaisen tekniikan lisäksi myös maine auton, johon tuli usein mystisiä vikoja. Pahoja olivat myös muuten vaan huonot autot, kuten Morris Marina, huolimatta sen sodanaikaisesta tekniikasta. Eli lapsena opin, että hyvää tekniikkaa on se, jonka kanssa tulee omin avuin toimeen, ja halvalla. Nyt 37-vuotiaana ajan edelleen autolla, jonka kanssa tulen toimeen pääasiassa ilman apua, vuoden 1995 Renaultilla. (Mies 37 v. SKS KRA. Teknologia 457. 2007.)

Isä positioituu katkelman alussa aktiiviseksi toimijaksi, joka mielipiteillään ja myös konkreettisella toiminnallaan on vaikuttanut poikansa eli kertojan teknologiasuhteeseen. Siirtymä tekstissä kirjoitushetken aikaan vahvistaa tätä suhdetta: kertoja oppi jo lapsena, että hyvä tekniikka on halpaa ja yksinkertaista käyttää ilman ulkoista apua, ja näin ollen hän ajaa yhä 12 vuotta vanhalla autolla. Isän vaikutus kertojan teknologia-asenteisiin kuitenkin muuttuu teknologiaelämäkerran edetessä:

Asenteeni pelaamiseen ei ole vastainen, kaikki harrasteet ovat kaiken ikäisille sallittuja. Sen sijaan pohjimmiltaan lapsellisena pidän ”läpiaikuisten” ilkuntaa ja jakoa lasten ja aikuisten harrastuksiin (tarkoitan todellakin niitä harrastuksia, turha etsiä vihjeitä, jotka muualle osoittaisivat). Tämä vuodatus johtuu siitä, että isäni pitää tiettyjä harrastuksia lapsuuteen kuuluvina, näitä ovat pelaaminen, sarjakuvat ja pienoismallit. Kaikkia noita harrastan edelleen, vaikka tänään täytinkin 37. (Mies 37 v. SKS KRA. Teknologia 459. 2007.)

Kirjoituksen loppupuolella kertoja esittää isänsä tyystin eri valossa kuin alkupuolella: lapsuuden isä oli aktiivinen toimija, jolta kertoja imi vaikutteita ja asenteita, mutta myöhemmin isän asenteet erilaisiin peleihin näyttäytyvät vain konservatiivisina ja vastustettavina. Samalla kertojan oma toimijuus on muuttunut aktiiviseksi, sillä hän tekee omat päätöksensä ja toimintansa ”läpiaikuisten” puheista huolimatta. Myös positioinnin ja toimijuuksien kautta on siis mahdollista analysoida kertojien asenteita teknologiaa ja kertomuksen henkilöitä kohtaan, mutta retorisen analyysin välineet laajentavat näkökulmaa kerronnallisista piirteistä etenkin argumenttien rakentumiseen ja käyttöyhteyksiin. Retoriikka, positiointi ja kerronnan tehokeinot eivät ole aineistossa kuitenkaan toisistaan erillisiä tekijöitä, vaan ne kietoutuvat teknologiasta kerrottaessa jatkuvasti toisiinsa.

5. Aineistoanalyysi

Aloitin analyysin valmistelun lukemalla aineiston kaikki tekstit läpi useaan kertaan ja kirjoittamalla niistä itselleni kopiot, mikä on itselleni keino sisäistää ja painaa mieleen tekstien rakenteita ja yksityiskohtia. Lähestymistapani aineistoon perustuu käyttämäni metodologiaan, ja jo varhaisessa vaiheessa tein muistiinpanoja liittyen esimerkiksi toimijuuksien muuttumiseen ja argumenttien rakentumiseen. Olen soveltanut positiointianalyysia teknologiaelämäkertoihin yksi kerrallaan. Aluksi jaoin tekstit numeroituihin segmentteihin perustuen subjektipositioiden, kertomuksen ajan ja uusien toimijoiden muutoksiin, minkä jälkeen etsin kustakin segmentistä positioinnin tasoille sijoittuvia piirteitä sekä kerronnan tehokeinoja. Olen tehnyt kunkin teknologiaelämäkerran positioinnin jäsentymisestä itselleni myös yhteenvedot, joista olen tarkastellut positioitumista kertomusmaailman, kerronnan ja minän suhteutumisen tasoilla kertomusten kokonaistasolla.

Analyysin aikana muodostui valtava määrä dataa, josta olen erotellut toistuvia ja eroavia merkityssisältöjä ja tutkimuskysymyksiäni kannalta olennaista ainesta (vrt. Eskola & Suoranta 2008: 150). Teknologiaelämäkertojen jakaminen segmentteihin on toiminut pääasiallisesti apuvälineenä hahmottaa tekstien yksityiskohtia ja merkityksiä, minkä jälkeen olen etsinyt toistuvuuksia segmenteissä aineiston kokonaistasolla ja ryhmitellyt niitä eri toimijuuksien ja kiinnostavien teemojen mukaan. Datan suuren määrän vuoksi olen analysoinut retorisia keinoja ja positioita erillisesti, vaikka positiointi, kerronnan tehokeinot ja retoriikka kietoutuvatkin toisiinsa. Retorisessa analyysissä olen käynyt aineiston uudelleen läpi, etsinyt teknologian vastustukseen ja hyväksyntään kytkeytyviä retorisia piirteitä ja lopuksi ryhmitellyt piirteitä aineiston kokonaistasolla.

Tavoitteeni aineiston kokonaistason analyysissä on nostaa esiin positioihin ja retoriikkaan kytkeytyviä toistuvia, ainutlaatuisia sekä uusia ja yllättäviä piirteitä, jotka eivät ole täysin kytköksissä keruuohjeen teemoitteluun. Tällaisia näkökulmia liittyy aineistossa sukupolvikokemuksiin, nuorten ja vanhojen arvottamiseen ja minän positioihin suhteessa teknologisiin valintoihin. Tarkastelen myös sukupuoleen ja ikään liittyviä merkityksiä, sillä koen niiden olevan tutkimuskysymyksiäni kannalta relevantteja. Aineistossa toistuvat keruuohjeen teemat ja esimerkiksi myös Johanna Uotisen (2003: 124–125) erittelemät SKS:n tietokone-elämäkertakeruun vastausten teemat, kuten kirjoittajakeskeiset teemat koneen kohtaamisesta, epäonnistumisesta ja tarpeesta, teemat koneen käyttöhistoriasta ja ”ulkopuolisen silmin” tehty tietotekniikan tarkkailu ja teknologiakritiikki. Täytyy kuitenkin huomioida, että keruuohje ohjaa myös ”Minä ja teknologia” -keruun vastauksia edellä mainittuihin teemoihin. Varsinainen teknologiaelämäkertaus rinnastuu teemoihin koneiden käyttöhistoriasta, teknologia arjessa -teema kirjoittajakeskeisiin teemoihin konekokemuksista ja teknologisoitua Suomi -teema teknologian arviointiin ja kritiikkiin laajemmalla tasolla.

Retorisen analyysin ensisijaisena tavoitteenani on analysoida teknologian vastustuksen ja hyväksynnän syitä ja keinoja, joita jäsenän aineistossa toistuvien piirteiden mukaan. Tutkimuskysymyksistäni ja metodologisesta painotuksestani johtuen tarkastelen aineistoanalyysissä aluksi positiointiin liittyviä piirteitä ja niiden kautta esille nousseita aihealueita, minkä jälkeen erittelen tarkemmin aineiston retoriikkaa.

5.1. Kerronnallinen positiointi teknologiaelämäkerroissa

5.1.1. Positiot, toimijuudet ja teknologia

Aineistoni teknologiaelämäkerroissa kertojat tuottavat itselleen ja kertomusten muille henkilöille erilaisia positioita, jotka myös muuttuvat kertomuksen edetessä. Michael Bambergin mukaan normatiivisten diskurssien ja suurten kertomusten tarjoamien mallien ohella kertojat muokkaavat tilanteisesti kertomuksissaan omia ja toisten positioita eivätkä automaattisesti valitse niitä ennalta määräytyistä diskursiivisista kategorioista. Näin ollen oletusta ennakkoon määräytyistä minuuksista ja identiteeteistä on syytä välttää. (Bamberg 2004.) Tässä suhteessa kertojien aktiivinen toimijuus on merkittävää, ja toimijuuden tuottamisen keinona toimivat kertomukset (Pöysä 2009: 320).

Bamberg ei kuitenkaan väitä, etteivätkö normatiiviset diskurssit vaikuttaisi subjektien toimintaan tai että subjektit aloittaisivat kerrontatilanteessa identiteettinsä rakentamisen tyhjästä ilman aiempien kokemusten ja käytäntöjen vaikutusta. Sen sijaan subjektien toimijuus rakentuu erilaisissa tilanteissa, joissa sekä normatiiviset diskurssit että yksilöllinen kuva minuudesta nousevat pintaan. (Bamberg 2004.) Myös Ruth Finnegan painottaa, etteivät kertojat tuota narratiivejaan itsestään ja elämäntarinoistaan kulttuurisessa tyhjiössä. Kollektiiviset kategoriat, kuten yhteiskuntaluokka, etnisyys, sukupuoli tai uskonto eivät kuitenkaan selitä täysin yksilöiden luovia prosesseja heidän kertoessaan henkilökohtaisia kertomuksia. (Finnegan 1997: 95–96.)

Analyysissani positioitumisesta sen eri tasoilla painotukseni on tarkastella Jyrki Pöysän (2003: 167) esittelemiä toimijuuksia, joita hän on tarkastellut tietokonetta käsittelevässä muisteluaineistossa. Bambergin analyysimallissa toimijuutta tarkastellaan etenkin kertomusmaailman tasolla, mutta aineistossani myös preesens-muotoinen kerronta kirjoitushetken ajassa ja kerronnan tasolla sisältää eri toimijuuksia, jotka ovat vastaajien teknologiasuhteen kannalta merkityksellisiä. Keruuesitteen loppupuolen kysymykset teknologiasta yhteiskunnallisella tasolla ovat herättäneet lukuisissa vastaajissa teknologiavastaisia tuntemuksia, minkä myötä kirjoitushetken nykyisyyden minälle annetut toimijuudet nousevat kerronnassa selkeästi esiin:

Nykyisessä teknologisessa kehityksessä yksi pelottava asia on tämä mahdollisuus jatkuvasti tavoitettavuudesta. Haluan, että minulla on työaika ja vapaa-aikaa, en halua olla työnantajani käytettävissä 24h vuorokaudessa. Toisaalta haluan olla kavereideni tavoitettavissa silloin, kun haluan. (Nainen 43 v. SKS KRA. Teknologia 98. 2007.)

Esimerkissä jatkuvaa tavoitettavuutta edistävä teknologia herättää kertojassa sekä myönteisiä että kielteisiä tuntemuksia, ja hänen oma toimijuutensa vaihtelee aktiivisen toimijan, toiminnan kohteen ja paikantamattoman havaitsijan välillä. Aktiivinen toimijuus jäsentyy kertojan omaehtoisena haluna erottaa työ- ja vapaa-aika toisistaan ja olla kavereidensa tavoitettavissa aina halutessaan. Toiminnan kohteeksi kertoja sen sijaan asemoi itsensä kertoessaan pelostaan olla työnantajan (aktiivisen toimijan) käytettävissä vuorokauden ympäri. Oma toimijuus paikantamattomana havaitsijana liittyy yleiseen havaintoon teknologisesta kehityksestä ja jatkuvasta tavoitettavuudesta. Samankaltaisia yhteiskunnallisen tai yhteisöllisen tason huomioita esitetään aineistossa usein paikantamattomasti tai sivustaseuraajan positiosta, johon puolestaan liittyy omakohtaisia havaintoja.

Positiointianalyysin avulla teknologiaelämäkerroista nousee esille piirteitä, jotka poikkeavat suurestikin esimerkiksi William Labovin (1977) klassisesta kertomuksen rakentumisen mallista. Minän positiot suhteessa kirjoittajien elämänvaiheisiin ja eri teknologioihin eivät noudata aineistossa selkeää kaavaa, vaan aineisto paljastui yllättävänkin heterogeeniseksi positiointien ja sisältöjen suhteen. Keruuesitteen vaikutus tekstien narratiivisiin rakenteisiin on huomattavan merkittävä, mutta valittujen teemojen, aikatasojen sekä minän ja muiden kertomusten henkilöiden positioiden muutokset vaihtelevat runsaasti tekstistä riippuen.

Teknologiaelämäkerroista onkin löydettävissä toistuvien teemojen ohella yksilöllisempiä kokemuksia teknologiasta. Esimerkiksi itselle annettujen positioiden muutokset lapsuuden vastaanottajasta aktiiviseksi teknologian käyttäjäksi ja toisaalta teknologisen kehityksen uhriksi ilmentävät teknologisen muutoksen aiheuttamia ristiriitaisia tuntemuksia kirjoittajissa. Sukupolveen, sukupuoleen ja asuinpaikkaan kytkeytyvät minän positiot määrittävät kuitenkin lähes kaikkia aineiston tekstejä. Omakohtaisten kokemusten ohella teknologiaelämäkerroissa nostetaan esille muita

henkilöitä, joita positioidaan eri toimijuuksien kautta. Esimerkiksi perheenjäsenet, naapurit ja tuttavat näyttäytyvät esimerkkitapauksina sekä teknologian hyödyistä että haitoista.

5.1.2. Minän muuttuminen teknologiaelämäkerroissa

Positiointianalyysin kolme tasoa, kertomusmaailma (1), kerronta (2) ja minän positioituminen suhteessa itseensä ja hegemonisiin diskursseihin (3), yhdistyvät väistämättä minäkerronnassa toisiinsa, sillä etenkin kertojan positioituminen suhteessa itseensä (taso 3) ilmenee sekä kertomusmaailman ja kerronnan tasoilla (Pöysä 2009: 319–320, Bamberg 1997: 337). Kuvattaessa kertomusmaailman sisäisen itsensä toimintaa esimerkiksi 1960-luvulle sijoittuvassa tilanteessa kertoja tuottaa aktiivisesti minäkuvaa, vaikka kertookin menneisyyden minästään. Samoin menneisyyden tapahtumia kehystävä metakerronta, kerrontaan upotetut arvottavat kommentit ja ilmaisut ja muut Pauliina Latvalan (2005: 45–47) erittelemät kerronnan tehokeinot tuottavat haluttua minäkuvaa muisteluaineistossa. Aineistossani menneisyyteen sijoittuvaa kertomusmaailmaa kehystetään myös toistuvasti siirtymällä imperfektistä preesensiin ja refleктоimalla tapahtumia kirjoitushetkestä. Eri aikatasot limittyvät jopa yhden virkkeen sisällä. Seuraavassa aineistoesimerkissä vuonna 1947 syntynyt nainen jäsentää suhdettaan teknologiaan omien positioidensa kautta liikkuen aikatasolta toiselle:

Ylioppilaaksi luettuaani pyrin, ilmeisesti sairaalloisen lapsuuteni vaikutuksesta, haaveilemani sairaanhoitajaopistoon, jonka kautta jatkuvasti tutustuin uudenlaisiin teknisiin koneisiin ja vempaimiin lisääntyvästi jatkuen vuosi vuodelta omassa työssäni. (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 101. 2007.)

Maininta kertomusmaailman minän hakeutumisesta sairaanhoitajaopistoon paikantuu oman elämän sisäisen ajan kautta, sillä vuosilukujen sijaan kertoja jäsentää aikaa kerrotun minän elämänvaiheiden mukaan: hän haki opistoon luettuaan itse ylioppilaaksi. Sairaallinen lapsuus näyttäytyy kertojan myöhempien kokemusten kautta suodattuneena selityksenä menneisyyden valinnalle, ja kertomuksen aikataso vaihtelee lapsuuden, opiskeluajan, sitä seuranneen työelämän ja kirjoitushetken välillä. Teknologiaelämäkerta myös alkaa kuvauksella kertojan vaikeasta lapsuudesta, joten

viittaus sairaalloiseen lapsuuteen toimii kerronnallisena sidoksena elämäkerran alkuun. Kertojan menneisyyden minälleen tuottama toimijuus on aluksi aktiivista: hän pyrki kaikesta huolimatta itse haaveilemaansa opistoon ja tutustui sen myötä uuteen teknologiaan. Kerrotun minän ja kertovan minän rajat kuitenkin muuttuvat häilyviksi kertomuksen seuraavissa virkkeissä:

Mutta koska en kerta kaikkiaan ole teknisesti lahjakas, en myöskään voi olla teknisesti utelias ja niin muodoin kaiken tekniikan omaksuminen on ollut itselleni tosi kovan totuttelun takana, ei koskaan omanehtoista vaan aina pakottavan tilanteen edessä. Se on ollut pelottavaa ja raskastakin, varsinkin kun on ollut semmoisista koneista kyse, joiden avulla voidaan pitää ihmiselämää yllä. (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 101–102. 2007.)

Itselle tuotettu toimijuus muuttuu aktiivisesta toimijasta toiminnan kohteeksi ja uhriksi, kun kertoja väittää uuden tekniikan omaksumisen tapahtuneen ”aina pakottavan tilanteen edessä”. Uuden teknologian opettelu ja työhön liittyvä vastuu on aiheuttanut kertojalle vastoinkäymisiä, minkä myötä teknologia näyttäytyy ahdistusta aiheuttavana tekijänä ja kertoja sen uhrina. Kertojan positioituminen suhteessa itseensä tapahtuu sekä kertomusmaailman sisällä että kirjoitushetken ajan refleksiivisessä kerronnassa. Kerronnan tasolla minää luonnehditaan teknologian omaksumisen kautta negatiivisilla luonnehdinnoilla, kuten ”en kerta kaikkiaan ole teknisesti lahjakas” ja ”tekniikan omaksuminen on ollut itselleni tosi kovan totuttelun takana”, millä kertoja tuottaa vaikutelmaa pysyvistä piirteistään, jotka ovat vaikuttaneet kielteisesti hänen asenteeseensa teknologiaa kohtaan. Siirtymä imperfektistä presensin ja perfektin käyttöön rikkoo kertomusmaailman ja kerronnan rajoja: menneisyyden tapahtumia kehystetään ja tulkitaan kirjoitushetken ajasta.

Kyseisessä teknologiaelämäkerrassa minän toimijuus kääntyy siis nopeasti pääläelleen: kun vielä sairaanhoitajaopistoon sijoittuvassa kertomusmaailmassa kerrottu minä näyttäytyy aktiivisena toimijana, minän toimijuus suhteessa teknologiaan kuitenkin muuttuu hetkessä toiminnan vastaanottajan kautta uhriksi. Esimerkki kuvastaa hyvin sitä, kuinka aineistossani kertojien minuus muuttuu nopeastikin kertomuksen edetessä, vaikka kertoja myös kuvailee kirjoitushetken ajassa lukijalle pysyvämpiä piirteitään. Verrattuna Bambergin (2004) erittelemiini positioihin kasvokkaisessa ja suullisessa elokuvakohtauksessa, kirjoitetussa minäkerronnassa siirtymät positioinnin tasoilta toiselle ja itselle tuotetut positiot muuttuvat huomattavan nopeasti.

Aineistoni teknologiaelämäkertoissa minuuksien muuttuminen ei noudata selkeää kaavaa. Kuitenkin keruuesitteen ohjailemana useimmat vastaajat aloittavat kertomuksensa lapsuudestaan, ja näissä tapauksissa kertomusmaailman sisäiselle lapsuuden minälle tuotetaan aineistossa lähes poikkeuksetta positio lapsena ja lapsuudenperheen osana, mitä vahvistetaan me-muotoisella kerronnalla tai nostamalla vanhempien aktiivisia toimijuuksia kertomusmaailmassa esille. Seuraavassa esimerkissä kertoja on aktiivisena subjektina nimenomaan kerronnan tasolla hänen muistellessaan ja reflektoidessaan lapsuuttaan, mutta imperfektissä kerrotussa kertomusmaailmassa kerrotun minän toimijuus on häivytettyä:

Mielestäni olen tottunut teknologiaan jo pienestä pitäen. Tämä johtuu varmasti siitä syystä, että isäni oli kiinnostunut kaikesta uudesta joka tuli kauppaan. Meillä oli kodissamme Kuopion ensimmäisiä televisioita (Telefunken) ja muistan kuinka naapurit tulivat sitä katsomaan. (Mies 50 v. SKS KRA. Teknologia 60. 2007.)

On kuitenkin merkittävää, että kertojien positioita omien myöhempien perheidensä osana ei nosteta esimerkiksi me-muodolla yhtä selvästi esiin kuin lapsuudenperheissä. Suhtautuminen teknologiaan aikuisiällä näyttäytyykin aineiston kokonaistasolla enemmänkin kertojien yksilöllisenä ja omaehtoisena valintana kuin perheen yhteisten päätöksien tuloksena. Ylipäätään lapsuuden muistoja on toistuvasti lavennettu verrattuna tiivistettyihin tai kokonaan häivytettyihin kuvauksiin kirjoitushetken perhe-elämästä. Poikkeuksena aineistossa erottuu kaksi omaishoitajana toimivan vastaajan tekstiä, joissa teknologian ja kirjoitushetken perheen suhde on hyvin tiivis. Vain kaksi vastaajista mainitsee teksteissään omat lapsensa. Osa naispuolisista kertojista puolestaan etäistää omat teknologiset mieltymyksensä aviomiestensä kiinnostuksista, vaikka he aviomiesten myötä olisivatkin tutustuneet uusiin teknologioihin ja asemoituneet toiminnan kohteeksi:

Omasta tahdostani riippumatta omistan nyt jo kolmennen puhelimen ja tässä viimeisessä mallissa on myös kamera. Aviomieheni on innostunut kaikesta tietotekniikasta ja hänen myötäni olen näin ”joutunut tähän rumbaan” mukaan. (Nainen 59 v. SKS KRA. Teknologia 405. 2007.)

Oma lapsuus, opiskeluaika ja työelämä jäsentävät vastausten välisistä eroista huolimatta teknologiaelämäkertoja, ja itselle tuotetut positiot kytkeytyvät kertomusmaailman

tasolla nimenomaan siihen, missä elämäntilanteessa kerrottu minä milloinkin on. Kerronnan tasolla menneisyyden omille valinnoille annetaan toistuvasti kirjoitushetkestä vahvistusta vanhemman ja sitä myötä viisaammaksi oletetun ihmisen positiosta tai etäännytetään nykyinen minä menneisyyden minästä esimerkiksi kritisoimalla omaa aiempaa toimintaa tai ajattelua. Seuraavissa aineistoesimerkeissä vuosina 1954 ja 1970 syntyneet miehet reflektoivat teknologiaan liittyviä käännteentekeviä tapahtumia kirjoitushetken ajasta:

Luonnon ja ympäristön tilaan paremmin perehtyessä, sain jossain mielessä jopa jonkin asteisen herätyksen tajutessani todellisen luonnonvarojen haaskauksen vähentämisen ja kestäväen kehityksen merkityksen olevan jatkossa merkittävä asia myös rakennusteollisuudessa. Herätys johti myös yksityisessä elämässäni siihen, että jatkossa pyrin vielä tarkemmin säästämään ympäristöä ja kierrättämään kuin aiemmin. (Mies 56 v. SKS KRA. Teknologia 345. 2007.)

Tuona pimeänä aikana vastustin myös kännyköitä. Ylipäätään olin teknologiavastainen, pidin oikeasti vanhahkoista autoista, en ostanut uusia laitteita, vaan käytin lähisukulaisten vanhoja. Tai pakottavassa tarpeessa ostin kavereilta. Ainoastaan autohifi-laitteisiin eräässä välissä investoin, jopa uusiin. Pimeän päättymistä ja uutta alkua kohti minut vei työn ohella suoritettu aikuislukio alkaen vuodesta 1999. (Mies 37 v. SKS KRA. Teknologia 458. 2007.)

Katkelmista ensimmäisessä rakennusalalla pitkään työskennellyt mies antaa hyväksynnän menneisyyden minänsä heräämiselle ympäristöasioihin 1990-luvulla. Hän kuvailee tapahtuman johtaneen myöhempinä aikoina ympäristötietoisempaan elämään, mikä esitetään positiivisena kehityksenä. Sekä ”herätys”, sitä seurannut elämänmuutos ja niistä kirjoittaminen ilmentävät aktiivista toimijuutta, mikä painottaa asian merkitystä kertojalle. Jälkimmäisessä katkelmassa vuonna 1970 syntynyt mies puolestaan etäännyttää itsensä voimakkaasti 1990-luvun teknologiavastaisesta minästään, ja esittää metaforisesti pimeän päättymisestä puhuen aiemmat asenteensa virheellisinä. 1990-luvun lopusta alkanut teknologiamyönteisyys esitetään pimeän ajan sijasta myönteisesti uutena alkuna, minkä jälkeisiin teknologisiin valintoihinsa kertoja kertovan minän positiostaan vahvasti liittoutuu.

Toimijuuksien ja minuuksien muutokset kytkeytyvät aineiston kokonaistasolla laajempiin teknologiasta ja omasta elämästä kertomiseen liittyviin konteksteihin.

Seuraavaksi erittelenkin aineistosta nousseita sukupolviin, ikään, teknologian käyttöönottoon ja sukupuoleen liittyviä huomioita, jotka nousivat positioitumisen tarkastelun kautta aineiston merkittäviksi teemoiksi, ja esittelen samalla aineistoesimerkkien kautta metodieni käyttöä.

5.1.3. Sukupolvien ja teknologian väliset suhteet

Yksi aineiston keskeisimpiä positiointiin liittyviä piirteitä on sukupolven merkitys kertojen itselleen ja muille tuottamissa positioissa. Sukupolven käsitteestä täytyy erottaa toisistaan syntymäsuukupolvi eli kohortti ja yhteiskunnallinen sukupolvi. Sosiologiassa kohortti on puhdas väestökäsite, josta yhteiskunnallinen sukupolvi muotoutuu samoihin aikoihin syntyneiden elämäkokemusten ja niistä jaettujen muistojen kautta. Tällaisessa tilanteessa kohortista muodostuu yhteiskunnallisesti erottuva yhteisö, joka rakentaa itselleen kulttuurisen identiteetin. (Karisto 2005: 25, Edmunds & Turner 2002: 7).

Sukupolvitietoisuus on yleisempää suurten ikäluokkien keskuudessa kuin nuorempien kohorttien (Purhonen 2001: 43), mutta sukupolvi-identiteetti ja sukupolven kokemusmaailma eivät ole koskaan täysin yhteneväisiä. Sosiologi Matti Virtasen mukaan yhteinen kokemusmaailma toimii sukupolville sekä yhdistävänä että erottavana tekijänä. Esimerkiksi kaupungistuminen 1960-luvun Suomessa toimi suurille ikäluokille nimenomaan erottavana kokemuksena toisten muutettua kaupunkeihin töihin ja opiskelemaan ja toisten jäätyä kotikuntiin maanviljelijöiksi tai työläisiksi. Lisäksi monet 1940-luvun lopussa ja 1950-luvun alussa syntyneet ihmiset hakeutuivat 1960-luvulla eri poliittisiin ääripäihin poliittisen radikalismien nousun myötä. (Virtanen 2005: 205–206.)

Etenkin suurten ikäluokkien edustajat välittävät aineistoissani positioiden kautta vahvoja sukupolvikokemuksia, mutta myös heitä nuoremmat vastaavat tuottavat positioita ja merkityksiä suhteessa teknologiaan vedoten itsensä ikäisten jaettuun kokemusmaailmaan. Kertomusmaailman sisäisen minän ja kertovan minän tiettyyn ikäluokkaan kytkeytyvä positiointi on tyypillistä heti kertomuksen alussa vastaajien iästä riippumatta. Tarkastelenkin aluksi, kuinka kertojat teknologiaelämäkertojaan aloittavat ja millaisia sukupolviin liittyviä positioita muisteluun ja minäkuvan

tuottamiseen liittyy.

Kertomusmaailman sisäinen minä positioidaan teknologiaelämäkertojen alussa usein lapseksi ja ennen kaikkea lapsuudenperheen osaksi. Toimijuuden taso vaihtelee elämäkerrasta riippuen, mutta lapsuuden minän toimijuus on aineiston kokonaistasolla vähemmän aktiivista kuin passiivista. Menneisyyden lapsuuden minä esitetään useimmiten toiminnan kohteena tai sivustaseuraajana: kotiin tuotiin uusia laitteita usein isän toimesta, ja lapset ikään kuin vain todistivat silminnäkijöinä teknologisia muutoksia paikan päällä. Kertomusmaailmojen sisäiset lapsuuden minät saavat kertomusten muihin osioihin nähden vähän aktiivisia subjektipositioita, mikä vähentää lapsuuden minän toiminnalle annettua painoarvoa kerronnallisesti.

Toisaalta tiettyjen merkityksellisiksi koettujen tapahtumien yhteydessä kerrottu lapsuuden minä saa aineistossa aktiivisia subjektipositioita, mikä painottaa yksittäisten tapahtumien tai teknologioiden merkitystä kertojille. Lapsuudesta kertomisen ja sukupolvitietoisuuden yhteys on aineistossa merkittävää, sillä omaa lapsuutta luonnehditaan usein suhteuttamalla sitä ajan elinoloihin tai kulttuuriseen ympäristöön. Tarkastelenkin seuraavan teknologiaelämäkerran aloittavan aineistoesimerkin kautta yksityiskohtaisesti positioita ja toimijuuksia sukupolvinäkökulmasta:

Synnyin 1947 sodanjälkeiseen Suomeen ankeisiin olosuhteisiin, menettäen biologiset vanhempani alle vuoden ikäisenä ja sain silloin iäkkäät adoptiovanhemmat, siis vanhemmat ja isovanhemmat samassa paketissa. Koti oli vaatimaton ja vanhemmat sairastelivat paljon. Isäni oli töissä ja äiti silloisen tavan mukaan kotona, joten yksi tienesti kului elämiseen, hoitoihin ja lääkkeisiin. Mukavuuksia ei ollut; pihalla kaivo, liiteri ja ulkokuusi. Radio oli lapsuuteni teknisin väline, sitten tulivat aika samanaikaisesti televisio ja pölynimuri. Ikätovereillani alkoi jo olla levysoittimia, nauhureita, kasettisoittimia, mutta itselläni ei niitä ollut. Vanhempani olivat syntyisin vuosisadan vaihteen agraarikulttuurista, eikä kummallakaan ollut oikeastaan minkäänlaista kokemusta tekniikasta: kaikki outo kummaksutti ja pelästytty ja minut istutettiin siihen oppiin tiukasti. (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 101. 2007.)

Kertomuksen alussa kertoja on itse subjektipositiossa hänen sijoittaessaan syntymänsä tarkasti vuoteen 1947 ja mainitessaan myös perheenjäseniään. Kerrottu lapsuuden minä ei ole kielellisesti adoption objekti, vaan hän saa iäkkäät isovanhemmat, mikä korostaa kertojalle tapahtuneen kokemuksen merkitystä ja vähentää adoptiovanhemmille

annettua painoarvoa. Kertoja rinnastaa adoptiovanhempansa isovanhempiin iän puolesta, ja kirjoitushetkestä lausuttu kommentti on upotettu muutoin menneeseen sijoittuvan kertomusmaailman oheen. Tässä yhteydessä kertoja ei puhu lapsen positiosta, vaan reflektoi lapsuuttaan kirjoitushetkellä.

Aloitusvirkkeen jälkeen kerrotun minän toimijuus vaihtuu sivustaseuraajaksi adoptioisän ja -äidin saadessa lauseessa subjektiposition. Adoptiovanhempienkaan toimintaan eli isän työssäkäyntiin ja sairasteluun tai äidin kotona olemiseen ei liity kovinkaan aktiivista toimijuutta, vaan kertoja täsmentää heidän toimineen silloisen tavan mukaan, mikä viittaa sodanjälkeisen Suomen käytäntöihin, joita adoptiovanhemmat vain myötäilivät. Silloisen tavan mukaan toimiminen on muistitietoaineistossa nimenomaan kertojan omaa tulkintaa kirjoitushetkessä siitä, kuinka ja miksi ihmiset menneisyydessä käyttäytyivät ja toimivat.

Seuraavissa virkkeissä kukaan kertomusmaailman henkilöistä ei saa subjektipositioita, vaan kertoja luonnehtii lapsuutensa teknologista niukkuutta passiivisin ilmaisin. Vaikka kokemukset ovat henkilökohtaisia, kerronnassa tuotetaan kollektiivisen kokemuksen vaikutelmaa sodanjälkeisestä ajasta luonnehtivalla ”ajat olivat kovia”-retoriikalla. Television, radion ja pölynimurin saapuminen mainitaan tekstissä, mutta kertoja ei anna niille erityistä painoarvoa, vaan on kertomusmaailmassa sivustaseuraajana havainnut perheen omistaneen laitteet. Uusina henkilöinä kertomusmaailmaan tulevat epämääräisesti määritellyt kertojan silloiset ikätoverit, jotka saavat lauseessa myös subjektiposition. Laajana ryhmänä ikätoverit eivät kuitenkaan saa aktiivista toimijuutta kertomuksessa, vaan virke pikemminkin korostaa kerrotun minän eroa samanikäisiin lapsiin lapsuudessaan; levysoittimien kaltaiset teknologiset uutuudet olivat jo yleistyneet muiden keskuudessa, mutta köyhistä oloista johtuen kertoja itse jäi ilman niitä ja joutui uhrin asemaan. Uusi teknologia toimi kertojalle siis nimenomaan sukupolvea erottavana kokemuksena.

Katkelman lopussa kertomuksen aikataso liikkuu agraariajan ja kirjoitushetken välillä, kun kertoja reflektoi aikuisen ihmisen positiosta adoptiovanhempiansa taustaa ja asenteita. Adoptiovanhemmat positioidaan muutosvastarintaisiksi agraarikulttuurin edustajiksi, joita kaikki uusi pelästyttää ja oudoksuttaa. Heidän toimijuutensa on aktiivista, kun he istuttavat vanhan opin kertojan lapsuuden minään. Kerrotun minän

toimijuus vaihtuukin sivustaseuraajasta adoptiovanhempien toiminnan kohteeksi ja uhriksi, joka kärsi heidän kasvatuksestaan. Uhriasema painottaa, ettei kertojalla ollut tilanteessa osaa eikä arpaa, vaan hänen oli pakko tyytyä osaansa. Tämän kautta vastuuta omasta teknologiavastaisuudesta siirretään itseltä pois vanhempaa sukupolvea edustaville adoptiovanhemmille. Lisäksi voimakkaiden mentaalisten verbien ”kummaksutti” ja ”pelästytti” sekä toiminnallisen verbin ”istutettiin” käyttö viittaa siihen, että asia on kertojalle henkilökohtaisesti tärkeä, minkä vuoksi hän orientoi lukijaa puolelleen (ks. Stillar 1998: 18–19, Latvala 2005: 46) .

Kerronta on katkelmassa jatkuvasti imperfektissä, mikä etäännyttää kertojan minän lapsuuden kerrotusta minästä ja tekee selkeän ajallisen etäisyyden kerrottuihin tapahtumiin. Tästä huolimatta kertoja argumentoi suhtautumisensa teknologiaan ja koko identiteettinsä perustuvan lapsuutensa niukkuudelle ja saamalleen kasvatukselle. Sekä aikaa että paikkaa jäsentävä määre ”sodanjälkeinen Suomi” painottaa juuri tietyn ajan lapsuuden kokemusta, mikä yhdistää kertojan tiettyyn ikäluokkaan. Hän kuitenkin täsmentää eläneensä tavallista niukempaa lapsuutta uutuusteknologioiden suhteen, joten teknologia toimii tekstissä myös sukupolvea erottavana tekijänä.

Etenkin maaseudulla sodan jälkeisinä vuosina syntyneiden vastaajien muisteluissa toistuvat säännöllisesti kuvailut jonkinlaisesta entisajan maailmasta, jota vahvistetaan useammassa tapauksessa listauksilla vanhanaikaisista koneista lapsuudenkodeissa tai luonnehdinnoilla niukoista elinoloista. Myös kahden 1950-luvulla syntyneen miehen vastauksissa niukkuuden diskurssi nousee esiin. Suurten ikäluokkien jakamat kokemukset limittyvätkin aineistossa myös 1950-luvun alkupuolella syntyneiden lapsuuden kokemusten kanssa. Matti Virtasen (2005: 199–200, 205) mukaan syntyvyys pysyikin Suomessa korkealla koko 1950-luvun ja silloinenkin enemmistö syntyneistä oli sotilaiden lapsia, joten suurten ikäluokkien kokemuksellinen raja heitä hieman nuorempiin on häilyvä. Esimerkiksi kuvaukset suurten ikäluokkien lapsuuden kokemushistoriaa määrittäneestä ravitsemuksen yksipuolisuudesta tai maaseudun perinteisestä elämästä hevosineen ja käsipyykkeineen toistuvat myös heitä hieman nuorempien kirjoituksissa (vrt. Karisto 2005: 37–38).

Seuraavassa katkelmassa vuonna 1950 syntynyt mies kuvaa lapsuuttaan maaseudulla niukoissa taloudellisissa oloissa. Suhde moderniin teknologiaan näyttäytyy kertomuksen

alussa negaation kautta; lapsuuskuvauksessa korostuu ennen kaikkea se, ettei aikansa uutuusteknologiaa ollut vielä perheen käytettävissä:

Karjalan Kannaksen siirtolaisperhe, jolla hevonen, 5-6 lypsävää, hiehoja, kanoja ja sikapossu jouluksi. Tuloja maitotili, isän sotainvalidiavustus ja äidin keväinen kaalintaimien myynti. Ruoka pottua ja sianlihakastiketta sekä marjapuurot ja kiisselit. Ternimaito ja paistettu piimä ”jamakkamaito” Maito otettiin kotiin vähemmän rasvaisista suomen karjan lehmistä koska maidon hinta oli rasvaisuudesta kiinni. Nälkää ei nähty mutta herkkuna oli ruisleipä käteen illalla. Vaatteita harvoin. Olin toiseksi vanhin joten käytin isoveljen vaatteita. Ja housuja paikattiin. Huopatosuja paikattiin maitoliimalla niin että varret kuuluivat poikki vanhuuttaan taitekohdasta. (Mies 57 v. SKS KRA. Teknologia 359. 2007.)

Vaikka kertoja ei aluksi annakaan kerrotulle itselleen subjektipositiota, hän positioi itsensä osaksi Karjalan Kannaksen siirtolaisperhettä, mikä on merkityksellistä etenkin sukupolvi-identiteetin vahvistamisen kannalta. Karjalaisen siirtolaisperheen ja isän sotainvalidiavustuksen mainitseminen yhdistävät kertojan position moniin muihin saman ikäluokan ihmisiin, sillä vuonna 1945 loppunut sota ja evakkoperhe nousevat merkityksellisiksi tekijöiksi kertojan lapsuudessa. Passiivin käyttö ja oman toimijuuden kadottaminen kuvaa paitsi koko perheen elinoloja, tuottaa yhteenkuuluvuutta myös laajemman ihmisryhmän kanssa. Pauliina Latvalan (2005: 45) mukaan passiivin käytöllä kerronnassa tuotetaan kuvaa muun muassa kollektiivisuudesta. Katkelman puolivälissä passiivi korostaa myös perheen sisäistä hierarkiaa lapsen näkökulmasta (vrt. Latvala 2005: 45). Kerrottu minä positioituu hierarkkisen sisaruskatran osaksi, ja isoveljen vaatteiden käyttäminen esitetään normien mukaisena toimintana kerrotussa ajassa: kertoja oli toiseksi vanhin, joten käytti isoveljensä vaatteita.

Minän positiointi ja kuvaukset lapsuuden teknologisesta ilmapiiristä eivät ole kuitenkaan yhteneväisiä suuriin ikäluokkiin kuuluvilla tai heitä vain hieman nuoremmilla kirjoittajilla. Niukkuuden kuvauksista huolimatta teknologinen kehitys oli Suomessa 1950–1960-luvuilla nopeaa: jääkaapit, pesukoneet ja pölynimurit ilmestyivät ensimmäisiin kotitalouksiin 1950-luvun lopulla, ja henkilöautosta tuli 1960-luvulla kasvuoptimistin symboli ja elintason nousun ikoni (Karisto 2005: 37, Heinonen 2005: 150). Seuraava teknologiaelämäkerran aloittava luonnehdinta antaa hyvin erilaisen kuvan ajan ilmapiiristä. Kaupungissa kasvaneen vuonna 1946 syntyneen helsinkiläisnaisen kuvaus lapsuutensa teknologisesta ilmapiiristä painottaa omaa

positiota osana sukupolvea, joka koki nimenomaan nopean koneellistumisen ja talouskasvun aikakauden kesämökkeineen ja uutuuslaitteineen:

Kuulun ikäpolveen, joka omaksui kotitalouksiin amerikkalaisen unelman. Kaikki koneellistui pikkuhiljaa. Sähkö oli kesämökillä siinä missä kaupunkioloissa ehdoton unelman edellytys. Radio oli toki olemassa kotona jo syntyessäni, mutta sitten valtasivat sijan melko primitiiviset (raskaat) pölynimurit, Hoover-pesukoneet, sähkösilitysraudat. Vasta 60-luvulla saimme levysoittimen ja pian sen jälkeen TV:n. (Nainen 61 v. SKS KRA. Teknologia 50. 2007.)

Yksilöllinen kertojan subjektipositio yhdistyy jo elämäkerran ensimmäisessä virkkeessä osaksi kokonaista sukupolvea, joka kertojan mukaan ”omaksui kotitalouksiin amerikkalaisen unelman”. Kertoja puhuu kodinteknologioiden muutoksista passiivissa, mikä korostaa omaa positiota laajemman ryhmän osana. Toisen maailmansodan jälkeen Suomi olikin muuttunut niin paljon, että koneiden käyttö oli tavallisille kotitalouksille taloudellisesti mahdollista ja koneiden käytölle koettiin olevan suurta tarvetta. Muutokseen vaikutti erityisesti 1950-luvun kaupungistumisesta seurannut naisten lisääntynyt työssäkäynti, minkä vuoksi koteihin tarvittiin aikaa ja työtä säästäviä koneita. (Koivisto 1990: 221.)

Passiivin käyttö ja me-muoto ovat samaisessa kertomuksessa säännöllisiä myös kerrottaessa 1960-luvulla eletystä nuoruudesta ja erityisesti tyttökouluun liittyvistä muistoista, mikä heijastelee kertojan positiota suurten ikäluokkien edustajana. Position ottaminen tietyn sukupolven edustajana ei kuitenkaan rajoitu vain aineistoni vanhempiin vastaajiin, vaan se toistuu eri muodoissaan myös nuorempien vastaajien kirjoituksissa, kuten vuonna 1970 syntyneen miehen kuvauksessa tietotekniikan kohtaamisesta:

Tietotekniikkaan törmäsin monien 1970-luvun alussa syntyneiden tavoin pelien kautta. 1980-luvun puolivälissä meillä oli kotona pelikonsoli, jossa käytettiin eräänlaisia pelimoduuleita. Se ei ollut Atari eikä Sega, mutta hyvin tuo toimi ilman aikansa johtobrändejäkin, grafiikkakin oli loistavaa, ”pikselit” ruudulla olivat vain puolisenttisiä. (Mies 37 v. SKS KRA. Teknologia 457. 2007.)

Katkelmassa kertoja samaistaa itsensä muihin 1970-luvun alussa syntyneisiin kertoessaan 1980-luvulle sijoittuvista videopelimuistoistaan. Toisen virkkeen me-muoto viittaa lapsuudenperheeseen eikä kokonaiseen sukupolveen, mutta kuvaus pelaamisesta

ja aikansa tietotekniikasta kanssa tuottaa vastaavaa vaikutelmaa tietyn sukupolven yhteisestä kokemuksesta kuin suurten ikäluokkien kertomukset lapsuudenajoistaan. Kerrotulle minälle on annettu alussa subjektipositio, mutta tietotekniikkaan ”törmääminen” tuottaa mielikuvan väistämättömästä kohtaamisesta, jossa itse tekniikka on toisena osapuolena. 1960–1980-luvuilla syntyneiden kirjoituksissa lapsuuden tai nuoruuden teknologinen muutos realisoituukin muistelussa television, äänitteiden, tietotekniikan ja videopelien eikä niinkään kodin- tai maatalousteknologian kautta, kuten 1940- ja 1950-luvuilla syntyneiden tapauksessa.

Kaksi vastaajista positioi itsensä tietyn sukupolven edustajiksi nimenomaan 1960-luvulla eletyn nuoruuden kautta. 1960-luvulla moderni kulutusyhteiskunta teki läpimurron Suomessa, mikä merkitsi televisioiden juurtumista ihmisen arkeen, kansainvälisen nuorisomuodin leviämistä maahan sekä vapaa-ajan ja sitä kautta vapaa-ajan huvien lisääntymistä (Heinonen 2005: 148–149, 163–164). Vuonna 1951 syntynyt mies muistelee elettyä 1960-lukua paitsi kertomalla ajan nuorista, huvituksista ja poliittisesta tilanteesta, myös vertailemalla aikakautta kirjoitushetken nykyisyyteen:

Ei silloin suurin osa nuorista haaveillut pääsevänsä jonkin tosi-tv:n kautta julkkikseksi, nykyisen ajattelun korkeimman statuksen omaavaksi ammattilaiseksi. Silloin ei julkut kailottaneet markettien auloissa nimellään varustettujen sipsien paremmuutta muihin sipseihin. Ei ollut sipsejä ja markettejakin vasta rakennettiin suurempiin kasvukeskuksiin ja me pojat olimme omalta osaltamme niiden rakentamisessa mukana. En suinkaan ole sitä mieltä, että maailma olisi ollut silloin yhtään parempi kuin nykyäänkään, tuskin. Kekkonen hallitsi kuin marionettina, suuren Neuvostoliiton kasvottoman järjestelmän vedellessä lankoja. Elämä oli harmaata. Tanssilavojen käyttäjät, me nuoret, maksoimme lipuissamme huviveroa, viinakorttikin oli vielä voimassa. Ravintolassakin oli syötävä edes voileipä, jotta sai tilata oluen.

(Niistä ajoista olisi mielestäni mielenkiintoista kerätä myös aikalaiskertomuksia niin kauan kuin me tanssilavojen kävijät kuusikymmentä luvulta vielä muistamme.) (Mies 56 v. SKS KRA. Teknologia 326. 2007.)

Kuvaus 1960-luvun ilmapiiristä perustuu vastakkainasetteluun kirjoitushetken nykyisyyden ja omakohtaisesti eletyn menneisyyden välillä. Katkelmassa kertova minä saa kerrottua minää enemmän näkyvyyttä kertojan kommentoimissa 2000-luvun negatiiviseksi kokemiaan ilmiöitä kirjoitushetkestä käsin ja luonnehtiessa 1960-luvun Suomea jälkiviisaasti. Sukupolvikokemuksen kannalta olennaisinta on kertojan tekemä

itsensä positiointi osaksi tiettyä ikäluokkaa: ”me pojat” olimme rakentamisessa mukana ja ”me nuoret” olimme huviveroa maksavia tanssilavojen käyttäjiä. Tällainen yhteisöllinen kerrontatapa on muistitiedossa yleistä käsiteltäessä kollektiivista osallistumista institutionaalisella tasolla (Portelli 1997: 27). Puhuessaan pojista ja nuorista kertoja kuitenkin ottaa etäisyyttä menneisyyden minäänsä ja reflektoi ajan ilmapiiriä kirjoitushetken nykyisyydestä jo aikuisena ja enemmän kokeneena henkilönä.

Katkelman yhteiskunnallisen tason luonnehdinnoissa esimerkiksi markettien rakentamisesta kasvukeskuksiin ja ravintolakäyttämisenestä kertoja käyttää passiivista, mikä tuottaa kollektiivisuuden mielikuvia. Kirjoitushetken nykyisyydestä kerrottaessa aktiivisen subjektin saavat epämääräisesti määritellyt julkkikset, jotka subjektin kautta saavat tekstissä painoarvoa. Kertoja kuitenkin etäännyttää itsensä julkisuuteen tähtäävästä ajattelusta sarkastisten luonnehdintojen kautta. Kertoja antaa kerrotulle minälle subjektin ja aktiivisen toimijuuden me-muodossa puhuessaan itsestään 1960-luvun nuorena. Aktiivinen käyttö korostaa kertojan omia kokemuksia ja me-muodolla luodaan kohtalonyhteys saman aikakauden nuoriin (vrt. Latvala 2005: 45, Portelli 1997: 27). Kertojan ja hänen ikätoveriensä rakentamat marketit näyttävätkin tekstissä itsessään teknologisenä saavutuksena ja ylpeydenaiheena, vaikka ne tekstissä yhdistyvätkin uudempaan kielteisiksi koettuihin ilmiöihin, kuten tositelevisiojulkikkisiin, joista kertoja etäännyttää itsensä.

Kertoja on hyvin tarkka lukijoille osoittamastaan minäkuvastaan. Hän täsmentääkin, ettei ajattele maailman olleen 1960-luvulla nykyistä parempi, vaikka hän onkin kertonut negatiivisesti latautuneesti nykyajan ilmiöistä. Näin ollen kertoja haluaa välttää nuoruutensa liiallista nostalgisointia lukijalle kerronnan tasolla. Katkelman lopussa kertoja irtautuu täysin kertomusmaailmasta ja alkaa puhutella kirjoitushetken nykyisyydessä SKS:n henkilökuntaa toivoessaan keruuta 1960-luvusta. Samalla hän positioi jälleen itsensä 1960-luvun nuoreksi ja samaistaa itsensä muihin saman ikäpolven ihmisten kanssa. Toisessa samaa aikakautta kuvaavassa katkelmassa vuonna 1946 syntynyt nainen käsittelee nuoruuttaan 1960-luvulla ompelukoneiden ja muodin kautta:

Koulun käsityötunneilla elettiin myös siirtymäaikaa. Vanhaa Singeriä poljettiin. Sellainen oli meillä kesämökillä. Huomattavasti kevyempää oli siirtyä koulussa ja kotona sähkömpelukoneeseen. Elettiin aikaa, jolloin oli luonnollista ommella omia vaatteita: sai ainakin jotakin yksilöllistä – ja 60-luvulla niin tarpeellisen vannealushameen ja kellon huopahameen. (Nainen 61 v. SKS KRA. Teknologia 50. 2007.)

Katkelmasta käy ilmi, ettei oman toimijuuden häivyttäminen välttämättä etäännyttä tapahtumia omasta kokemuksesta tai aseta kerrottua minää ulkopuolisen asemaan (vrt. Pöysä 2003: 167). Toisen virkkeen me-muoto korostaa kerrotun minän positiota yhä lapsuudenperheen osana kertomusmaailman ajassa. Sen sijaan passiivin runsas käyttö tuottaa pikemminkin vaikutelmaa kollektiivisesta kokemuksesta 1960-luvun nuorena. Siirtyminen uusiin ompelukoneisiin ja omien vaatteiden ompeleminen näyttäytyvät prosesseina, joista kertojalla ja suuremmalla ihmisryhmällä on yhteisiä kokemuksia.

Viimeisessä virkkeessä kertoja vahvistaa väittämiään kirjoitushetken nykyisyydestä ja suhteuttaa menneisyyden minänsä toimintaa historialliseen kontekstiin, kun hän kommentoi hieman humoristisestikin 1960-luvun muotia. On kuitenkin syytä olettaa, että aikalaismuoti on ollut kertojalle aidosti tärkeää vielä 1960-luvulla hänen ollessaan nuori. 1960-luku korostuu samaisessa teknologiaelämäkerrassa myös tarkasteltaessa koko tekstissä esiintyviä ajan määreitä (ks. Latvala 2005: 45–46), sillä se mainitaan toistuvasti ja lisäksi numeerisesti ainoana vuosikymmenenä. Sen sijaan, että kertoja positioisi itseään kuuluvaksi suurin ikäluokkiin sotien jälkeisen ilmapiirin kautta, hänen teknologiaelämäkerrassaan sukupolven ja teknologian suhde muotoutuu pitkälti 1960-luvun nuoruuden kokemusten kautta.

5.1.4. Teknologinen muutos, positiot ja valinnat

Omaan lapsuuteen ja nuoruuteen kytkeytyvät positiot ovat keskeisessä osassa myös vastaajien suhtautumisessa teknologiseen muutokseen ja eri teknologioiden käyttöönottoon tai hylkäämiseen. Sekä oman elämän kannalta keskeiset teknologiset muutokset että pohdiskelu 2000-luvun tietoyhteiskunnasta sisältävät positiointeja, joilla myös retorisesti perustellaan omia valintoja ja näkemyksiä. Vastaajien suuren ikähaarukan sekä eri painotusten ja teknologiakäsitysten vuoksi positioita on kuitenkin mahdotonta käsitellä teknologia teknologialta, mutta tarkastelen tässä kappaleessa

kertojien suhdetta teksteissä keskeisiksi nouseviin teknologisiin muutoksiin niin varhaisemmissa elämänvaiheissa kuin aikuisiälläkin.

Varhaisemmissa teknologiaan liittyvissä muistoissa kertojat positioivat itsensä useimmiten lapsuudenperheensä osaksi. Aktiivisiksi toimijoiksi teknologisten hankintojen ja valintojen suhteen nousevat kerrottua minää useammin vanhemmat ja sisarukset. Myös lapsuudenystävät saavat kertomuksissa usein aktiivisen subjektiposition, mikä korostaa ikätovereiden merkitystä varhaisissa kohtaamisissa radion, television ja videopelien kaltaisten teknologioiden kanssa. ”Minä ja teknologia”-keruun iäkkäiden vastaajien teknologielämäkertoja tutkinut Noora Talsi (2012: 6) on havainnut etenkin miespuolisten vastaajien arvostaneen isiensä teknologisia taitoja, mikä näkyy myös lukuisina kertomuksina teknologioiden siirtymisestä isältä pojalle. Vuonna 1951 syntyneen miehen teknologiaelämäkerran otsikko ”Isääni seurailen” korostaa jo itsessään tätä aspektia, minkä lisäksi isä nousee tekstin alkupuolella kertomuksen keskeisimmäksi toimijaksi:

Kuten pienet pojat yleensäkin, seurasin isääni kaikissa hänen toimissaan silmä tarkkana. Kotimme oli ollut pakkomyyntitilanteeseen saakka ollut pikkuhiljaa valmistumassa, mutta pientä loppusilaustyötä oli jäljellä runsaasti. Minä kuljin perässä ja hakkasin nauvoja ja tein perässä mitä nyt sen ikäisenä tehdään.

Silmät ymmyrkäisinä seurasin isäni taitavaa kaikenlaisten laitteiden korjaamisen kykyä. Saattaa olla, että niukkojen olojen kasvatti ja sota-ajan puutteelliset olot olivat opettaneet miehen tekemään mahdottomastakin mahdollisen. Koko elämänsä ajan hän korjasi kaikkea ja harvoin hän nosti kuvainnollisesti kätensä pystyyn. (Mies 56 v. SKS KRA. Teknologia 320. 2007.)

Kertoja positioi kertomusmaailman minänsä vielä selvästi lapsen asemaan. Hän asemoituu aktiivisen toimijan sijasta isänsä toiminnan kohteeksi, muttei kuitenkaan uhriksi. Maskuliininen isältä pojalta -ajattelu määrittää kertojan tulkintaa lapsuutensa teknologiasuhteesta: isän tekemät remontointi- ja korjaustyöt toimivat pojalle esimerkkeinä, joita seurata. Aktiivisen subjektipositionkin saava isä näyttäytyy katkelmassa kertojan ihailun kohteena hänen tehdessään ”mahdottomastakin mahdollisen”. Vaikka kertoja aluksi etäännyttää itsensä kerrotun minän lapsen positiosta viittaamalla menneisyyden minäänsä ”pienenä poikana” ja ”sen ikäisenä”, hän sitoutuu yhä menneisyyden näkemyksiinsä isästä.

Reflektoidessaan isänsä korjaustaitoja ja yhteiskunnallista taustaa kertoja puhuu nimenomaan kirjoitushetken nykyisyydestä ja aikuisen ihmisen positioista, mutta menneisyyden isä näyttäytyy hänelle yhä esikuvana, joka vaikuttaa hänen ajatteluunsa ja toimintaansa. Mahdollisuus teknisten laitteiden korjaamiseen ja niiden pitkäaikaiseen käyttöön muotoutuvat myös kertojalle itselleen merkittäviksi tekijöiksi hänen teknologisten valintojensa suhteen. Kertoja vahvistaakin tätä oletusta myös toteamalla isänsä asenteen periytyneen hänelle ja havainnoimalla, kuinka hän myöhemmin itse korjasi auton öljyntäyttökorkin säästämällään vanhalla saappaanvarrella (SKS KRA. Teknologia 320–321. 2007).

Kertomusmaailman minälle annettu aktiivinen toimijuus lapsuuden ja nuoruuden teknologiamuistoissa liittyy toistuvasti nostalgisesti värittyneisiin muistoihin tietyistä itselle merkityksellisistä teknologioista. Muun muassa televisiosta, polkupyörästä ja musiikin kuunteluun liittyvistä teknologioista, kuten vinyyli- ja kasettisoittimista, kerrottaessa menneisyyden minän toimijuus on myös aktiivista, mikä korostaa tapahtumien henkilökohtaista merkitystä kertojille. Sama ilmiö on havaittavissa 1970–1980-luvuilla syntyneillä vastaajilla tietotekniikan ja videopelien suhteen. Esittelen vertailun vuoksi kolme otetta teknologiaelämäkerroista. Ensimmäinen ote sisältää vuonna 1950 syntyneen miehen muistelua lapsuuden televisiokokemuksista, toinen ja kolmas vuonna 1970 syntyneen miehen ja 1983 syntyneen naisen tietokonepelikokemuksista.

Televisiota mentiin katsomaan ensin Rokkilan Alpolle jossa olikin huone täynnä me poijjaat saimme istua lattialla. Bonanzassa ammuttiin ja kuutamolla hiihrettiin illalla kotiin. (Mies 56 v. SKS KRA. Teknologia 359. 2007.)

Vaikka kerrottu minä on katkelmassa subjektipositiossa ”me poijjaat” -muotoisena kertojan puhuessa me-muodossa itsestään ja lapsuudenystävistään, kertojan lapsuuden minä on televisioon liittyvässä katkelmassa aktiivinen toimija. Kyläileminen television katsomiseksi näyttäytyy omista motivaatioista lähtevänä toimintana, jolla oli paitsi kertojalle itselleen, myös muille naapuruston asukkaille suuri merkitys.

Hilkka Helsti kuvaa folkloristiikan pro gradussaan *Kulttuurin muutos ja televisio* (1988) television varhaista vaikutusta suomalaiseen kyläilykulttuuriin. Ensimmäisten televisioiden hankkijat saivat kokea kodeissaan yleisöryntäyksen, sillä jopa kymmenet naapurit, sukulaiset ja tuttavat saapuivat katsomaan uutuutta taloihin työpäivien päätteeksi. Tällaisiin muistoihin liittyykin usein nostalgiaa ajasta, jolloin naapurisuhteet vielä kukoistivat. Toisaalta monet ensimmäisistä television hankkineista kokivat päivittäisen kylässäkäynnin lopulta raskaaksi, ja yhteiskatselu alkoi hiipua myös yhä useampien kotitalouksien hankkiessa vastaanottimia. (Helsti 1988: 56–61, Kortti 2007: 274–276.) ”Minä ja teknologia” -keruun perusteella Helstin huomiot television yhteiskatselun sosiaalisesta merkityksestä toistuvat television saapumisesta kertovissa katkelmissa, mutta heijastuvat aineistossani myös 1980- ja 1990-luvuille sijoittuvissa videopelimuistoissa:

Rivitalonaapuriemme pojalla oli tuolloin (1980-luvun puolivälissä) se Commodore ”il Manifico” 64, jolla myös sain pelata kaverieni kanssa vuorotellen, vapaavuorot kuuluivat kaverin isoveljeltä sosialisoidun Playboy – lehden kanssa. (Mies 37 v. SKS KRA. Teknologia 457. 2007.)

Katkelmassa toistuu televisioon yhteiskatseluun verrattavissa oleva yhteisöllinen toiminta ja kyläilykulttuuri. Kuten vuonna 1950 syntynyt kertojakin, 1970 syntynyt mies painottaa poikaporukan merkitystä aktiivisena toimijana. Kaikki katkelmassa esiintyvät henkilöt, kerrottu minä, rivitalonaapurin poika ja hänen isoveljensä, ovat miespuolisia, ja Playboy-lehden selaaminen vahvistaa kuvaa tapahtumista maskuliinisena toimintana. Pelaaminen ei kuitenkaan näyttäydy aineistossa stereotyyppisesti poikien harrastuksena, vaan esimerkiksi vuonna 1983 syntyneen naispuolisen vastaajan teknologiaelämäkerta koostuu pitkälti täysin peli- ja tietokoneaiheista. Hänen teknologiaelämäkertansa myös alkaa kuvauksella lapsuuden tietokoneharrastuksesta:

”Moi äiti! Mä meen pelaa tietsikkaa!”, huusin joka päivä palattuani esikoulusta. Oli vuosi 1989. Meillä oli taloyhtiön ainoa tietokone silloin. Se oli koottu Japanista tuoduista osista äitini työpaikalla. Seuraavana vuonna paras kaverini, naapurissa asuva Ville, leuhki että heillä on seitsemän tietokonetta. En tietenkään uskonut ennen kuin kävin itse ne laskemassa. Neljä niistä makasi kaapissa osina. (Nainen 24 v. SKS KRA. Teknologia 412. 2007.)

Katkelmassa toistuu useita positiointianalyysiin liittyviä tekijöitä verrattuna kahteen aiempaan esimerkkiin: kerrotulle minälle annettu toimijuus on aktiivista, toisena keskeisenä ja aktiivisena henkilönä toimii naapurustossa asuva lapsi ja me-muodolla viitataan minän lisäksi lapsuudenperheen jäseniin. Tietokoneiden hankinta näyttäytyy katkelmassa naapureiden välisenä kilpailuna, jossa nimenomaan lapset ovat aktiivisia toimijoita leuhkiessaan keskenään perheidensä omistamilla laitteilla. Hilikka Helstin (1988: 52) mukaan varhaisia televisiokokemuksia käsitelleen muistitiedon perusteella televisio oli monilla paikkakunnilla 1950–1960-luvun Suomessa naapurikilpailun väline ja jo hintansakin vuoksi statussymboli. Vastaava asetelma tietokoneiden suhteen on havaittavissa nuorempien vastaajien kertomuksissa, vaikkakin kilpailuasetelmat näyttävät pikemminkin lasten kuin aikuisten välisinä. 1990-luvun alussa myös matkapuhelin oli globaalilla tasolla luksustuote, jolla pystyi erottautumaan massasta (Mackay 1997: 275), mutta omassa aineistossani kilpailun ja erottautumisen diskursseja ei kytkeydy kertojien kokemuksiin matkapuhelimien rantautumisesta Suomeen.

Vuonna 1983 syntynyt nainen päättää teknologiaelämäkertansa aloittavan muistelujakson tietokoneista siirtymällä kirjoitushetken nykyisyyteen ja presensmuotoiseen kerrontaan reflektoidessaan lapsuutensa vaikutusta kokonaisvaltaisesti elämänsä ja teknologian suhteeseen: ”Kuusivuotiaasta lähtien vietin lapsuuteni tavalla tai toisella tietokoneen parissa, enkä ole päässyt siitä eroon.” (Nainen 24 v. SKS KRA. Teknologia 412. 2007.) Tällaiset siirtymät kerrotun menneisyyden minän ja kertovan nykyisyyden minän välillä sekä kertomusmaailman minälle annetun aktiivisen toimijuuden korostaminen liittyvät aineistossa usein keskeisiin varhaisen elämän tapahtumiin, jotka koetaan myöhempien asenteiden ja teknologisten valintojen kannalta erityisen merkittäviksi. Itselle annettu toimijuus on teksteissä kuitenkin keskimäärin huomattavasti aktiivisempaa kertojien puhuessa suhteestaan teknologiaan aikuisiällä, sekä menneisyydessä että kirjoitushetken nykyisyydessä.

Aineiston vastaajien positiivisesti kokemat teknologiat on useimmiten hankittu omasta aktiivisesta aloitteesta, mutta negatiivisiksi koettujen teknologioiden kohdalla kertojat positioivat toistuvasti itsensä toiminnan kohteeksi tai uhriksi. Tällöin teknologian hankinta esitetään muun muassa ulkopuolisesta paineesta johtuvana pakkona, kuten perheenjäsenten toiminnan seurauksena tai yhteiskunnallisena paineena käyttää esimerkiksi tietokonetta arkiasiointiin, mikä on tyyppillistä myös eläkeikäisten

teknologiaelämäkerroissa (vrt. Talsi & Tuuva-Hongisto 2009: 75–76). Keruuesitteen vaikutusta positiointiin ei pidä kuitenkaan väheksyä. Esimerkiksi kysymys paineesta käyttää teknologioita ja kysymys teknologioista, joita ei koskaan hankkisi, ohjaavat kertojia etäännyttämään itsensä tarpeettomiksi kokemistaan teknologioista ja oman aineistoni perusteella myös niiden oletetuista käyttäjistä. Paineen ja pakon käsitteitä on tulkittu aineistossa ainoastaan negatiivisina, ja ne ohjaavat kertojia positioimaan itsensä uhreina.

Minän positioinnin, työn ja koulutuksen suhde on aineistossa merkittävää, kun vastaajat käsittelevät teknologioiden käyttöönottoaan. Viidellä neljästätoista aineiston vastaajista onkin korkeakoulutason koulutus, ja lisäksi kaksi vastaajista opiskeli yliopistossa keruun aikana. Korkeasti koulutetut vastaajat positioivat itsensä lähes poikkeuksetta tutkijoiksi tai muutoin taustoiltaan akateemisiksi heidän käsitellessään omia teknologisia valintojaan. Vuonna 1954 syntynyt mies positioi itsensä tutkijaksi ja sitä kautta retorisesti myös asiantuntijaksi perustellessaan aktiivista teknologian käyttöään:

Tekniikan käyttö on jokapäiväistä ja kaikkia näitä tekniikoita käytän yhtä aikaa. Mikään ei ole jäänyt oikeastaan pois ja välillä on kynä ja lapiokin kädessä. Olen omaksunut myös psykologiaa ja steinerismiä, jolla käytäntö ja teoria saataisiin yhteen. Minulla on tutkijankoulutus ja voin käyttää tietojani rajattomasti hyväksi. Olen omaksunut elinikäisen oppimisen ja siihen kuuluvat systeemin sekä taloustieteellisen ajattelun sekä tunnen yhteiskunnan. Vähän samaan suuntaan ollaan menossa, toiset vaan oivaltavat asioita nopeammin, toiset ovat eri vuosikymmenellä. (Mies 53 v. SKS KRA. Teknologia 58. 2007.)

Katkelman alussa kertoja selittää teknologian käyttöään korostamalla käytön jokapäiväisyyttä. Hän kuitenkin painottaa arvostavansa myös perinteistä teknologiaa mainitsemalla kynän ja lapion, minkä voi tulkita tietoiseksi minäkuvan luomiseksi, sillä teknologiaelämäkertansa aikana kertoja on positioinut itsensä eritoten uutuuksista innostuneeksi henkilöksi sekä menneisyydessä että kirjoitushetken ajassa. Oppisuuntauksia, tutkijankoulutusta ja elinikäistä oppimista painottavissa virkkeissä kertoja asemoi itsensä hyvin selvästi tutkijan positioon, ja oma toimijuus näyttäytyy yhä aktiivisena. Itsestä lähtevä aktiivinen opiskelu ja sitä kautta omat valinnat näyttäytyvät selityksinä kertojan positiiviselle suhtautumiselle uutta ja vanhaa teknologiaa kohtaan. Perfektin käyttö ilmentää pidempiaikaista prosessia, jonka kertoja on käynyt läpi.

Viimeisessä virkkeessä kertojan toimijuus vaihtuu aktiivisesta toimijasta sivustaseuraajaksi. Hän kuitenkin esittää uuden teknologian omaksumisen kulkevan hänen omia polkujaan myös yhteiskunnallisella tasolla, ja hänen oma toimintansa näyttäytyy eräänlaisena esimerkkinä muille. Vastakkainasettelulle perustuva kategorisointi toisiin, jotka oivaltavat asioita nopeammin, ja toisiin, jotka elävät eri vuosikymmenellä, sisältää arvottamista, jolla kertoja vahvistaa omia valintojaan. Hän asemoi itsensä epäsuorasti teknologian nopeasti oivaltavien kategoriaan, jota luonnehditaan lähtökohtaisesti positiivisesti: uuden teknologian omaksuminen näyttäytyy itsessään positiivisena ja näyttää olevan vain oivaltamisesta kiinni. Eri vuosikymmenellä eläminen näyttäytyy teknologiapuheessa sen sijaan negatiivisena ominaisuutena, ja luonnehdinta muistuttaakin pitkälti Everett M. Rogersin (1983: 250) kategoriaa ”kuhnailijat” (*laggards*) innovaatioihin torjuvasti suhtautuvista ihmisistä.

Koulutuksen merkitys minän positioinnissa nousee erityisen merkittäväksi vuonna 1970 syntyneen miehen kirjoituksessa ”Teknologia elämäkertani – matka vastarinnasta digidigimaahan”, jossa kertojan mukaan ”akateeminen käänne” muutti täysin hänen asenteensa teknologiaa kohtaan. Koko kertomuksen kantava teema on muutos, ja kertoja asemoi itseään erilaisiin positioihin riippuen elämänvaiheistaan: 1) aluksi kertoja asemoi itsensä kertomusmaailmassa poikalapseksi, joka on kiinnostunut mekaanisesta tekniikasta pitkälti isäänsä seuraavana, 2) tämän jälkeen teini-ikäisenä kertoja kiinnostuu videopeleistä, joita hän harrastaa aktiivisesti ikätovereidensa kanssa, 3) peruskoulun jälkeen kertoja määrittelee menneisyyden minänsä ammattikoululaiseksi, joka muuttuu teknologiavastaiseksi lukuun ottamatta videopeli-innostustaan, 4) kertojasta tulee aikuislukio-opiskelija, minkä seurauksena hän muuttuu teknologiamyönteisemmäksi, 5) kertoja opiskelee yliopistossa, kiinnittyy hyvin vahvasti akateemiseen maailmaan ja alkaa suhtautua erittäin positiivisesti sekä viihde-elektroniikkaan että työtä helpottavaan arjen teknologiaan, 6) kertoja asemoi itsensä jo tulevaisuuden tutkijaksi, joka hankkii paljon uutta teknologiaa, muttei unohda hyväksi kokemaansa vanhaa teknologiaakaan. (SKS KRA. Teknologia 457–459. 2007.)

Itselle annettu subjektipositio on kyseisessä teknologiaelämäkerrassa lähes poikkeuksetta aktiivinen kertojan käsitellessä teknologisia hankintojaan. Kertoja antaa näin ollen painoarvoa sille, että hän on muodostanut itse mielipiteensä ja on itse aktiivinen toimija hankkiessaan laitteita. Sen sijaan itse muutoksesta

teknologiamyönteisemmäksi hän puhuu passiivisesti, kuin hän olisi ”akateemisen käänteen” objekti, kuitenkin tässä tapauksessa autettava eikä uhri:

Tämä uusi akateeminen elämäni käänsi minut entisestä teknologiavastaisuudestani myönteisempään suuntaan. Vuosien 2004 ja 2005 taitteessa investoin 1500 € uuteen tietotekniikkaan. - - Opiskelun siivittämiseksi olen hankkinut myös oman digikameran ja digitaalisen nauhurin. Kun kerran saatan tarvita niitä työssäni. Ja olen jo tarvinnutkin, opiskeluaikana. Olisi ollut tuskaa käydä lainailemassa niitä laitoksen toimistosta. Oma on aina oma ja tutkijanura on minua varten. (Mies 37 v. SKS KRA. Teknologia 458. 2007.)

Opiskelun ja akateemisuuden painoarvo itsessään siis korostuu kertojan myönteisessä suhteessa teknologiaan. Kirjoittajien akateeminen tausta ei kuitenkaan yhdisty aineistossa aina teknologian hyväksymiseen. Esimerkiksi vuonna 1947 syntynyt nainen asettaa ”tätihumanistit” vastakkain tietoteknisten sovellutuksien suunnittelijoiden kanssa kertoessaan tietokoneiden käytöstään tutkijana 1990-luvulla:

Ohjelmaraakileisiin tuli ainakin kuukausittain päivityksiä, eli kun jonkin asian oli oppinut, se häytti uutta käytäntöä, ja taas korjattiin. Tästä sananlasku: Ei suunnittelija oksaa altaan sahaa = ei laadi koskaan ”täydellistä” suunnitelmaan, jotta hän voi jatkaa ikuisuusprojektissa yhä uuden b-tason suunnitelman kehittelyä. Tätihumanistit nimittävät tätä yksinolla-yksi-nolla(bittiseksi) älykkyydeksi vastakohtana vaikkapa pohdinnoille Mona Lisan hymystä. (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 378. 2007.)

Tietotekniikan opetteluun vaikeutta selitetään katkelmassa ohjelmistojen suunnitteluvirheillä ja liian kovalla muutosvauhdilla, joten kertojan oma osaamisen taso näyttäytyy asian suhteen toissijaisena. Imperfektissä ja passiivissa kerrottu ensimmäinen virke luo vaikutelman työpaikalla jaetusta kokemuksesta työtä vaikeuttaneista päivityksistä. Subjektiposition saava karikatyyrimainen suunnittelija esitetään muunnellun sananparren muodossa oman edun tavoittelijana, joka kehittää ikuisuusprojektina ”b-tason suunnitelmia”, mikä kertoo kertojan kielteisestä asenteensa paitsi tietotekniikkaa, myös tietotekniikan suunnittelijoita kohtaan. Käsitettä ”tätihumanisti” voisi pitää myös halveksuvana, mutta tässä yhteydessä kertoja kääntää ironian keinoin sen arvotuksen pääläelleen positioimalla itsensä kategoriaan, jota teknologiapuheessa pidetään tavallisesti negatiivisesti latautuneena. Humanistiset tieteet näyttäytyvätkin ironian kautta arvokkaampina kuin naurettavana esitetty tietotekninen

suunnittelutyö, ja samalla tätihumanisteja arvostelevat positioidaan vastustettaviksi. Tutkijan positiosta voidaan siis myös argumentoida teknologista muutoksia vastaan eikä niiden puolesta, kuten edellisissä esimerkeissä.

5.1.5. Vanhoihin ja nuoriin liittyvät asenteet positioinnissa

Noora Talsin ja Sari Tuuva-Hongiston mukaan ”Minä ja teknologia” -keruun iäkkäät vastaajat vieroksuivat uusia teknologioita, koska he kokivat ne itselleen tarpeettomiksi ja ylipäätään muutosvauhdin liian nopeaksi arjen hyötyyn nähden. Siinä missä vanhempi teknologia, kuten sähkö ja maatalouden koneistuminen, koettiin itsestään selvästi positiivisena, 2000-luvun uudistukset nähtiin pikemminkin arkea haittaavina. (Talsi & Tuuva-Hongisto 2009: 80.) Sodan jälkeen syntyneiden teknologiaelämäkerrat tuovat ikädiskurssiin uusia ulottuvuuksia, joita tarkastelen nyt aiemmin käsittelemääni sukupolvinäkökulmaa laajemmin.

Oman aineistoni vanhimpien vastaajien kertomuksissa Talsin ja Tuuva-Hongiston havainnot pätevät jossain määrin edelleen, mutta sekä positiointiin että retoriikkaan liittyy hyvin selvää vastakkainasettelua vanhusten, kirjoittajien oman ikäpolven ja nuorten välillä. Itsen ja muiden positioiminen eri ikäisiksi sisältää arvotuksia, joiden perusteella vanhuksia kohtaan koetaan sympatiaa, oma toiminta esitetään rationaalisena ja nuorten toiminta puolestaan vastuuttomana, pinnallisena tai kulutusriippuvaisena. Noin 50–60-vuotiaista vastaajista monikaan ei positioi itseään vanhaksi, mutta oma ikä esitetään toistuvasti keskeisenä selittäjänä vaikeuksille omaksua uuden teknologian käyttöä tai laajemmalla tasolla omalle teknologiavastaisuudelle. Aineiston sisältä löytyy asian suhteen kuitenkin eroja. Seuraavassa otteessa vuonna 1946 syntynyt nainen positioi itsensä jo vanhaksi ihmiseksi, joka ei ikänsä vuoksi enää juurikaan tarvitsisi teknologiaa:

Olen niin vanha, että pystyisin luopumaan teknologiasta lähes kokonaan. On kyllä hyvä kun on sähkövalo, mutta olen kokenut ajan jolloin sillä pelkästään pärjättiin. (Nainen 61 v. SKS KRA. Teknologia 284. 2007.)

Itselle annettu subjektipositio korostaa oman kokemuksen merkitystä: kertoja on kokenut ajan, jolloin vain sähkövalolla pärjättiin, joten hän omien sanojensa mukaan

pystyisi siihen yhä. Ajallinen siirtymä preesensistä perfektiin ja imperfektiin toimii samankaltaisena vahvistuksena kirjoitushetken nykyisyyden väittämälle kuin preesensissä tehdyt vahvistukset kerrotun minän toiminnalle menneisyydessä. Kertoja tosin rajaa teknologiaelämäkerrassaan teknologian käsittämään vain sähköistä teknologiaa, eikä hän siis väitä pärjäävänsä ilman minkäänlaista tekniikkaa. Myöhemmin itsensä vanhaksi asemoinut kertoja kuitenkin etäännyttää itsensä vanhuksista, jotka asemoidaan teknologisen muutoksen uhreiksi:

Mielestäni nykyään liian paljon vanhukset vetäytyvät omiin oloihinsa ja käyttävät kotipalvelua ja sukulaisia käymään kaupassa ja asioilla, vaikka kauppareissut ja asioiminen toisi vaihtelua elämään ja eikä tulisi yksinäisyyttä. Isoissa kauppakeskuksissa ei juuri vanhempaa väkeä näy, koska ne ovat niin outoja ja suuria ja vaativat teknologian taitoja, niihin voi vanha vaikka eksyä. (Nainen 61 v. SKS KRA. Teknologia 286. 2007.)

Kirjoitushetken nykyisyyden vanhukset, joko todellisina henkilöinä tai epämääräisenä kategoriana, esitetään aineistossa toistuvasti toiminnan kohteina ja myös uhriarossa passiivisina teknologian käyttäjinä. Vaikka katkelmassa kertojan oma toimijuus on häivytetty kertomusmaailman tasolla, kertovana minänä hän on aktiivinen toimija ohjeistaessaan vanhuksia asioimaan ulkosalla teknologian tuomista haasteista huolimatta. ”Niihin voi vanha vaikka eksyä” -toteamuksella kertoja vahvistaa myötätuntoaan vanhuksia kohtaan, mutta samalla ”vanha” näyttäytyy avuttomana auttamisen kohteena. Vanhusten puolesta puhuminen on aineistossa toistuvaa, ja siihen liittyy toistuvasti vankkoja oletuksia vanhusten kyvyttömyydestä tai haluttomuudesta käyttää uutta teknologiaa. Toisena vanhuksiin liittyvänä elementtinä toistuvat teknologiaelämäkertojen sisäiset pienet kertomukset, joissa yksittäistapaukset vanhusten ongelmista käyttää teknologiaa nousevat esimerkiksi laajemmasta epäkohdasta. Tällaisissa tapauksissa kertojat asemoivat usein itsensä aktiivisiksi toimijoiksi ja auttajiksi, joiden toiminnan kohteeksi vanhat ihmiset asemoidaan:

Itselläni on eläkkeellä oleva ystävä, joka ei omista tietokonetta ja hän saa esim. matkaa tilatessaan matkatoimistosta tiedon, että lisää infoa saa netistä. On tietenkin mukava auttaa ja pyytää katsomaan omalta koneelta tietoja, mutta muuten hän tuntee itsensä väliinputoajaksi tässä asiassa. (Nainen 59 v. SKS KRA. Teknologia 405. 2007.)

Vanhusten teknologian käyttöä tutkinut Anne Sankari huomauttaa, että huolimatta ikääntyneiden ihmisten erilaisista sosioekonomisista taustoista ja yksilöllisistä eroista heidät kategorisoidaan yleensä teknologiadiskursseissa stereotyyppisesti ryhmäksi, jonka ei enää tarvitse osallistua ja joka ei kykene, halua tai saa osallistua informaatioteknologiseen muutokseen. Siinä missä yksilöinä vanhaan ihmiseen liitetään usein positiivisia mielikuvia, vanhat ovat ryhmänä usein kielteinen stereotyyppi. Kyvyttömyys- ja kieltopuheessa ikääntyneiden vastuullinen toimijuus poistetaan eivätkä heidän halunsa tule näkyviksi. (Sankari 2003: 75, 86; van Rijsselt & Weijers 1997, sit. Sankari 2003: 75–76.) Sankari on tutkinut vuonna 2000 keräämiään ikääntyneiden tietokonekurssilaisten haastatteluja ja todennut haastateltavien rikkovan iäkkäiden ihmisten teknologian käyttöön liittyviä stereotypioita. Muun muassa aktiivisen opettelun tuottama nautinto ja halu olla mukana tietoyhteiskunnan kehityksessä nousevat esille, vaikka uhat taitojen epätasaisesta jakautumisesta arveluttavatkin (Sankari 2003: 87).

Omasta aineistostani nousevat ikään liittyvät positiot kytkeytyvät vanhusten ohella myös nuoriin. Siinä missä vanhuksista puhutaan toistuvasti joko yksilöinä tai ryhmänä teknologisen muutoksen uhreina, nuoret esitetään aktiivisempina toimijoina. Aktiivisen toimijuuden korostaminen ei kuitenkaan merkitse positiivista suhtautumista nuorten teknologiakäyttämiseen, vaan nuoriin liitetään ryhmänä toistuvasti kielteisiä stereotyyppisiä. Etenkin nuoret informaatioteknologian käyttäjät, suunnittelijat ja myyjät positioidaan usein toimijoiksi, jotka häiritsevät tai vaikeuttavat toiminnallaan kertojien tai heitä vanhempien ihmisten elämää. Vastakkainasettelu nuorten ja vanhojen välillä toimii myös retorisenä keinona, jossa ikääntyneiden ihmisten tai oman ikäluokan kategorioihin liitetään positiivisia tai ymmärtäviä luonnehdintoja ja nuorten kategoriaan kielteisiä piirteitä (vrt. Jokinen 2002: 153). Kaksi vastaajista nostaa ikään perustuvan vastakkainasettelun keinoin esille nuorten käymät kännykkäkeskustelut, joissa heidän oma toimijuutensa sijoittuu kertomusmaailmassa sivustaseuraajaksi ja paikantamattomaksi havaitsijaksi. Vuonna 1951 syntynyt mies kertoo:

Ei mummo, enkä minäkään, voi aina käsittää kuinka uskomattoman paljon enemmän asiaa on muka muodostunut ihmisten välille aiempaan verrattuna, varsinkin kun sitä on myös välitettävä kaiken aikaa toisilleen. Osittain kyseessä on, kuten aiemmin kerroin, että todellakin hyvin monet nuoret mittaavat suosiotaan muiden silmissä, erilaisina yhteyksien määränä sisällöstä piittaamatta.

”Missä sä oot...ai oot tulossa, no kerro sitten kun oot lähempänä”. ”Joo ai sä

oot jo siellä...no soitellaan”. ”Ai hei...hienoa, kohta nähdään”. ”Moi taas...lähetän kuvan kun mä tässä venttaan sua”...”ai moi mä näen sut jo”?!
Liian usein edellisten kaltainen viestittäminen täyttää signaaliavaruuden ja maksajana on aivan muu taho kuin puhujat, eli monet työnantajat ja vanhemmat maksavat viulut. (Mies 56 v. SKS KRA. Teknologia 355. 2007.)

Aineistoesimerkissä kirjoitushetken nykyisyydessä liikkuva kertova minä positioi itsensä stereotyyppistä ikä- ja sukupuoliryhmää edustavan mummon rinnalle: kumpikaan ei ymmärrä, miksi puhuttavaa olisi nykyään aiempaa enemmän. Kertomuksen ”mummo” on tässä tapauksessa laajaa ikäryhmää edustava kuvitteellinen henkilö, jota kertoja käyttää tekstinsä subjektina itsensä ohella kuvaillessaan vanhusten epämurkavia tuntemuksia 2000-luvun teknologiasta. Sinikka Vakimon (2001: 195) mukaan mummo on yleisesti käytetty nimitys, joka yleensä käsittää yksilöinä näkymättömiä oletetun homogeenisen ryhmän jäseniä, kun taas isoäiti-nimityksellä korostetaan sukulaisuutta.

Kertoja selittää (muiden) runsasta kännyköiden käyttöä sillä, että ”hyvin monet nuoret” mittaavat suosiotaan pitämällä jatkuvaa yhteyttä toisiinsa informaatioteknologian avulla. Tätä hän vahvistaa metakerronnalla viitaten teknologiaelämäkertansa aiempaan kohtaan, jossa hän myös moittii nuoria ryhmänä suosion tavoittelijoiksi (SKS KRA. Teknologia 353. 2007). Esimerkki puhelinkeskustelusta toimii siis myös vahvistuksena kertojan aiemmille väittämille teknologian ja sen markkinoinnin aiheuttamasta nuorten pinnallisuudesta. Nuoret positioituvat katkelmassa aktiivisiksi toimijoiksi ja heidän toimintaansa kehystetään sitaateilla, joita ei kuitenkaan liitetä mihinkään tiettyyn todellisesti tapahtuneeseen tilanteeseen. Sitaatit toimivat pikemminkin keinona tuottaa stereotyyppistä mielikuvaa tarpeettomasta kännykän käytöstä, mikä saa nuoret näyttämään kertomuksessa naurettavilta. Tällaisella kategorisoinnilla tuotetaan myös moraalista järjestystä, jolloin arvioinnit ja tapahtuman kuvaukset sekoittuvat toisiinsa (vrt. Jokinen, Juhila & Suoninen 2012: 70–71).

Kertojan oma toimijuus liikkuu aktiivisen toimijan ja sivustaseuraajan välillä. Hänen itsensä ja stereotyyppisen mummon vastustus on omasta halusta lähtevää aktiivista toimintaa, kun taas kommentit ihmisten välisestä kommunikaatiosta esitetään paikantamattoman havaitsijan positiosta. Puhelinkeskustelun suhteen kertoja on sivustaseuraajan positiossa. Katkelman lopussa työnantajat ja nuorten vanhemmat

positioidaan nuorten toiminnan kohteiksi ja myös uhreiksi, joille kustannukset nuorten suosion tavoittelusta lankeavat. Hyvin samankaltainen katkelma löytyy myös toisesta teknologiaelämäkerrasta, jossa toistuu stereotypisoitu nuorten käymä kännykkäkeskustelu julkisella paikalla ja sen muille aiheuttamat kustannukset:

Se kaikkein pahin vempain on kännykkä. ”Hei, minä täällä.” ”Missä sä oot?” ”Täs Erottajalla.” ”Mä soitan kohta uudestaan.” Eli jokaisen raitiovaunumatkan aikana (alle 15 min) sama täysin joutava kailotus (Pappa betalar?). (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 379. 2007.)

Katkelmassa henkilöiden toimijuudet on häivytetty ensimmäistä katkelmaa selvemmin. Kertovan minän vastustus kännyköitä kohtaan on kuitenkin aktiivista, ja esimerkikeskustelu ilmentää hänen kielteisiä asenteitaan nimenomaan nuorten kännykkäkäyttämistä kohtaan. Vaikka nuorten positio on edellistä katkelmaa selvemmin toimijuuksien tasolla häivytetty, he paljastuvat ”pappa betalar” -fraasin kautta stereotyyppisen keskustelun henkilöiksi ja toimijoiksi. Kertojan oma kännykkävastaisuus kiteytyy nuorten negatiivisesti koettuun käytökseen, jota hän esimerkeillä höystettynä nostaa toistuvasti esille teknologiaelämäkerrassaan. Vanhemmat sukupolvet näyttäytyvät kyseisessä teknologiaelämäkerrassa sen sijaan rationaalisina kuluttajina, joille lankeavat nuorempien teknologian kulutuksesta syntyvä taloudellinen taakka ja meluhaitat. Ilman subjektipositioitakin kertova minä positioituu vastavoimaksi nuorille, jotka positioidaan kertomuksessa teknologisen kehityksen aiheuttamien ongelmien syyksi.

Aineistossani nuorten kategoriaa ei määritellä kovinkaan tarkasti. Esimerkiksi nuorten ikään liittyviä tarkkoja tai epätarkkoja rajauksia ei löydy. 1970- ja 1980-luvulla syntyneiden vastaajien teknologiaelämäkertoissa nuoria ei puolestaan mainita sanallakaan. Aineiston alle 40-vuotiaat vastaajat suhtautuvatkin teknologiaan yleisesti ottaen positiivisesti eivätkä he näin ollen myöskään tarvitse negatiivisesti luonnehdittua nuorten kategoriaa kontrastiksi omille teknologiakäsityksilleen.

Kuten aiemmin kirjoitin, sukupolvitietoisuus nousee kuitenkin esiin myös nuorempien vastaajien teksteistä, ja esimerkiksi vuonna 1983 syntynyt nainen painottaa, ettei hänen pelaamissaan 1980-luvun lopun tietokonepeleissä ”’tapettu’ ihmisiä eikä näytetty väkivaltaa sellaisessa muodossa kuin nyt 2000-luvulla” (SKS KRA. Teknologia 412.

2007). Ero kirjoittajan omien tietokonepelikokemusten ja 2000-luvun peliharrastajien kokemusten välillä nousee merkitykselliseksi: kertoja etäännyttää passiivin käytöllä oman positionsa uudemmissa väkivaltaisiksi luonnehdituista peleistä, mistä on tulkittavissa, ettei hän ole sellaisista kiinnostunut eikä niitä harrasta. Oman toimijuuden häivyttäminen toistuukin aineistossa kertojien käsitellessä heille vastenmielistä, usein uudehkoa teknologiaa. Tämä ilmentää paitsi omakohtaisten kokemusten vähäisyyttä tai puutetta, toimii myös kerronnallisena strategiana, jolla vastuu mahdollisista teknologiaan tai sen käyttöön liittyvistä ongelmista siirretään muille.

Sukupolviin kytkeytyvä positiointi ja arvottaminen kohdistuu aineistossa nuorten ja vanhojen ohella myös lapsiin. Lapsiperheiden teknologian käyttöä ja siihen liittyviä uskomuksia tutkinut Virpi Oksman (2003: 58) on huomannut, että teknologian sukupolvittumista pidetään arkipuheessa itsestänselvyytenä ja lasten ja nuorten taidot omaksua ja käyttää teknologiaa koetaan luonnostaan hyväksi. Akateemisia tutkijoita haastatelleen Sanna Taljan (2003: 32–33) mukaan teknologian sukupolviselitysmallissa oletetaan kaikkien lasten ja nuorten olevan taitavia ja luovia tietokoneen käyttäjiä jo ennen kouluikää. Ajatus teknologian ihmelapsista toistuu myös omassa aineistossani:

En yhtään ihmettele nykynuorisoa, joka omaksuu kaiken tietotekniikan nopeasti, kun ovat kasvaneet jo lapsesta asti sen kanssa, mutta näillä ikävuosilla ei enää ole niin halukas uusiin suuriin muutoksiin. (Nainen 59 v. SKS KRA. Teknologia 405. 2007.)

Siinä missä kertojan oma positio suhteessa teknologiaan näyttäytyy passiivisena, lapset ja nuoret esitetään aktiivisina toimijoina, jotka itsestään selvästi omaksuvat *kaiken* tietotekniikan nopeasti. Noin 60 vuoden ikä näyttäytyy kertojalle sekä selityksenä että retorisenä perusteluna itsensä haluttomuudelle opetella uuden teknologian käyttöä, kun taas lasten varhaiset kosketukset tietotekniikkaan selittävät heidän oppimistaan. Virpi Oksman kuitenkin huomauttaa, että yltiöpositiivinen suhtautuminen lasten teknologiataitoihin voi johtaa lasten mahdollisten oppimisvaikeuksien vähättelyyn. Oletus lasten luonnollisen hyvistä taidoista käyttää uutta teknologiaa kytkeytyykin myös diskursseihin, joissa vanhojen ihmisten teknologinen asiantuntijuus sivuutetaan täysin. (Oksman 2003: 60–61, 70.)

Varsinaisia lapsiin kohdistuvia moraalipaniikkeja ei aineistossani toistu, vaan huoli

liiallisesta individualismista, laitteiden koukuttavuudesta tai moraalisisistä ongelmista kohdistuu pikemminkin keruuajankohdan nykyisyyteen yleisemmällä tasolla. Kuitenkin nuorten ja nuorten aikuisten teknologisesti aktiivisia positioita arvotetaan toistuvasti aineistossa negatiivisesti, ja usein vanhukset tai keski-ikäiset esitetään heidän toimintansa uhreina. Huomionarvoista on myös se, kuinka teknologia omassa lapsuudessa tai nuoruudessa esitetään merkityksellisenä lähinnä positiivisten mielikuvien kautta. Vuonna 1964 syntynyt nainen positioi itseään aiemmin teknologiaelämäkertansa aikana toistuvasti melko teknologiamyönteiseksi puhuessaan itsestään muun muassa matkapuhelinalan työntekijänä, blogiyhteisön jäsenenä ja Peppi Pitkätossu -tv-sarjan fanina 1970-luvulla. Kuitenkin kirjoituksensa lopussa hän positioi itsensä lukijalle huomattavasti teknologiakriittisemmäksi kuin aiemmin ja asettaa menneisyyden lapsuutensa vastakkain 2000-luvun kasvuympäristön kanssa:

En ole enemmän tai vähemmän onnellinen, vaikka omistaisin valtavat määrät erilaisia laitteita. Lapsuuteni saattoi olla jopa nykylapsia onnellisempi kahden televisiokanavan, magnetofonin, levysoittimen ja radion ollessa ainoat teknologiat. (Nainen 43 v. SKS KRA. Teknologia 99. 2007.)

Vaikka kertoja on korostanut toistuvasti äänilevyjen, radion ja television merkitystä hänelle lapsuudessaan ja nuoruudessaan, kirjoituksen lopussa edellä mainitut teknologiat esitetäänkin vähäisinä ja niiden kautta korostetaan teknologista niukkuutta verrattuna kirjoitushetken nykyisyyteen. 1960–1970-luvun teknologia kahden kanavan televisiosta levysoittimiin näyttäytyy jo näkymättömänä, luonnollistettuna teknologiana, jonka rinnalle on noussut uusia teknologian muotoja, joihin yhdistetään tekstissä onnellisuutta vähentävä vaikutus. Tässä tapauksessa viihde- ja informaatioteknologia esitetään myös kertojan lapsuuden ainoina teknologioina, joten esimerkiksi kodinteknologian rajaaminen teknologian käsitteen ulkopuolelle tuottaa mielikuvia lapsuuden teknologian vähäisyydestä.

Kuten muissakaan aineiston kirjoituksissa, oman lapsuuden ja nuoruuden teknologioita ei jälkikäteen tarkastella kovinkaan kriittisessä valossa, vaikka kirjoittaen muistelu sisältäisi muutoin runsaasti menneisyyden tulkintaa kirjoitushetken nykyisyydestä ja kerronnan tasolla. Lapsuudessa tai nuoruudessa koettu viihde esimerkiksi television, radion tai pelien välityksellä sisältääkin yhtymäkohtia nostalgiaan liittyvään

rappeutuvan maailman hypoteesiin (Turner 1987: 150–151, sit. Knuutila 1994: 11). Vertailtaessa, kuinka kertojat puhuvat oman lapsuutensa ja nuoruutensa merkityksellisistä teknologioista ja nykynuorten tai -lasten käyttämisestä teknologioista, on havaittavissa, että taakse jääneen ”kultaisen ajan”, lämmön ja kodikkuuden, menetys määrittää myös oman aineistoni puhetta (vrt. Knuutila 1994: 11).

Lisäksi aineistossani esiintyy oletuksia poikalasten luonnollisesta kiinnostuksesta tekniikkaa kohtaan. Tällaisissa tapauksissa etenkin naispuolisten kertojien toimijuus on usein paikantamattoman havaitsijan positiossa tai he nostavat sivustaseuraajina esimerkkitapaukseksi jonkun sukulaispojistaan, mitä vahvistetaan ”tietäähän ne pojat ”-kaltaisilla vahvistuksilla, joilla retorisesti vedotaan yleisesti vallitsevaan konsensuskseen (Jokinen 2002: 139). Sen sijaan miespuolisilla vastaajilla oletukset poikien teknologisesta kiinnostuksesta liittyvät usein varhaisiin muistoihin tapahtumista, joissa teknologia siirtyi heille heidän isiensä kautta. Teknologioihin liittyvät asenteet usein voimistavatkin perinteisiä sukupuolirooleja ja -jakoja sen sijaan, että uusintaisivat niitä (Silverstone, Hirsch & Morley 1992: 25). Tästä huolimatta esimerkiksi tyttöjen ja poikien tietokoneen käyttötavoissa tai -taidoissa ei ole huomattu suuria eroja. Tietyn ikävaiheen teknologiaan liittyviä sukupuolittuneita eroja tuotetaankin varsinaista käyttöä enemmän niissä tavoissa, joissa käyttöä tulkitaan kulttuuristen stereotyyppien kautta. (Suoranta, Lehtimäki & Hakulinen 2001: 74–75.)

5.1.6. Teknologia ja sukupuoli

Teknologian ja sukupuolen suhdetta on tutkinut muun muassa Judy Wajcman teoksissaan *Feminism Confronts Technology* (1991) ja *TechnoFeminism* (2004). Wajcmanin mukaan sukupuolten väliset mahdolliset erot teknologiataidoissa eivät liity miesten tai naisten tekniseen kompetenssiin siitä huolimatta, että naisilta on pitkään evätty kunnollinen koulutus perinteisille maskuliinisiksi koetuille aloille. Koko kysymys teknologiataidoista on pikemminkin ideologinen ja sosiaalisten konstruktioiden tuottama. Teknologia ei nimittäin ole itsessään maskuliinista, vaan sen maskuliinisuus täytyy Wajcmanin mukaan ymmärtää sosiaalisena tuotteena. (Wajcman 1991: 37–38).

Usein teknologiaa hahmotetaan teollisen koneiston ja esimerkiksi autojen kautta, jolloin unohdetaan muut teknologiat, jotka vaikuttavat jokapäiväiseen elämään. Teknologian määrittely perustuu usein mieskeskeisyyteen, minkä vuoksi naisten elämään vaikuttaneet teknologiat, kuten ehkäisyn eri muodot, on nähty epäteknologisina ja merkityksettöminä teknologisessa diskurssissa. Teknologian ja miehisyyden yhdistäminen ei siis perustu biologiseen sukupuolieroon, vaan se on pikemminkin sosiaalisen sukupuolen (*gender*) historiallisen ja kulttuurisen konstruktion tulosta. (Grint & Woolgar 1997: 105, Wajcman 1991: 137.) Wajcman argumentoi naisten teknologisen aliarvioimisen pohjautuvan matalapalkkaisuun, pitkälti naisten tekemiin töihin. Esimerkiksi naisia työllistävässä vaateteollisuudessa teknologinen kehitys on ollut melko vähäistä, sillä automaatio ei ole ollut tarpeellista, koska halpaa naistyövoimaa on ollut koko ajan tarjolla. Naisten ompelutaito on nähty luonnollisena kykynä, mikä on johtanut naisten teknisten kykyjen aliarviointiin. Miehet suunnittelevat säännöllisesti laitteistoa, joka vastaa heidän itsensä omaksumiaan teknisiä taitoja. (Wajcman 1991: 48–49.)

Sukupuolistereotyyppiä vahvistuvat aineistossani etenkin tapauksissa, joissa vastaajat ovat suoraan vastanneet keruuesitteen kysymykseen siitä, onko sukupuolella väliä suhtautumisessa teknologiaan. Niissä tapauksissa, joissa kertojat ovat myötäilleet sukupuolieron merkitystä, he puhuvat paikantamattoman havaitsijan positioista, ikään kuin vain kerraten miesten ja naisten ehdottomiin eroihin perustuvia ”totuuksia” teknologiasuhteisista. Toisaalta myös merkittävä osa vastaajista ei näe sukupuolella olevan teknologian suhteen erityistä merkitystä, vaan ikä ja sukupuolesta riippumaton haluttomuus tai halukkuus omaksua uutta teknologiaa nousevat merkittävämmiksi tekijöiksi teknologiaan suhtautumisessa.

Teknologian käyttöön liittyviä sukupuolistereotyyppioita saatetaan kuitenkin toistaa teknologiaelämäkerroissa muissakin yhteyksissä, vaikka kysymys sukupuolen merkityksestä teknologian käytössä kyseenalaistettaisiin. Sukupuolta määrittävät kulttuuriset mallit muotoutuvatkin tarinankerronnassa kollektiivisiksi representaatioiksi, jotka tuttuutensa vuoksi eivät ole kovinkaan alttiita kritiikille. Yksilöt muovaavat kulttuurisista malleista itselleen ja tilanteeseen sopivia representaatioita ja samalla konstruoivat kuvaa itsestään sukupuolensa edustajana. (Apo 1998b: 334.) Vuonna 1964 syntynyt nainen kuvailee opiskeluaikojaan tietojenkäsittelyn parissa vahvasti

sukupuolitetun näkökulman kautta:

Opiskelijatovereiden joukossa kuuluin selvästi 'tyttökaartiin'. Koneet ja hienot tekniset vippaskonstit eivät meitä kovin paljon kiinnostaneet, vaan se mitä koneilla voi tehdä. Ei tekniikoita tekniikan vuoksi vaan sisällön takia. (Nainen 43 v. SKS KRA. Teknologia 96. 2007.)

Kertoja sijoittaa menneisyyden minänsä ”tyttökaartiin”, mikä välittää vahvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta muiden koulun naispuolisten opiskelijoiden kanssa. Myös me-muodon käyttö toisessa virkkeessä korostaa kerrotun minän positiota yhteisön osana. Täsmennys siitä, ettei ”tyttökaartia” kiinnostanut koneet itsessään, vaan niiden mahdollistamat lopputulokset, vahvistaa sukupuolittunutta kuvaa naisten ja miesten eroista teknologian suhteen pitäen sisällään oletuksen siitä, että miehet olisivat luontaisesti kiinnostuneita itse koneista niiden itsensä vuoksi. Siirtymä imperfektistä ja kertomusmaailmasta kirjoitushetken nykyisyyteen ja preesenssiin vahvistaa kuvaa siitä, että kertoja ajattelee yhä näin.

Noora Talsin mukaan iäkkäiden vastaajien teknologiaelämäkerroista on tulkittavissa, että sukupuoli on ollut määräävä tekijä teknologiasuhteissa vastaajien ollessa nuoria tai työikäisiä, mutta vanhemmiten ikä nousee sukupuolta erottavammaksi tekijäksi. Esimerkiksi iäkkäät miehet ovat nuorempina usein omaksuneet teknologiset innovaatiot isiltään ja naiset saaneet kodin askareita helpottavia laitteita aviomiehiltään. Iäkkäiden vastaajien kertomuksista käy kuitenkin ilmi, että vanhuuden myötä miesten ja naisten hyvinkin erilaiset teknologiset polut alkavatkin muistuttaa toisiaan, jolloin sukupuolten väliset rajalinjat rikkoutuvat. (Talsi 2014: 63.)

Omassa aineistossani sukupuolen ja teknologian välinen suhde näyttäytyy myös monisyisenä. Sukupuolieroa ja -stereotyyppioita joko korostetaan tai vähätellään hyvin eri tavoin myös samanikäisten ja samankaltaisista taustoista olevien vastaajien kirjoituksissa. Useissa tapauksissa sukupuolen merkitystä ei myöskään kommentoida lainkaan, minkä voi tulkita tarkoittavan, ettei asia ole kaikille kirjoittajille merkityksellinen. Sukupuolen ja teknologian suhdetta ei aineistoni perusteella voi eikä kannata ahtaa sukupuolieroa korostaviin kulttuurisiin malleihin, sillä kertojat myös aktiivisesti rikkovat sukupuoleen liittyvien stereotyyppien eheyttä (vrt. Tuomaala 2006: 285)

5.2. Teknologiaista kertomisen retoriikka teknologiaelämäkerroissa

Positiointianalyysin kautta esille nousseet ikään, sukupolveen, sukupuoleen ja minän positioitumiseen liittyvät tekijät kietoutuvat kerronnan tasolla myös retoriikkaan. Teknologiaan kytkeytyvä arvottaminen nousee positioiden ottamisen ja tuottamisen ohella esiin erityisesti kertojien käyttämän retoriikan ja siihen latautuvien merkitysten kautta. Esittelenkin seuraavaksi keskeisiä argumentaatioissa käytettäviä retorisia keinoja, minkä jälkeen analysoin aineistossa esiintyviä teknologioiden kategorisointeja, hyväksyntää ja vastustusta sekä teknologiaan liittyviä pelkoja ja toiveita retoriikan ja siihen yhdistyvien kerronnan tehokeinojen kautta.

5.2.1. Suostuttelevan retoriikan keinoja

Arja Jokinen (2002: 132–155) erittelee erilaisia argumentaatioissa käytettäviä retorisia keinoja, joita tarkastelemalla analysoin vastaajien myönteistä, kielteistä tai ristiriitaista suhtautumista teknologiaa kohtaan. Jokisen erittelemät retoriset keinot pohjautuvat osittain Jonathan Potterin teokseen *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction* (1996), joka toimii myös lähtökohtana analyysilleni. Ei ole kuitenkaan mielekästä vain esitellä erilaisia aineistossa käytettyjä retorisia keinoja, vaan analysoin ennen kaikkea, missä yhteyksissä niitä on käytetty ja millaisia merkityksiä retoriikkaan kietoutuu.

Argumentti voidaan oikeuttaa tietystä puhujakategoriasta. Esimerkiksi tutkijan puhujakategoriasta lausuttu väite yhdistyy usein tietoon ja tietämykseen, mikä tuo väitteelle vakuuttavuutta. Toisaalta kategorioiden arvostukset ovat kulttuurisesti muuttuvia ja kategoriat päällekkäisiä. Tiettyä yleisöä voidaan lähestyä myös maallikon ja tavallisen ihmisen näkökulmasta. (Potter 1996: 114, Jokinen 2002: 136.) Retoriikassa käytetään erilaisia kategorioita myös puhuttaessa eri asioista, tapahtumista ja muista ihmisistä (Billig 1987: 134–135, 152). Analyysissa voidaan tarkastella 1) kuinka kategorioita on synnytetty, 2) millaisia sisältöjä tai rajoja kategoriat saavat ja kuinka häilyviä ne ovat ja 3) millainen on kategorioiden tilanteinen käyttö (Jokinen 2002: 142, Billig 1987: 149–150). Jälkimmäinen on tärkeintä, sillä retoriikassa kategoriat palvelevat usein eri funktioiden toteutumista. Esimerkiksi ”kehittyvästä Suomesta” tai

”insinöörien Suomesta” puhuminen tuottaa hyvin erilaisen mielikuvan teknologistuvasta yhteiskunnasta. Kategorioiden käyttöön liittyy kontrastiparien käyttö: kategorioista kannatettava esitetään positiivisilla merkityksillä latautuneena, kun taas toiseen vaihtoehtoon yhdistetään negatiivisia piirteitä (Jokinen 2002: 153).

Argumentin esittäjä voi etäännyttää omat intressinsä aiheesta. Kun puhuja joutuu omien intressiensä vastaisesti ikään kuin vain myöntämään tosiasiat, syntyy vaikutelma pyyteettömästä ja neutraalista havainnosta. (Potter 1996: 123, 128). Argumentoija voi myös säädellä liittoutumisastettaan väitteelle: puhujan esittäytyminen argumentin välittäjänä tuottaa neutraalisuutta verrattuna siihen, että hän esittäisi sen omissa nimissään (Potter 1996: 142–149). Argumenttia voidaan vahvistaa tehokkaasti myös konsensukseen tai asiantuntijan lausuntoon vedoten. Konsensusretoriikasta esimerkkinä toimivat ”kaikkihan sen nyt tietävät” -tyyliset toteamukset, joilla tukahdutetaan vaihtoehtoisia ääniä. Lisäksi me-muotoisella retoriikalla puhuja voi esiintyä laajemman joukon nimissä, mikä tuo väitteelle vakuuttavuutta. (Jokinen 2002: 138–139.) Faktuaalistavalla argumentaatiolla asiat saadaan näyttämään puhujista ja tulkinnoista riippumattomilta faktoilta (Potter 1996: 150–158). Tällainen vaihtoehdottomuuspuhe tuottaa kuvaa vain yhdestä näkemyksestä järkevänä ja tukahduttaa samalla vaihtoehtoisia ääniä. Esimerkiksi passiivin käytöllä voidaan tietoisesti tuottaa myös epäsuorasti mielikuvaa vaihtoehdottomuudesta. (Jokinen 2002: 140–141.)

Yksityiskohtaisilla kuvauksilla tai tietynlaisilla narratiivisilla tapahtumaketjuilla tuotetaan vaikutelma tapahtuman autenttisuudesta ja todenmukaisuudesta (Potter 1996: 117–118). Yksityiskohdat voivat joskus myös heikentää argumentaatiota, jos vastaanottaja alkaa epäillä syy-seurausuhteita, joten myös epämääräisyystason nostaminen voi toimia retorisenä tehokeinona (Jokinen 2002: 145, Potter 1996: 167–169.) Lisäksi ääri-ilmaisuilla, kuten ”ei mitään”, ”kaikki”, ”aina” tai ”täysin”, minimoidaan tai maksimoidaan tilanteesta riippuen kuvauksen kohteen piirteitä ja tuotetaan säännönmukaisuuden vaikutelmaa (Jokinen 2002: 151). Eräs aineistoni vastaajista kirjoittaa: ”Se kaikkein pahin vempain on kännykkä.” (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 379. 2007). Ääri-ilmaisu ”kaikkein pahin” siirtää fokuksen siitä, onko kännykkä paha laite lainkaan, kännykän pahuuden asteeseen, mikä retorisesti luonnollistaa kertojan kielteisen näkemyksen.

Myös metaforilla voidaan luoda halutun kaltaisia konnotaatioita ilman monipuolista argumentointia (esim. Gill & Whedbee 1997: 172–174). Metaforat myös kuluvat usein toistettuina, eikä niitä aina edes ajatella metaforiksi. Tällaisia retorisesti tehokkaita metaforia voi luonnehtia uinuviksi metaforiksi, sillä niiden analogisuutta voi olla vaikea havaita, minkä vuoksi jonkin asian seuraus näyttäisi johtuvan itse asioiden ”luonteesta”. (Perelman 1996: 137.) Lisäksi kolmen lista, esimerkit, rinnastukset ja toisto ovat retorisia keinoja saada väitteille vakuuttavuutta (Jokinen 2002: 152 – 154).

Oma argumentti voidaan myös suojata etukäteen vastaväitteeltä. Vasta-argumenttiin varautuminen on yleistä etenkin suostuttelevassa retoriikassa, kun puhujalla on intentioita liittoutua aluksi yleisönsä kanssa (Jokinen 2002: 154–155). Eräs aineistoni kertojista kirjoittaa seuraavasti: ”En ole uutta tekniikka vastaan, mutta suhtaudun siihen terveeseen kriittisesti.” (Mies 50 v. SKS KRA. Teknologia 62. 2007). Kertoja kiistää oletetun vasta-argumentin siitä, että hän olisi kaikenlaista uutta tekniikkaa vastaan eli yleisesti ottaen muutosvastainen. Ilmaisulla ”terveen kriittisesti” hän vahvistaa omaa näkemystään, sillä suhtautuminen näyttäytyy terveenä ja rationaalisenä asennoitumisena uuteen teknologiaan muutosvastaisuuden sijasta.

Edellä mainittuja keinoja käytetään etenkin puolustavassa retoriikassa, jolla pyritään suojaamaan oma asema ja vahvistamaan omien argumenttien tehoa. Hyökkäävässä retoriikassa pyritään puolestaan horjuttamaan vastapuolen argumentteja esittämällä ne negatiivisessa tai epäsuotuisassa valossa. Usein puolustavaa ja hyökkäävää retoriikkaa käytetään kuitenkin toistensa lomassa mahdollisimman tehokkaan argumentaation saavuttamiseksi, eivätkä ne ole toistensa vastapareja. Myös hyökkäävässä retoriikassa käytetään näitä keinoja, mutta vain eri tavoittein. (Jokinen 2002: 155.) Seuraavissa kappaleissa tarkastelen teknologian hyväksymistä ja vastustamista aineistossani edellä esiteltyjen retoristen keinojen, muiden kerronnan tehokeinojen ja niiden käyttöyhteyksien kautta.

5.2.2. Turhan ja tarpeellisen teknologian kategorisointeja

Vastakkainasettelut ja kategorioiden käyttö kontrastiparina toistuvat retorisisina piirteinä teknologiaelämäkerroissa säännöllisesti. Keruuesitteen muotoilut, kuten ”Kerro viharakkaussuhteestasi teknologiaan”, ”Koetko olevasi liian nuori tai vanha käyttämään joitain teknologioita?” ja ”Mitä et käyttäisi mistään hinnasta?”, ovat selvästi vaikuttaneet kirjoittajien käyttämään retoriikkaan ja kannustaneet nostamaan esille vastustamisen ulottuvuuksia. Turhiksi tai tarpeelliseksi koettujen kirjoitushetken nykyisyyden ja menneisyyden teknologioiden käsittely sisältää keruuhjeen johdatteluista huolimatta kiinnostavia retorisia piirteitä liittyen ennen kaikkea kategorioiden käyttöön. Myös menneisyyden ja kirjoitushetken nykyisyyden vertailu, arvottaminen ja vastakkainasettelu nousevat etenkin iäkkäämpien kirjoittajien argumentaatiossa keskeisiksi piirteiksi, mihin palaan aineistoesimerkkien kautta myöhemmin.

Kun asioita kategorisoidaan argumentaatiossa, erilaiset kategoriat toimivat esimerkiksi oikeuttamisen ja kritisoimisen funktioina (Billig 1987: 135). Tarpeettomaksi koettu teknologia määritellään aineistoni kirjoituksissa toistuvasti epämääräisesti, mutta negatiivisesti luonnehditut ”turhakkeet” (SKS KRA. Teknologia 62, 96–97. 2007), ”turhakevempaimet” (SKS KRA. Teknologia 380. 2007), ”härvelit” (SKS KRA. Teknologia 103, 283, 385. 2007) ja ”villitykset” (SKS KRA. Teknologia 283. 2007) rajautuvat poikkeuksetta kertojien itsensä suosimien teknologioiden ulkopuolelle, mikä saa retorisesti kertojien omat valinnat ja näkemykset vaikuttamaan rationaalisilta. Esimerkiksi viihde-elektroniikka esitetään useissa vastauksissa pinnallisena ilmiönä ja negatiivisessa valossa, mutta kirjoittajien itse käyttämät välineet, kuten DVD ja televisio, rajautuvat näissä tapauksissa viihde-elektroniikan kategorian ulkopuolelle. Turhan teknologian kontrastipariksi nostetaan usein myös kertojien suosimia harrastemuotoja, kuten seuraavassa tapauksessa positiivisesti luonnehdittu ulkoilu. Samalla tällainen teknologia asettuu luonnon kontrastipariksi ja näyttäytyy keinotekoisena korvikkeena ”lähimetsille”:

On olemassa paljon turhia laitteita, joita en hankkisi. Tällainen olisi vaikka juoksumatto. Miksi juosta kotona, kun lähimetsät tarjoavat sopivia paikkoja reippaalle lenkille? Kaikki turha...sille sanon ei. Automaattinen kananmunankeitin tms on myös oikea turhake. Leipäkone myöskin. (Mies 50 v. SKS KRA. Teknologia 62. 2007.)

Lisäksi tietokoneen ja kirjan sekä DVD:n ja teatterin kategorioita käytetään argumentaatiossa toistensa kontrastipareina luomaan vastakkainasettelua uusien ja vanhojen teknologioiden välillä. Kirjoihin ja teatteriinkin liitetään tällaisissa tapauksissa mielikuvia aitoudesta ja sivistyksestä, kun taas internet-sivustot ja DVD:t esitetään joissakin tapauksissa edellä mainittujen korvikkeina. Jaakko Suomisen (2009: 120) mukaan ihmiset merkityksellistävätkin toimintaansa vertaamalla uutta vanhaan, ja esimerkiksi internetiä koskeva tietämys on jatkuvasti yhteydessä muihin medioihin. Myös Virve Peteri (2006: 359) huomauttaa mediateknologioiden kotouttamista käsittelevässä tutkimuksessaan, että uusia mediateknologioita kotoutetaan rinnastamalla niitä ideaalisina esitettyihin kirjoihin ja sanomalehtiin.

Lisäksi teknologian vastustusta argumentoidaan sekä vanhempien että nuorempien vastaajien toimesta tietokoneenkäytön aiheuttamalla ruumiillisilla vaivoilla ja matkapuhelimien tuomilla velvoitteilla olla tavoitettavissa milloin tahansa. Kaksi edellä mainittua teemaa vaikuttavat myös monen teknologiaelämäkerran narratiiviseen rakenteeseen. Kokemukset päätetyöskentelyn aiheuttamista vaivoista tai matkapuhelinten häiriötekijöistä muodostavat omia asiakokonaisuuksiaan, joiden kerronta liikkuu hyvinkin henkilökohtaisella tasolla esimerkiksi lavennetun yksittäisen muiston kautta. (esim. SKS KRA. Teknologia 51, 413. 2007.)

Toisaalta kännyköiden eduista argumentoidaan muun muassa omaishoitajan puhujakategoriasta, jolloin kännykkä näyttäytyy tarpeellisena apuvälineenä arjessa selviytymiselle (SKS KRA. Teknologia 51, 375. 2007). Vuonna 2007 kännykästä ei puhuta aineistossa kuitenkaan itsestäänselvytenä, vaan kännykkä näyttäytyy pikemminkin yhteiskunnallisella tasolla vakiintuneena uudistuksena, joka herättää useimmissa vastaajissa yhä ristiriitaisia tunteita. Myös keruun nuorin vastaaja, vuonna 1983 syntynyt nainen, argumentoi kännykkää vastaan kategorisoimalla ”kapistuksen” häiriöksi työlleen:

Olin luonut sellaisen suhteen ystäviini ja järjestänyt työskentelytapani sellaiseksi, ettei minua häirittäisi puhelimitse. Mikään ei mielestäni voinut olla tuhoisampaa kuin puhelinsoitto kesken luovan ja intensiivisen työrupeaman. Nyt jouduin kuitenkin turvautumaan siihen kapistukseen uudelleen. (Nainen 24 v. SKS KRA. Teknologia 413. 2007.)

SKS:n teknologia-aiheisia keruukutsuja analysoinut Jaakko Suominen (2011: 245–246) huomauttaa, että tietokone ja puhelin esiintyvät jo keruukutsuissa henkilökohtaisen käyttösuhteen sekä työn ja vapaa-ajan kaltaisten erottelujen kautta, kun taas radio ja televisio määrittyvät lähtökohtaisesti joukkoviestimiksi kollektiivisen kokemuksen kautta. Vaikka ”Minä ja teknologia” -keruun kysymyksissä eri teknologisia sovellutuksia ei mainita nimeltä tai erillisesti luonnehdita, Suomisen havainnot keruukutsujen oletuksista eri medioiden suhteen ilmenevät silti keruun vastauksissa. Siinä missä televisiosta ja radiosta kerrotaan enemmän kokemuskerronnan, kuten esimerkiksi kaskujen, kautta, uudempia teknologioita käsitellään yksityiskohtiin menevän arvioinnin ja esimerkiksi hivin ja hyödyn kautta.

Vuonna 2007 ajankohtainen digibokseihin siirtyminen näyttäytyy lukuisille kirjoittajille esimerkkinä tarpeettomasta ja tavalliselle ihmiselle kustannuksia aiheuttavasta teknologisesta uudistuksesta. Noora Talsin ja Sari Tuuva-Hongiston (2009: 75) mukaan digitaaliseen televisioon siirtyminen sai myös keruuseen osallistuneiden eläkkeellä olleiden vastauksissa paljon kritiikkiä ja näyttäytyi yhteiskunnan sanelemana pakkona ja ohjailuna. Digitaalisten lähetysten alkaminen rikkookin omassa aineistoissani toistuvia televisiosta puhumisen tapoja, sillä osa vastaajista kritisoi keruuhetken nykyisyyden ohjelmatarjontaa ja tarkastelee televisiota digiboksien yhteydessä myös arvioivien ja kriittisten näkökulmien kautta. Sen sijaan varhaisempiin muistoihin televisiosta ei liity negatiivista arvottamista.

Uutuuksien hankkimisen esteiksi nousevat toistuvasti liian suuri oppimiskynnys, kustannukset ja huoli laitepaljouden aiheuttamista ympäristöongelmista. Uutuusteknologioiden kategoria yhdistetään aineistossa myös pröystäilyyn ja kerskakulutukseen, mutta vanhempien teknologioiden kohdalla negatiivisesti arvottavat luonnehdinnat ovat huomattavasti harvinaisempia. Lisäksi kalliit ajoneuvot, osa keittiön kodinkoneista ja uusimmat matkapuhelimet yhdistetään koreiluun ja tarpeettomaan kuluttamiseen. Tuuli Hirvilammin (2008: 162, 166) mukaan kulutuskritiikki ei olekaan

vaientunut Suomessa keskiluokan vaurastumisen myötä, vaan henkinen hyvinvointi ja kulutusväsymys ovat korostuneet materialistisen elintason tavoittelun sijasta. Tarpeettomaan kuluttamiseen tehdään aineistossani pesäeroa myös yleisellä tasolla:

Kulutuksemme on tavallista elämää, en pidä että hankimme ja käytämme turhaa ja kerskaa mutta kitsaitakaan ei olla. (Mies 57 v. SKS KRA. Teknologia 361. 2007.)

Kertoja puhuu me-muodossa tässä yhteydessä omasta perheestään, jonka kulutustottumuksia hän luonnehtii ”tavalliseksi elämäksi”, jonka negatiiviseksi kontrastipariksi nousee turhaksi luonnehdittu kerskakulutus. Perheen kulutuksen sijoittaminen tavallisen elämän kategoriaan toimii retorisenä keinona, joka saa kertojan omat valinnat näyttämään luonnollisilta ja yleisellä konsensuksella hyväksytyiltä. Tällaiseksi kerskaksi koetun teknologian vastaiset argumentit rinnastuvat aineistossa jossain määrin Kati Mikkolan (2009: 246–248) havaintoihin 1900-luvun alun uutuusmuodin vastustamisesta, jossa vastakkainasettelu rikkaiden ja köyhien välillä nousi merkittäväksi argumentaation keinoksi. Omassa aineistossani vastaajat poikkeuksetta positioivat itsensä vähävaraisten puolelle, mutta etäännyttävät kuitenkin itsensä vähävaraisten kategoriasta huolimatta teknologian hankkimisesta johtuvien kustannusten aiheuttamista peloista.

Kertojien kulutuskriittisten minäkuvien rakentamiseen liittyy sekä retorisia keinoja että minän tietoista positiointia lukijoille. Myös teknologiaan suopeimmin suhtautuvat vastaajat asemoivat itsensä ainakin jossain määrin kulutuskriittisiksi. Kommentit kertojan omasta suhtautumisesta uuden teknologian hankkimiseen ovat toistuvasti suoraa lukijan puhuttelua:

Ja nyt ei pidä ajatella, että minusta olisi tullut postmoderni, vastuuton kuluttaja, joka hankkii uutta sen uutuuden vuoksi. Kaikkien hankintojen taustalla on tarve. (Mies 37 v. SKS KRA. Teknologia 459. 2007.)

Itse olen kulkenut tekniikan tieltä varovasti ja ottanut sieltä sen, mikä on ollut tarpeellista, mutta kaikkeen tekniikkaan en ole lähtenyt mukaan. Inhimillinen puoli on oltava läsnä. (Mies 53 v. SKS KRA. Teknologia 59. 2007.)

Itse olen valinnut uusista laitteista keittiöni vedenkeittimen, mikroaaltouunin ja sauvasekoittimen. Muille en ole nähnyt mitään käyttöä, enkä ole se henkilö, joka ostaisi laitteita vain kokeilemisen innosta. Jos tarkkoja ollaan, niin tulisin kyllä toimeen ilman noitakin laitteita. (Nainen 43 v. SKS KRA. Teknologia 97. 2007.)

Kaikissa kolmessa katkelmassa keskeinen retorinen keino on vasta-argumenttiin varautuminen, vaikka kirjoitetussa aineistossa suoraa keskusteluyhteyttä ei synnykään. Stereotyyppinen kategoria ihmisistä, jotka hankkivat laitteita ”uutuuden vuoksi” tai ”vain kokeilemisen innosta” herätetään henkiin omaa kulutuskriittisyyttä korostaessa. Erottautuminen stereotyyppisestä vastuuttomasta kuluttamisesta toistuu aineistossa vastaajien iästä, koulutuksesta, sukupuolesta tai asuinpaikasta riippumatta. Kontrastina tällaiselle toiminnalle omat valinnat näyttäytyvät retorisesti rationaalisina, mutta hyväksynnän saavien laitteiden suhteen on aineistossa eroja. Omien valintojen puolesta kuitenkin argumentoidaan lähes poikkeuksetta tarpeella ja hyödyllä, mikä retorisesti perustuu turhan ja tarpeellisen teknologian kategorioiden käyttöön. Vastaajien toiminta ja heidän argumentaationsa eivät ole aina kuitenkaan linjassa keskenään. Esimerkiksi kännyköitä ja tietokoneita vastustetaan teoriassa useiden esimerkkitapausten kautta, mutta käytännössä niitä käytetään aktiivisesti sekä työssä että vapaa-ajalla.

Usein jonkun tuttavien todellisuudessa kokema tai kuvitteellisen vanhuksen oletettu vastoinkäyminen painottuu argumentaatiossa eikä arkisen käytön hyötyjä käsitellä lainkaan. Hyötynäkökulma saakin teknologiakriittisyyttä vähemmän aineistossa tilaa, ja esimerkiksi pesukoneita, sähköä ja erilaisia kulkuvälineitä pidetään itsestään selvästi hyödyllisinä, jolloin kirjoittajille hyödyllisiä teknologioita pikemminkin vain listataan tai mainitaan lyhyesti kuin suhteutetaan omiin asenteisiin ja elämäntilanteisiin. Siinä missä television, radion ja tietokonepelien kaltaisiin medioihin sekä muun muassa polkupyöriin liittyy aineistossa runsaasti nostalgisesti värittyneitä muisteluja, arjen teknologia näyttäytyy useimmiten osana ”näkömätöntä” arkea.

5.2.3. Muutoksia vastaan ja niiden puolesta

Muutosvastaisuus esiintyy aineistossa kompleksisena. Vanhuus tai oma eläkeikää lähestyvä ikä nähdään toistuvasti syynä ja perusteluna vastustaa uutta teknologiaa. Bryan S. Turnerin mukaan ikääntyminen on yhteiskunnallisella tasolla kytköksissä eri

sosiaaliryhmien väliseen kilpailuun. Kun ikääntyvät kokevat vanhenemisensa aiheuttavan syrjintää tai ongelmia yhteiskunnallisen hyvinvointinsa kannalta, he alkavat vahvistaa sosiaalista statustaan. (Turner 1989: 592.) Teknologisten muutosten vastustus voikin olla koulutustaustasta riippumatta eläkeikää lähestyvien merkittävä keino vahvistaa sosiaalista asemaansa syrjäytymisen pelossa. Toisaalta nuoremmatkin aineiston vastaajista antavat esimerkkejä muutosvastaisuudestaan, usein vieläpä menneisyydessä ja nuoremmalla iällä. Mari K. Niemen (2008: 16) mukaan kieltäytyminen voi olla osa yksilön identiteetin tuottamista ja ilmaisua, jolloin motivaatio nousee myös erottautumisen halusta.

Muutosvastaisuuden puolesta argumentoidaan aineistossa toistuvasti esimerkkien ja yksityiskohtaisten narratiivien avulla. Itselle, tuttavalle tai paikantamattomalle ”mummolle” tapahtunut vastoinkäyminen tietokoneen tai sähköisen asioinnin kanssa näyttäytyy toistuvasti esimerkkinä laajemmasta ongelmasta, joka koskee suuria ihmisryhmiä tai koko yhteiskuntaa. Esimerkein tapahtuvassa argumentaatioissa erityistapauksella selitetään sääntöä tai rakennetta, johon se perustuu, eikä tapahtumaa siten pidetä yhteyteensä sidottuna tai ainutkertaisena (Perelman 1996: 120). Uutuuksien vastustusta ei argumentoida pelkästään käytännön ongelmilla, vaan etenkin suuriin ikäluokkiin kuuluvat kirjoittajat ovat huolissaan teknologian vaikutuksista ihmisten ajatteluun, käyttäytymiseen ja käytännön osaamiseen, mitä katkelma vuonna 1947 syntyneen naisen teknologiaelämäkerrasta ilmentää:

Asenteeni ylipäätään mammonaan on samanlainen kuin antiikin kreikkalaisella runoilija Simonideella. Hän matkusti kauppalaivassa, joka upposi myrskyssä. Kauppiaat valittivat suureen ääneen menetyksiään, mutta Simonides sanoi: ”Kaiken omani mukana kannan (lentävänä lauseena Omnia mea mecum porto).” Näin apuvälineet ovat toissijaisia, taito on tärkeämpi. Esimerkiksi koulussa on palattu kertotaulu- ja päässälaskukilpailuihin, kun taidon huomattiin laskimien käytöstä rapistuneen. Toivottavasti tulee ”kaunokirjoituksen / vapaan kirjoittamisen harjoituksiakin, sillä tekstareiden ja tietokoneen näpyttely tuntuu helpolta, jälki on tasaista ja selvää ja ohjelma osoittaa virheet. Tarranauhat ovat rapistaneet kengännauhojensolminta- ja napinompelutaidon jne. eli sorminäppäryys saa vähemmän harjoitusta. (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 381. 2007.)

Katkelma sisältää lukuisia retorisia keinoja, joiden käyttö paljastaa kertojan asenteita teknologiaa ja sen muutosta kohtaan. Sitaatti runoilija Simonideelta vahvistaa retorisesti

humanismin ja teknologian vastakkainasettelua. Kertoja liittoutuu itse vahvasti lentävän lauseen näkemykseen korostaen kulutuskriittistä näkökulmaa teknologiaan, ja sitaatti on myös tehokas keino välttyä yksityiskohtaiselta argumentaatiolta. Kerrontaan upotetulla sitaatilla voidaan myös ilmaista tärkeäksi koettuja asioita, mielipiteitä ja kommentteja (Latvala 2005: 46). Kontrastipari käden- ja päässä laskutaitojen, joista käytetään retorisesti tehokasta yksinkertaista nimitystä ”taidot”, ja ”toissijaisten” teknologisten apuvälineiden välillä korostuu kertojan antaessa esimerkkejä teknologian aiheuttamista ongelmista: laskimet rapistavat laskutaitoa, tekstiviestit ja tietokoneet kirjoitustaitoa, tarranauhat puolestaan sorminäppäryyttä.

Teknologia ei ole kertojalle väline ratkaista arjen toimintoja, vaan se näyttäytyy pikemminkin uhkana, joka on rapauttamassa perinteiseksi koettuja kädentaitoja ja ajattelukykyä. Syy-seuraussuhteet on ilmaistu passiivissa tai muutoin ilman toimijoita, mikä toimii yhtenä faktuaalistavan argumentaation keinona ja tuottaa kuvaa kaikkia koskevasta todellisesta ongelmasta. Tällöin asiat näyttävät vain tapahtuvan itsestään, ja syiden spesifiointi käy mahdottomaksi (Jokinen 2002: 141). Vanhanaikaisten menetelmien tai vanhojen teknologioiden arvostus nousee keskeiseksi argumentiksi aineistossa, kun kertojat refleктоivat suhdettaan teknologiaan. Teknologiseen kehitykseen kriittisesti suhtautuvien vastaajien retoriikasta löytyykin yhtymäkohtia Johanna Uotisen (2003: 136) havaintoon tietotekniikkaelämäkerroista, joissa pelottavan tekniikan kuvauksiin liittyy koneettoman ajan ja henkilökohtaisen kanssakäymisen kaipuuta. Vuonna 1946 syntynyt kertoja vertailee teknologista nykyisyyttä ja menneisyyttä seuraavasti:

Nykyään on monenlaista härveliä. Sanonkin että olen Fenno-Seura aikakaudelta ja inhoan kaikenlaisten härveleiden opiskelua käyttämään. Nyt tämä viimeisin pakollinen villitys on digiboksi, jota minulla ei vielä ole. - - Antaas kattoo kuinka kauan nämä teknologian nykyaikaiset laitteet on varaa pitää. Vanhojen perinteisten keinojen kanssa kyllä ihminen elää. Nykyään teknologiaa on joka paikassa. Enää ei ole lennätintä laitosta, josta voisi mennä soittamaan ja oikea virkailija ottaisi maksun käytön mukaan, edes kortilla tai kolikoilla toimivia puhelinkoppeja ei taida juuri olla. Oletetaan että kaikilla on kännykkä. Enää ei juuri pankissa asioida vaan raha ”revitään” kortilla seinästä ulkoilmassa. (Nainen 61 v. SKS KRA. Teknologia 283. 2007.)

Kertoja positioi itsensä Fenno-Seura-aikakauden ihmiseksi viitaten putkiradiomerkkiin. Putkiradioiden aikana eläminen näyttäytyy retorisesti selityksenä kertojan inholle

opetella uuden teknologian eli ”kaikenlaisten härveiden” käyttöä. Katkelmassa toistuu kolme keskeistä aineistosta löytyvää argumenttia uutta teknologiaa vastaan: 1) nykyään teknologiaa on liikaa, mikä aiheuttaa myös kustannuksia, 2) vanhojen keinojen kanssa pärjää yhä, 3) sähköinen asiointi vähentää sosiaalista kanssakäymistä, mitä kertoja korostaa toiminnallisten verbien käytöllä: asiointi pankissa tuottaa mielikuvan tavanomaisesta kanssakäymisestä, mutta rahan repiminen seinästä yhdistyy voimankäyttöön. Kasvokkaisen kanssakäymisen ja entisten toimintamallien haikailu liittyy tässä yhteydessä nostalgiseen oletukseen yhteisöllisyyden menetyksestä (vrt. Turner 1987: 150–151, sit. Knuutila 1994: 12). Kertojan arvostamien vanhojen perinteisten keinojen määrittely jää argumentaatiossa kuitenkin epämääräiseksi, ja epämääräisyydystason nostaminen häivyttääkin keskustelua siitä, mitkä teknologiat tarkalleen ottaen ovat perinteisiä.

Perinteisiksi koetut teknologiat vaihtelevat aineistossa kirjoittajasta riippuen, mutta sähkö, moottoriajoneuvot ja myös pesukoneet näyttäytyvät vanhimmillekin aineiston vastaajille luonnollisina teknologioina, jotka koetaan tarpeellisiksi ja välttämättömiksi. Vuonna 1947 syntynyt nainen etäännyttää itsensä itseään vanhemmista naisista kertoessaan pesukoneen eduista: ”Selälle ja reumalle olisi rääkki esiäitien tavoin lastata märkä pyykki vesikelkkaan ja mennä huuhtomaan se Eiranrannan silloisten lampien avantoihin.” (SKS KRA. Teknologia 382. 2007). Televisioon ja radioon liittyy aineistossa puolestaan nostalgista muistelua, mutta kirjoitushetken nykyisyyden ohjelmatarjontaa saa muutamalta kirjoittajalta kritiikkiä. ”Ennen oli paremmin” -tyylinen argumentaatio ulottuu koskemaan siis myös yksittäisiä laitteita eikä vain kokonaisvaltaisempaa teknologista muutosta.

Lisäksi maaseudulla kasvaneet vastaajat muistelevat pitkällisestikin agraariajalta peräisin olevia maataloustöitä ja maaseudun paikkoja, kuten metsätaipaleita, korostaessaan eletyn elämänsä teknologista eroa menneisyyden ja kirjoitushetken nykyisyyden välillä. Entisajan maatilalla kasvaneen puhujakategoriasta lausuttu puhe vakuuttaa vastaanottajaa siitä, että kertoja on henkilökohtaisesti kokenut erilaisia teknologisia kehitysvaiheita. Tämän myötä syntyy kuva siitä, että kertoja puhuu kokemuksensa myötä eräänlaisena asiantuntijana teknologisen kehityksen suhteen (vrt. Jokinen 2002: 135). Outi Lauhakankaan (2004: 129, 149) mukaan yhteisöt käyttävät perinnettä yhteisen muistin vahvistajana ja viisaamman puheena. Viittaukset vanhaan

tietoon toimivatkin aineistossani myös retorisenä keinona tuottaa vaikutelmaa tietämisestä ja vakuuttavasta puhujakategoriasta. Samalla henkilökohtaisesti koettuja teknologisia mullistuksia on mahdollista yleistää yhteisöjä koskeviksi. (vrt. Latvala 2013: 73.)

Menneisyyden ja kirjoitushetken nykyisyyden ajan määreet esiintyvät aineistossa paitsi oman elämän sisäisinä ja vuosilukuina, myös historiallisen ja teknologisen ajan määreinä (vrt. Latvala 2005: 46, Stillar 1998: 18–19). 1950-luvun jälkeen syntyneiden teksteissä historiallisen ajan määreitä on selvästi vanhempien vastaajien tekstejä vähemmän. ”Fenno-Seura-aikakauden” ohella esimerkiksi ”UKK:n aika” tai epätarkat ajan määreet, kuten ”entisaajat” tai ”ennen vanhaan”, yhdistyvät positiivisiin tai vähän arvioiviin kuvailuihin teknologiasta. Miespuolisten vastaajien kirjoituksissa toistuvat heidän iästään riippumatta sota-ajan määreet, vaikka kaikki vastaajista ovatkin syntyneet toisen maailmansodan jälkeen. Sota-ajan määreet liittyvätkin luonnehdintoihin heidän isistään tai sodanaikaisesta tekniikasta, jolle vastaajat antavat myönteistä arvoa. Toisaalta sota-ajan jälkeiset ankeat olot ovat merkittävässä osassa kolmen vastaajan kirjoituksissa, joissa varhainen suhde teknologiaan näyttää muotoutuvan niukkuuden kautta.

2000-lukua luonnehtivat ajan määreet yhdistyvät menneen ajan määreitä enemmän suoraan teknologiaan ja sen arviointeihin. Neutraalien määreiden, kuten ”nykyään”, ”kännykkäaika” tai ”digi-aika”, lisäksi kirjoitushetken nykyisyyttä luonnehditaan ”uutena aikakautena” ja ”energian säästöaikana”, mikä tuottaa retorisesti positiivisia mielikuvia eteenpäin vievästä kehityksestä. Teknologiakritiikki ilmeneekin ajan määreitä selvemmin tilan määreissä, kuten ”kaikkien mukavuuksien ja kertakäyttöisyyksien keskellä”, ”ikäluokkayhteiskunta” ja ”insinöörien Suomi” sekä kontrastiparissa ”virtuaalimaailma” ja ”oikea maailma”. Kirjoitushetken nykyisyyttä kuvaavia ajan ja tilan määreitä käytetään aineistossa siis retorisesti tuottamaan mielikuvia sekä eteenpäin vievästä kehityksestä että epätasa-arvoisesta tilanteesta ja ylenpalttisesta kulutuksesta.

Teknologioiden hyväksyntä liittyy aineistossa arkisella ja henkilökohtaisella tasolla niin työelämään, arkiasiointiin kuin vapaa-ajan harrasteisiin. Esimerkiksi internetin mahdollistama tiedonhaku itselle tärkeistä, usein harrastuksiin liittyvistä, aiheista

nousee esiin positiivisesti kuvailtuna kehityksenä myös useimmissa suuriin ikäluokkiin kuuluvien vastaajien teknologiaelämäkertoissa. Tietokoneisiin liittyvistä ristiriitaisista tuntemuksista huolimatta niiden etuja, kuten mahdollisuuksia nopeaan kirjoittamiseen, tiedonhakuun ja etäasiointiin, nostetaan toistuvasti esille sekä työn että vapaa-ajan harrastusten kautta. Toisaalta tietokoneiden saapumista työpaikoille muistellaan myös negatiivisessa valossa suuriin ikäluokkiin kuuluvien vastauksissa, ja muutos esitetäänkin ajoittain kielteisenä verrattuna työskentelyyn aiemmilla kirjoituskoneilla, joiden mekaniikka yhdessä kirjoituksessa kuvaillaan yksityiskohtaisesti ja sitä kautta vakuutellaan lukijaa koneiden hyödyistä yksityiskohtien avulla (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 378. 2007). Sen sijaan 1960-luvulla syntyneet vastaajat suhtautuvat muutokseen myönteisesti: tietokone helpotti ja nopeutti työskentelyä verrattuna kirjoituskoneella ”hakkaamiseen” (Nainen 42 v. SKS KRA. Teknologia 434. 2007).

Etenkin uudenaikaisen sairaalateknologian puolesta argumentoidaan aineistossa toistuvasti. Myös tietokoneiden edut nousevat runsaasta kritiikistä huolimatta toistuvasti esille, ja niiden tuomaa hyötyä tarkastellaan työn ohella myös henkilökohtaisen kirjoitusharrastuksen kautta. Keruu on tavoittanut paitsi SKS:n kerääjäverkoston jäseniä, myös heidän sukulaisiaan ja muita kirjoittamista harrastavia ihmisiä. Tämä näkyy selvästi tietokoneen etuja puolustavassa argumentaatiossa, jonka yhteydessä henkilökohtainen kiinnostus kirjoittamiseen nousee aineistosta toistuvasti esiin. Yksi vastaajista puhuttelee teknologiaelämäkerrassaan toistuvasti suoraan SKS:n henkilökuntaa ja reflektoi muisteluprosessiaan myös lainaamalla muihin keruisiin kirjoittamiaan omia elämänvaiheitaan käsitteleviä tekstejä (Mies 56 v. SKS KRA. Teknologia 317–357. 2007). Vuonna 1949 syntynyt nainen puolestaan kertoo ensin hänelle tehdystä onnistuneesta sairaalaoperaatiosta (SKS KRA. Teknologia 373. 2007.) ja sen jälkeisestä elämänmuutoksesta tietokoneella kirjoittamisen kautta:

Minulle tämä shuntin laitto aiheutti aivopaineen leikkillisesti sillä päätä ei enää kiristänyt ja aloitin kirjan kirjoittamisen 80-vuotiaan näkövammaisen, pahat nivelrikot, sydänvika ja kaikkea ohessa. Hoidin äitini esimerkiksi aamulla viimeisen kerran ennen kolmea ja minua ei nukuttanut joten kävin tietokoneen kimppuun ja kirjoitin. Aloitin toukokuussa ja elokuussa sitä oli kirjoitettu toistasataa sivua. Välillä innoissani unohdin talentaa, joten tietoa katosi mutta tulostakin syntyi kovasti. Kirjassani - - ei ole juonta. Kerron mitä milloinkin mielessäni liikkui ja kerroin omaishoitajan arjesta ja vähän kaikesta maan ja taivaan välillä. Oli kuin olisin minua vaivanneet asiat niputtanut yhteensä, pannut ne pussiin ja heittänyt taivaan tuuliin. Se oli

terapiaa ja tehosi hyvin. (Nainen 58 v. SKS KRA. Teknologia 373. 2007.)

Sairaalateknologia ja tietokoneet esitetään katkelmassa narratiivisen tapahtumaketjun kautta myönteisinä: kertoja pääsi apuvälineen avulla eroon häntä vaivanneista päänsäryistä, mistä seurasi ”aivopaine” eli inspiraatio ja innostus kirjan kirjoittamiseen. Teknologia näyttäytyy uuden harrastuksen mahdollistavana tekijänä, jonka avulla kertoja sai elämäänsä uutta sisältöä omaishoidon ohessa. Aikasiirtymä tapahtumahetkestä kirjoituspäivän aamuun vahvistaa hyödyn puolesta puhuvaa argumenttia: kertoja näyttää kirjoittavan yhä aktiivisesti. Reflektoidessaan tarkemmin kirjansa kirjoittamista kertoja keskittyy omien tunteidensa käsittelyyn. Tietokoneen mahdollistama kirjoittaminen näyttäytyy terapeuttisena toimintana, mitä vahvistetaan metaforisilla ilmauksilla, kuten ”pannut ne pussiin” ja ”heittänyt taivaan tuuliin”. Tietokoneen hyväksyntä näyttäytyy tekstissä henkilökohtaisen, omaa oloa helpottavan harrastuksen kautta, minkä yhteydessä itse tietokonettakin luonnehditaan positiivisesti. Tiedon ajoittainen katoaminenkin esitetään oman huolimattomuuden seurauksena eikä tietokoneen syynä tai esimerkkinä vaikeudesta omaksua teknologian käyttöä.

Myös matkailun helpottuminen, digikuvaus, tiedonhaku internetistä ja etenkin kierrätyksen helpottuminen esitetään aineistossa toistuvasti omaan elämään vaikuttaneina teknologisen kehityksen hyötyinä. Teknologian arkisista hyödyistä argumentointi nojaa aineistossa useimmiten henkilökohtaisiin mieltymyksiin ja kokemuksiin. Näin ollen argumentteja on vaikea kumota, sillä ne perustuvat subjektiiviseen kokemukseen. Teknologia näyttäytyy seuraavassa katkelmassa kokonaisvaltaisena sysäyksenä kertojan elämänuralle:

Minulla oli siis nyt tuntemusta moottorikoneista, optiikasta, elektroniikasta ja tietokoneista ja yleensä viestintävälineistä, jotka linkittyivät toisiinsa ja niin koko maailma tuli pienemmäksi. Maailma voisi olla informaatiovalinneiden avulla koti. Olen oppinut uuteen työelämään netin kautta. Maksan laskuni netissä ja voin hankkia sieltä tietoa. Tekniikka oli avannut tien maailmaan ja ammattiin. (Mies 53 v. SKS KRA. Teknologia 58. 2007.)

Metafora maailmasta informaatiovälineiden avulla muodostuvana kotina liittää teknologiaan kulttuurisesti hyväksytyjä ominaisuuksia, kuten turvaa ja tuttuudentunnetta. ”Tien avaaminen” luo mielikuvan teknologiasta liikkeelle panevana

voimana, joka vie ihmistä nimenomaan eteenpäin. Kertojan yleisesti positiivinen suhde teknologiaan rinnastuu hänen retoriikassaan yhteiskunnallisen ja universaalinkin tason kehitykseen. Eri teknologioiden omaksuminen ja hyväksyminen näyttäytyvät paitsi syinä henkilökohtaiselle menestykselle, myös esimerkkinä ja myönteisenä globaalina mahdollisuutena tehdä koko maailmasta ”koti”. Yhteiskunnallisen ja globaalien tasojen teknologiset toiveet eivät ole aineistossa kuitenkaan vailla vastapareja. Käsittelenkin viimeiseksi aineistossa esiintyviä teknologiaan liittyviä toiveita, pelkoja ja uhkakuvia.

5.2.4. Toiveita ja pelkoja yhteiskunnallisella ja globaalilla tasolla

Tietotekniikan kulttuurihistoriaa tutkineen Jaakko Suomisen (2000: 255) mukaan populaarijulkisuudessa tietotekniikkakertomuksia ja muitakin teknologiakertomuksia leimaavat utopiat ja dystopiat. Modernin teollisen ja myös jälkiteollisen yhteiskunnan optimismi usein kiteytyy jonkin tietyn teknologisen uutuuden ympärille, jolloin innovaatiosta tulee aikakauden symboli. Esimerkiksi auto, televisio ja tietokone ovat saavuttaneet tämän aseman. (Salmi 1996: 1993, Suominen 2000: 255.) Utopiapuheet eivät kuitenkaan määritä koko keskustelua teknologiasta ja sen aiheuttamasta muutoksesta. Utopiapuheen juuret ovat ensisijaisesti nimenomaan teknologisten innovaatioiden suunnittelijoissa ja varhaisissa käyttöönottajissa, ja sen rinnalla toimivat samanaikaisesti viljeltävät uhkakuvat (Suominen 2000: 256–258). Teknologisia uutuuksia onkin pidetty paitsi positiivisen kehityksen, myös ihmisen itsetuhoisuuden symboleina (Salmi 1996: 193).

Vaikka Suomisen teknologiaa käsittelevät tutkimukset keskittyvät esimerkiksi sanomalehdissä tuotettuun populaarijulkisuuteen, uhkakuvat toistuvat myös aineistoni henkilökohtaisissa kertomuksissa. Yksi keskeisistä Suomisen esittelemistä teknologisista uhkakuvista on dehumanisaatio eli pelko ihmisten muuttumisesta robottien kaltaisiksi passiivisiksi toimijoiksi tai peräti robottien orjuuttamiksi (Suominen 2000: 258). Merkittävä argumentti teknologisen kehityksen vastustuksessa etenkin 1940- ja 1950-luvuilla syntyneiden teknologiaelämäkertoissa onkin inhimillisen ajattelun ja toiminnan rapeutuminen teknologisen kehityksen seurauksena. Eräs vastaajista yhdistää dehumanisaation myös eriarvoisuuden lisääntymiseen ja ahdasmielisyyteen:

Ihmistyövoima korvataan koneilla ja tekniikalla yhä lisääntyvässä määrin. Sen ohella syrjäytetään ihmisen hyvinvointi ja tasa-arvo vähenee eriarvoisuuden lisääntyessä. Tuottavat, tekniset ja kaupalliset alat menestyvät ihmiskäden, kansan taitojen rapistuessa kaikkien mukavuuksien ja kertakäyttöisyyksien keskellä. Uusavuttomuus lisääntyy erikoistumisen myötä. Luovuus kärsii, ei opi selviytymään omintakeisesti ja omin voimin. Tullaan entistä putkinäköisemmiksi, ahdaskatseisemmiksi, ymmärtämättömiksi ja suvaitsemattomaksi. Jokainen arvostaa vain omaa erikoisosaamistaan, toisen työtä ja tekemistä ei arvosteta. (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 104. 2007.)

Uhkakuvien listamainen luettelu luo kuvan vakavasta yhteiskunnallisesta ongelmasta. Koneet ja tekniikka työvoimana näyttäytyvät katkelmassa ihmisten hyvinvoinnin ja tasa-arvon negatiivisesti luonnehdittuna kontrastiparina, jolla on niitä vähentävä suora vaikutus. Myös käden- ja kansan taitojen rapistuminen koetaan uhkana, mikä toistuu aineistossa muidenkin sodanjälkeisinä vuosina syntyneiden kirjoituksissa. Epämääräisesti määritellyt kansan taidot esitetään katkelmassa itsestään selvästi myönteisinä, ja niiden kontrastipariksi asettuvat negatiivisesti luonnehditut mukavuudet ja kertakäyttöisyydet, joiden voi tulkita tekstissä koskevan nimenomaan osaa 2000-luvun teknologiasta. Tekstin argumentaatioissa esitetään, että yhteiskunnallinen hyvinvointi, luovuus ja tasa-arvo vähenevät automatisaation myötä, mikä on retorisesti esitetty faktuaalistavan argumentaation keinoin: tilanne näyttää vaihtoehdottomalta totuudelta, mitä vahvistetaan toimijuuksien kadottamisella. Hannu Salmen (1996: 194) mukaan teknologiaan liittyvä pelko persoonallisuuden ja luovuuden häviämisestä on peräisin jo 1700-luvun kirjakulttuurin ajoilta.

Aineistoesimerkissä kertoja vetoaa retoriikassaan myös arvoihin: teknologisten muutosten työpaikoilla ja arjessa esitetään väistämättömästi johtavan ahdasmielisyyteen, ymmärtämättömyyteen ja siihen, ettei toisten ihmisten tekemää työtä enää arvosteta (vrt. Salmi 1996: 194). Teknologiakritiikki yhdistyykin tässä tapauksessa myös nostalgian ulottuvuuteen, jota määrittää visio sosiaalisen eheyden ja moraalisen varmuuden hajoamisesta (vrt. Turner 1987: 150–151, sit. Knuutila 1994: 12). Argumenttia vahvistetaan ääri-ilmaisulla ”jokainen arvostaa vain omaa erikoisosaamistaan”. Ääri-ilmaisu vahvistaa argumenttia, sillä se hävittää keskustelun siitä, arvostavatko ihmiset toistensa työtä, ja vie fokuksen siihen, tekeekö kukaan niin. Kertomuksen aikataso liikkuu kirjoitushetken nykyisyyden ja tulevaisuuden välillä, mikä ilmentää jo käynnissä olevaa prosessia, jonka todenmukaisuutta ja yleisvaikutusta

passiivin laajamittainen käyttö korostaa.

Vaikka kirjoittaja ei puhu orjuuttamisen kaltaisista koneiden aiheuttamista konkreettisista uhkista, inhimillisen toiminnan, ajattelun ja vuorovaikutuksen väheneminen esitetään nimenomaan koneistumisesta johtuvana uhkana. Tulevaisuuden uhkakuva ihmisten muuttumisesta robottien kaltaisiksi passiivisiksi toimijoiksi nousee vielä selvemmin esille vuonna 1946 syntyneen naisen teknologiaelämäkerrassa, jossa passiivisuuden uhka yhdistyy huoleen nuorten teknologiakäyttäytymisestä: ”Chattailu korvaa jo monelle nuorelle elävät ihmiskontaktit. Tuleeko meistäkin etäpäätteitä?” (Nainen, 61 v. SKS KRA. Teknologia 53. 2007.)

Toinen keskeinen Suomisen esittelemä uhkakuva on kohtalokas koneen tekemä virhe, joka voi tarkoittaa henkilökohtaista katastrofia esimerkiksi tietokoneen niellessä tärkeän tekstin tai laajemmin koko yhteiskuntaa koskevaa uhkaa (Suominen 2000: 259). Aineistossani uhka koneen virheestä esitetään kuitenkin useimmiten yhteiskunnallista tasoa henkilökohtaisempana, mistä itselle sattuneet tapaukset toimivat argumenttia vahvistavina esimerkkeinä. Tällaisissa kertomuksissa painottuu kuitenkin myös oma huolimattomuus, millä virheitä myös selitetään:

Olen kokenut tietokoneen äärellä useimmat tutkijan painajaiset kuten tietokoneen virran sammumisen keskellä työtä. Koska en ole muistanut tallentaa tekstiä pitkin matkaa, olen kadottanut viitteineen liki valmiita tieteellisiä artikkeleita. Silloin itku ei ole ollut kaukana. (Tosin jälkikäteen olen pitänyt hyvänä, että tein työn kahteen kertaan – teksti parani!) (Nainen 61 v. SKS KRA. Teknologia 51. 2007.)

Toisaalta aineistossani visioidaan myös joitakin yksittäisiä koneen virheen mahdollistamia yhteiskunnallisia uhkia. Esimerkiksi vuonna 1957 syntynyt mies pohtii teknologiaelämäkertansa lopussa yksityiskohtaisesti turvallisuuteen ja tietoturvaan liittyviä skenaarioita, joissa koneen tekemän virheen uhkaan yhdistyy Jaakko Suomisen (2000: 260) myös mainitsema konevalvonnan uhkakuva:

Suomi tulee edistymään teknologiassa, niin hyvässä kuin pahassa. Teknologia tulee helpottamaan ihmisten asiointia, mutta toisaalta kaikki eivät tästä hyödy. Miten tästä voisi hyötyä 85-vuotias ikäihminen joka ei halua eikä osaa käyttää internetiä? Olen varma että joskus 30 vuoden kuluttua olemme rekisteröityjä jopa niin että meitä voidaan tarvittaessa seurata koko ajan. Ja olemme tähän alistuneet ”yleisen turvallisuuden nimissä”. Luulen että maapallon eri tapahtumat (mm. terrorismi ja rikollisuus) saavat tämän aikaan. Biotunniste ihon alla voi korvata KELA-kortin – jopa kenties pankki- ja luottokortin. Siihen yhdistettynä sormenjälki – asia on hoidettu, oli se mikä tahansa. Ongelmana on vain se, että systeemi voi sortua. Tämä olisi otettava huomioon. On vanha ralli, että: ”Mikään ei voi mennä vikaan...”, mutta totuus on että kaikki voi mennä vikaan. (Mies 50 v. SKS KRA. Teknologia 62. 2007.)

Pohdiskelu tulevaisuuden uhkista ja mahdollisuuksista pohjautuu retorisesti teknologian kategorian jakamiseen kahteen alakategoriaan, hyvään ja pahaan teknologiaan. Hyvään teknologiaan luetaan yleisellä tasolla ihmisten asiointia helpottava teknologia, mutta samalla varaudutaan vasta-argumenttiin: kaikki eivät kuitenkaan kehityksestä hyödy, mitä kirjoittaja vahvistaa retorisella kysymyksellä hypoteettisesta 85-vuotiaasta, joka on tekstissä oletusarvoisesti haluton ja osaamaton internetin käytön suhteen. Näin ollen yksittäistä esimerkkitapausta käytetään vahvistuksena myös yhteiskunnallista tasoa koskevalle argumentille.

Pahan teknologisen edistyksen kategoriaan kirjoittaja sisällyttää ennen kaikkea valvonnan lisääntymisen. Hän on varma siitä, että tulevaisuudessa ihmisiä voidaan seurata erilaisten tunnistaiden avulla jatkuvasti. Puhuessaan totuudesta, että kaikki voi mennä vikaan, kertoja vetoaa ihmisten keskuudessa oletetusti vallitsevaan yleiseen konsensukseen ja faktuaalistavan argumentaation keinoin yleisesti hyväksytyyn tosiasiaan sekä hyödyntää ääri-ilmaisua ”kaikki voi mennä vikaan”, mikä korostaa uhan vakavuutta. Uhkakuvista puhumisen vakuutteleva retoriikka perustuu myös etäännyttämiseen kertojan omista intresseistä: hän ei missään nimessä halua uhkien toteutuvan, mutta ikään kuin joutuu silti toteamaan niiden olemassaolon ja vakavuuden.

Merkittävimpiä yhteiskunnallisen ja globaalien tason pelkoja ja myös toiveita kietoutuu aineistossa ympäristöasioiden ja teknologian suhteeseen. Hieman yllättäen etenkin keski-ikäiset miehet koulutustasosta ja asuinpaikasta riippumatta asemoivat itsensä ympäristöystävällisiksi ja pohtivat teknologian merkitystä ympäristön kannalta niin arkisten valintojensa kuin globaalinkin tason kautta. Vuonna 1950 syntyneen miehen

teknologiaelämäkerrassa teknologisen kehityksen myönteiset puolet liittyvät muun muassa kierrätyksen helpottumiseen. Yhteiskunnallisella tasolla hän ei varsinaisesti käsittele ympäristöuhkia, vaan esittää toiveita jo tulevaisuudelle:

Teknologisoituvassa Suomessa pitäisi ilmastopäästöjä vähentää teknologian avulla, ajoneuvopäästöjä vähentää, rakentaa junaradat ja käyttää nopeita junia. Pitäisi käyttää pienvesivoimaloita, tuulienergiaa ja aurinkoenergiaa. Uusia taloja ei saisi rakentaa ilman kotimaisen polttoaineen käyttömahdollisuutta. Tulisijat pientaloihin. Lämpöpumpputeknologiaa voisi hyödyntää isossa mitassa ja varastoida lämpöä. (Mies 57 v. SKS KRA. Teknologia 362. 2007.)

Kertojalle teknologia näyttäytyy keskeisenä mahdollisuutena vähentää ilmastopäästöjä, ja argumentaatiosta ekologisen kehityksen puolesta on löydettävissä faktuaalistavan argumentaation keinoja. Esimerkiksi pitää-sanan käyttö on retorinen keino hävittää vaihtoehtoja ja faktuaalistaa asioita (Jokinen 2002: 158). Kertojan ympäristöystävälliset asenteet heijastuvat tekstistä retoriikan kautta: vaihtoehdottomuuspuhe luonnollistaa kertojan näkemykset teknologian tärkeimmistä yhteiskunnallisista mahdollisuuksista, jotka kaikki liittyvät päästöjen vähentämiseen. Retorisesti kertojan ei tarvitse eritellä päästöistä johtuvia ja samalla teknologiaan liittyviä ongelmia, vaan ne näyttäytyvät tekstissä itsestäänselvyyksinä ja kaikkien ennalta tietäminä ja hyväksyminä. Samoin hänen esittämänsä ratkaisumallit esitetään vaihtoehdottoman toimivina. Siinä missä edellisessä katkelmassa teknologian ja ympäristön suhdetta käsitellään pitkälti käytännön esimerkkien ja ratkaisumallien kautta, vuonna 1951 syntynyt mies käsittelee teknologian ja ilmastomuutoksen suhdetta globaalimmalla tasolla:

Toivon, että nyt viimein maailmalla virinnyt keskustelu maapallon lämpenemisen estämisestä, muodostuisi sellainen yhteinen vihollinen, joka lisää innovointia ja kehittämistä niin, että päästään uudelle kestävän kehityksen tasolle. Siihen on mahdollisuuksia, koska amerikkalaisten lintukodossakin sattuneet ikävät tapaukset ovat viimeinkin herättäneet heidätkin. Kun saisimme Kiinankin vielä mukaan. (Mies 56 v. SKS KRA. Teknologia 356. 2007.)

Kestävän kehityksen puolesta puhuva kertoja liittää toiveita teknologian mahdollisuuksiin ratkaista ilmaston lämpenemiseen liittyviä ongelmia. Mentaalisen verbin ”toivoa” yhdistyminen ensimmäisen persoonan aktiivimuotoon katkelman alussa korostaa kertojanääntä ja antaa viitteitä siitä, että asia herättää kertojassa

henkilökohtaisellakin tasolla voimakkaita tuntemuksia (vrt. Latvala 2005: 45). Maapallon lämpenemisestä toivotaan yhteistä vihollista, mikä paljastaa, että kertoja vastustaa ilmaston lämpenemistä edistäviä asenteita. Hän liittoutuukin vahvasti lämpenemisen ehkäisyä painottavan ilmastonmuutoskeskustelun kanssa. Passiivissa esitetty toive siitä, että ”päästään uudelle kestävän kehityksen tasolle” puhuttelee koko ihmiskuntaa sekä esittää kirjoittajan tulevaisuusvision nykytilaa arvokkaampana. Kertoja kuitenkin etäännyttää itsensä amerikkalaisista ja kiinalaisista ympäristöasioiden suhteen. ”Amerikkalaisten lintukodossa” tapahtuneet epämääräisesti kuvaillut ikävät tapaukset esitetään narratiivisen tapahtumaketjun kautta väistämättöminä, ja kertoja vahvistaa argumenttiaan esimerkillä: hän on ollut niistä itse jo aiemmin tietoinen, mutta Yhdysvalloissa riskeihin on herätty vasta onnettomuuksien jälkeen. Me-muoto toivottaessa Kiinan mukaantuloa ilmastonmuutoksen torjumiseen vetoaa argumentaatiossa yleiseen konsensukseen: kertoja näyttää puhuvan laajan joukon nimissä globaalillakin tasolla.

Vaikka teknologiaa ja ilmastonmuutosta käsitellään aineistossa yllättävänkin runsaasti toiveiden kautta, myös puhe teknologian aiheuttamista ympäristöongelmista toistuu. Myös tällaisissa tapauksissa me-muodon käyttö on argumentaatiossa yleistä. Vastaajat esimerkiksi kirjoittavat, että ”tällä tekniikalla kykenemme tuhoamaan maapallomme” (Mies 53 v. SKS KRA. Teknologia 58. 2007.) ja ”valtaosa [turhakeista] tulee kuormittamaan kaatopaikkojamme.” (Nainen 43 v. SKS KRA. Teknologia 96–97. 2007.) Me-retoriikka on tyypillistä etenkin poliittisessä retoriikassa, jossa luodaan kuvaa yhtenäisestä joukosta yhtenäisillä intresseillä (Jokinen 2002: 139, Billig 1987: 88), mutta sen käyttö toistuu omassa keruuaineistossani myös kertojien käsitellessä yhteiskunnallisen tai globaalien tason ympäristöasioita.

Alessandro Portellin (1997: 27) mukaan me-muodon käyttö on yleistä etenkin lähiympäristöä, kuten kotikaupunkia tai työyhteisöä käsittelevässä yhteisöllisessä (*communal*) kerrontatavassa, mutta omassa aineistossani me-muoto toimii sen ohella myös retorisenä keinona institutionaalisessa (*institutional*) kerronnassa, joka liikkuu kirjoitushetken nykyisyydessä. Yhteiskunnallisen tason pohdiskelut tosin ovatkin aineistossa toistuvasti luonteeltaan poliittisia, kun kertojat irtautuvat oman arkensa tai elämänsähistoriansa käsittelystä ja argumentoivat muun muassa päättäjiä ja tuotesuunnittelijoita vastaan ympäristöongelmiin tai teknologiseen tasa-arvoon

liittyvissä kysymyksissä.

Yksi keskeisimmistä teknologiaan liittyvistä uhkakuvista aineistossa onkin eriarvoisuuden kasvaminen, mitä ainakin osittain selittänee keruuesitteen kysymyksenasettelu. Keruuesitteen ”Teknologisoituva Suomi” -teeman kuudesta kysymyksestä neljä käsittelee pakkoa, painetta tai syrjään jäämistä eikä yksikään teknologian myönteisiä puolia. Kysymyksenasettelulla on vaikutusta myös vastaajien retoriikkaan: ääri-ilmaisujen, kuten ”kaikki”, ”aina”, ”jokainen”, ”aivan varmasti” ja ”mistään”, käyttö yhdistyy toistuvasti kysymyksiin teknologian käytön pakoista ja paineista. Syrjäytymisdiskurssi yhdistyy argumentaation tasolla aiempiin huomioihini vanhusten positioinnista: nimenomaan vanhat ihmiset positioidaan uhriasemaan ja heihin liitetään oletuksia mahdottomuudesta omaksua uutta teknologiaa. Jotkut vastaajista käsittelevät syrjäytymiskysymystä myös henkilökohtaisella tasolla ja asettavat itsensäkin teknologiasta syrjäytyvien riskiryhmään:

Kelkastaputoamisensa voi testata vaikkapa jonkin kodinkoneliikkeen mainoslehteä selaamalla: on kuvia mattahopeanvärisistä ja mustista laatikkomaisista laitteista, joihin liittyy lyhyt teknisiä termejä ja lyhenteitä vilisevä luonnehdinta. Itse en edes pysty arvaamaan laitteiden käyttötarkoitusta. Kuvakulma on sellainen, ettei johtoja näy. Ennen sentään jokainen tunnisti television, radion, silitysraudan, kahvipannun... (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 385. 2007.)

Kertoja määrittelee itsensäkin teknologisen kehityksen keltasta pudonneeksi, minkä puolesta hän argumentoi esimerkin kautta: kodinkoneliikkeen mainoslehdestäkään ei pysty arvaamaan laitteiden käyttötarkoitusta. Kertoja argumentoi asiantuntijan puhujakategorian sijaan maallikon ja syrjään jäävän puhujakategoriasta, mikä antaa vihjeitä kirjoituksen yleisösuhteesta. Argumentilla teknologisesta syrjäytymisestä vedotaan samanikäisiin tai vanhempiin ihmisiin, joilla on samankaltaisia ongelmia ymmärtää uuden teknologian käyttötarkoituksia. Samalla argumentti puhuttelee kuitenkin myös universaaliyleisöä; jos tavallinen kuluttaja ei enää ymmärrä laitteiden käyttötarkoitusta, kuinka hän voisi niitä edes hankkia?

Kertoja hyödyntää myös kontrastiparia ennen–nykyään. Kirjoitushetken nykyaikaan yhdistetään teknisiä termejä ja viliseviä lyhenteitä, joita kertoja maallikkona ei ymmärrä, mutta ennen jokainen tunnisti aikansa kodinkoneet ja laitteet. Kolmen pisteen

käyttäminen listan lopussa luo retorisesti mielikuvan, että lista olisi todellisuudessa vielä pidempikin (Jokinen 2002: 152). Epämääräisyystason nostaminen ajan määreessä ”ennen” sekä ääri-ilmaisu ”jokainen” tuottavat yleistä konsensusta kertojan väitteelle. Niiden kautta menneisyys näyttäytyy aikana, jolloin teknologinen tasa-arvo toteutui Suomessa täysin, mitä myöhempi teknologinen kehitys uhkaa. Ulla-Maija Peltonen (1996: 260–261) määrittelee arkipäiväisen ideologisen vastarinnan muodoksi kertomukset entisestä hyvästä ajasta. Tällainen aineistossa toistuva uuden teknologian vastustus onkin luonteeltaan myös vastarintaa ideologiselle vallalle, tässä yhteydessä tietoyhteiskuntapuheelle, jonka mukaan käyttäjien ja teknologioiden kuuluisi kohdata toisensa.

Tuotesuunnittelu, markkinointi ja teknologinen kehitys yhdistyvät kyseisen kirjoittajan teknologiaelämäkerrassa myös herravihaan. Hänen mukaansa ”taitavien markkinamiesten ja herrahissipoliitikkojen klikki” vetelee naruista ja puffaa Nokiasa, minkä myötä kännyköille on markkinoitu tarpeettomia käyttötarkoituksia tilanteeseen kuin tilanteeseen. Tämän kertoja puolestaan argumentoi lisänneen nuorten riippuvuutta kännyköistä ja niiden oheistoiminnoista, mikä kertojan mukaan rasittaa vanhempien kukkaroita. Kertoja luonnehtii Suomea ikäluokkayhteiskunnaksi, jossa kulut uudesta teknologiasta valuvat vanhemmalle väestölle. (Nainen 60 v. SKS KRA. Teknologia 383–385. 2007.)

Pauliina Latvala (2013: 66) määrittelee kansanretoriikalle tyypilliseksi puhujan elinympäristöön ja puheyhteisölle sopivan kielellisen kommunikaation sekä kansanomaisen kielenkäytön ja ajattelun välittämisen omien käsitysten ohella. Suuriin ikäluokkiin kuuluvien ja myös 1950-luvulla syntyneiden teknologiaelämäkertoissa toistuvatkin argumentit poliitikkojen, insinöörien ja markkinoijien epätasa-arvoa luovasta vallasta, mutta näissä argumenteissa kielellisesti kansanomaiset ilmaisut ovat kuitenkin harvinaisia verrattuna iäkkäämpien ”Minä ja teknologia” -keruuseen osallistuneiden teknologiaelämäkertoihin (vrt. Talsi & Tuuva-Hongisto 2009). Sen sijaan markkinointisanastoa, kuten ”puffata”, ”trendikäs” ja ”connecting people”, käytetään aineistossa osana teknologiakritiikkiä. Näin ollen uutuusteknologiaan liittyvä markkinointikieli tehdään naurettavaksi, kun sitä käytetään korostamaan teknologista epätasa-arvoisuutta tai pinnallisuutta.

Johanna Uotisen (2003: 138–139) mukaan julkisuuden tietoyhteiskuntapuhe vahvistaa teknologiasta puhumisen käyttö- ja tekniikkakonteksteja, mutta heikentää arviointikonteksteja, joissa koneen ja ihmisen suhdetta pohditaan periaatteellisella tasolla. ”Minä ja teknologia” -keruun kaltaiset kirjoituskilpailut mahdollistavatkin myös vastaisten tulkintojen, vaikka niissäkin arviointikonteksti on aina kytköksissä vallalla olevaan suureen diskurssiin, tietoyhteiskuntapuheeseen, jossa arviointikonteksti on lähes näkymätön. (vrt. Uotinen 2003: 139, Suominen 2000: 248–249) Tietoyhteiskunnan vastainen argumentaatio ei kuitenkaan ole kirjoittajille itsestään selvää tai helppoa, sillä kirjoittajat perustelevat ja puolustelevat omia kriittisiä näkemyksiään runsaasti. Muutosvastaista minäkuvaa ehkäistään myös varautumalla vasta-argumentteihin esimerkiksi täsmentämällä, etteivät kirjoittajat ole kritiikistään huolimatta kaikkea uutta vastaan. Tästä huolimatta aineistossa esiintyvä argumentaatio tuottaa hyvinkin vastaisia tulkintoja tietoyhteiskunnasta kuin julkinen tietoyhteiskuntapuhe ja haastaa sitä ironian keinoin.

6. Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa olen analysoinut, kuinka sodan jälkeen syntyneet ”Minä ja teknologia” -keruun vastaajat asemoivat itseään ja kertomusten muita henkilöitä teknologiaelämäkerroissa ja millaisia merkityksiä positiot sisältävät. Olen nostanut erityiseen tarkasteluun toimijuudet teknologioiden käytössä sekä sukupolveen, ikään ja sukupuoleen kytkeytyviä toistuvia positioinnin piirteitä. Lisäksi olen analysoinut ennen kaikkea retoriikan kautta, millaisin syin ja keinoin teknologioita vastustetaan tai pidetään hyväksyttävänä ja millaisena menneisyys ja nykyisyys kirjoituksissa näyttäytyy.

Kun vastaajat kirjoittavat teknologiasta, heidän itselleen tuottamansa positiot ja toimijuudet muuttuvat huomattavan nopeasti. Kertomusmaailman kerrottu minä on toistuvasti aktiivinen toimija, kun kertojat käsittelevät heille merkityksellisiä teknologioita tai perustelevat hyväksi kokemiaan hankintoja. Passiivisuus, uhriasema tai toiminnan kohteen positio korostuu käsiteltäessä itselle vastenmielistä teknologiaa tai ongelmia, kuten stressiä tai päätetyöskentelyn aiheuttamia vaivoja. Siirtymät imperfektistä preesensiin ja samalla kertomusmaailmasta kerronnan tasolle sisältävät

usein kirjoitushetken luonnehdintoja menneisyyden tapahtumista: esimerkiksi lapsuuteen sijoittuvat kohtaamiset mekaanisen tekniikan tai tietokoneen kanssa ovat varhaisen elämän käännteentekeviä tapahtumia, jotka yhdistetään omaan elämänsäkaareen ja kirjoitushetken teknologia-asenteisiin.

Kertoessaan myönteisesti kokemistaan teknologioista kertojat positioivat itsensä toistuvasti aktiivisiksi toimijoiksi, jolloin omat halut määrittävät teknologioiden hankkimista, mikä toimii omien valintojen rationalisoinnin keinona. Teknologian negatiivisista vaikutuksista kerrottaessa etenkin uhriasema heijastelee kertojien teknologiavastaisuutta. Tällöin teknologia toimii subjektina, joka on ajanut kertojat vaikeaan tilanteeseen, kuten työkyvyttömyyseläkkeelle. Keruuesitteen kysymykset pakosta ja paineesta ohjaavat vastaajia kertomaan itsestään uhreina ja ulkopuolisen toimijan toiminnan kohteina. Paineen ja pakon käsitteet on tulkittu vastaajien joukossa ainoastaan negatiivisesti arvoitettuna. Esimerkiksi painetta tai pakkoa käyttää ympäristöystävällistä teknologiaa ei yhtä vastausta lukuun ottamatta käsitellä, vaikka useimmat kertojat asemoituvatkin ympäristöystävällisiksi teknologian kuluttajiksi.

Kerrotun minän toimijuus on aineiston kokonaistasolla passiivisempaa kerrottaessa omasta lapsuudesta kuin aikuisiästä. Sen sijaan vanhemmat näyttävät lapsuuden aktiivisina toimijoina, jotka toivat koteihin uutuusteknologiaa, jonka saapumista kertojat lapsina sivusta seurasivat. Myös sisaruksia ja lapsuudenystäviä nostetaan esille kerrottaessa teknologioiden varhaisista kohtaamisista. Teknologiasuhteen voikin käsittää olevan eräänlaista perinnettä, sillä se opitaan sosiaalisesti kollektiivisen toiminnan kautta vertikaalisissa tai horisontaalisissa vertaisryhmissä. Leea Virtasen (1988: 29–30) mukaan perinne välittyy sosiaalisessa kanssakäymisessä esimerkiksi perhe- ja lapsiryhmissä tai paikallisyhteisöissä. Kun aineiston vastaajat kertovat itselle merkityksellisistä muistoista, kuten radion kuuntelusta, television katselusta tai pelaamisesta kavereiden kanssa, myös heidän lapsuuden ja nuoruuden minänsä saavat aktiivista toimijuutta, usein yhteisön osana. Nuorimpien vastaajien videopelimuistot rinnastuvatkin varhaisempiin muistoihin television yhteiskatselusta: naapuruston, ikätoverien ja kyläilyn merkitys on molemmissa huomattava. Toisaalta kirjoitetussa muistelussa kertomusmaailman henkilöt saattavat myös ilmestyä ja kadota yllättäen verrattuna esimerkiksi suullisessa tarinankerronnassa tuotettuun positiointiin, jossa kertomuksen henkilöillä on selkeitä funktioita tarinan kokonaisjuonen kannalta (vrt.

Bamberg 2004).

Miespuolisten vastaajien teksteissä isät asemoituvat toistuvasti lapsuuden minän esikuviksi, joilta vastaajat perivät nuoruudessaan asenteita ja teknologisia taitoja, mikä määrittäi myös keruuseen osallistuneiden eläkeikäisten miesten teknologiasuhdetta (vrt. Talsi 2012: 6). Isien merkitystä reflektoidaan toistuvasti kerronnan tasolla, ja aikuisen kertojan positiosta isää luonnehditaan toisaalta myös konservatiiviseksi. Siinä missä miespuolisilla vastaajilla sukupuolitetut kulttuuriset mallit toistuvat omiin kokemuksiin pohjautuvassa isältä pojalle -ajattelussa, osa naispuolisista vastaajista korostaa sukupuolieroja teknologiataidoissa ja -haluissa paikantamattoman havaitsijan tai sivustaseuraajan positiosta, jolloin miesten korkeat ja naisten alhaisemmat teknologiataidot esitetään kiistämättöminä tosiasioina. Yhtäältä sukupuolen merkitystä teknologian käytössä jätetään myös paljon kommentoimatta tai asia kiistetään suoraan, ja teknologian käyttäjinä monet vastaajista rikkovat perinteisiä kulttuurisia malleja. Esimerkiksi monet naiset kertovat itsestään omaehtoisina ja aktiivisina tietotekniikan käyttäjinä.

Etenkin suuriin ikäluokkiin kuuluvat ja heitä hieman nuoremmat vastaajat luonnehtivat runsaasti lapsuutensa ja nuoruutensa teknologista kokemusta sukupolvensa kautta. Sodanjälkeisen niukkuuden ja uutuusteknologian vähäisyyden kontrasteina myös nopea koneistuminen ja medioiden vauhdittamat nuorisokulttuurin muutokset 1960-luvulla näyttäytyvät aineistossa sukupolvea yhdistävinä ilmiöinä, mitä vahvistetaan toimijuuksien kadottamisella ja passiivien käytöllä. Oman toimijuuden kadottaminen kertomusmaailmassa ei siis välttämättä aseta kertojia ulkopuolisen aseman teknologisten muutosten osalta, vaan vahvistaa kollektiivista kokemusta. Toisaalta teknologia näyttäytyy myös sukupolvea erottavana tekijänä, kun kertojat eivät itse vielä omistaneet muiden käyttämiä uutuuksia. Sukupolven kytkeytyviä positiota löytyy myös 1960–1980-luvulla syntyneiden kirjoituksista; radion kuuntelusta sekä tietokoneista ja videopeleistä puhutaan oman ikäluokan kollektiivisena kokemuksena.

Keski-ikäisten kirjoituksissa teknologiakritiikki kietoutuu omaan ja muiden ikään liittyviin positiioihin. Vanhuksiin liitetään oletuksia kyvyttömyydestä ja haluttomuudesta käyttää ja omaksua uutta teknologiaa, mikä osaltaan vahvistaa vanhusten kielteisiä stereotyyppisiä, vaikka kertojat liittoutuvatkin vanhusten puolelle. Keski-ikäiset

vastaajat asemoivat itsensä passiivisten vanhusten auttajiksi, mutta he positioivat toistuvasti nuoret aktiivisiksi toimijoiksi. Nuorten positioihin yhdistyy kuitenkin jatkuvasti kielteisiä arvotuksia, kuten pinnallisuutta tai vastuutonta kulutusta. Lisäksi nuorten teknologian käytöstä pelätään lankeavan kustannuksia kertojien oman ikäluokan maksettavaksi.

Aineisto oli teknologiaan liittyvien positiointien suhteen heterogeeninen. Vastaajien ikähaarukka 24-vuotiaasta 61-vuotiaaseen on yksi selittävä tekijä sille, että samojakin teknologisia muutoksia, kuten tietotekniikan yleistymistä, käsitellään vaihtelevasti uhrin tai aktiivisen toimijan positioista. Merkittävää on kuitenkin se, että myös samanikäisten ja samankaltaisista taustoista tulevien ihmisten itselleen tuottamat positiot suhteessa eri teknologioihin vaihtelevat runsaasti. Siinä missä toisille koneistuminen näyttäytyy suorastaan dystooppisena hyvinvointia uhkaavana ilmiönä, osa 60-vuotiaistakin vastaajista suhtautuu muun muassa internetiin hyväksyvästi ja asemoi itsensä aktiiviseksi toimijaksi myös uudemman teknologian käyttäjänä. Toistuvana piirteenä itselle merkitykselliset menneisyyden tapahtumat yhdistetään pitkäaikaiseen henkilökohtaiseen prosessiin, jonka kautta kirjoitusajankohdan mieltymyksiä arvioidaan. Samalla itselle tai tuttavalle sattuneet vastoinkäymiset teknologioiden kanssa näyttäytyvät tapauksina, joissa oma toimijuus ja vastuu on vähäistä, mutta joilla selitetään omaa muutosvastaisuutta. Teknologian ongelmista kerrottaessa kirjoittajien omat toimijuudet ovat uhriaseman ja toiminnan kohteen lisäksi häivytettyjä, mikä omakohtaisten kokemusten puutteen ohella toimii kerronnallisena strategiana, jolla vastuu ongelmista siirretään muille, kuten nuorille, poliitikoille tai tuotesuunnittelijoille.

Aineiston retoriikassa korostuvat ennen kaikkea kategorisointi sekä menneisyyden ja nykyisyyden vastakkainasettelu. Kertoessaan esimerkiksi ”turhakevempaimista”, ”leluista” tai ”härveleistä” vastaajat rajaavat itselleen vieraan tai turhaksi koetun teknologian kategoriaksi, joka harvoin sisältää heidän itse käyttämänsä teknologiaa. Esimerkiksi viihde-elektroniikka näyttäytyy 1940–1950-luvulla syntyneiden vastauksissa toistuvasti pinnallisena teknologisenä kategoriana, mutta tällöin kategorian ulkopuolelle rajautuvat vastaajien itse käyttämät teknologiset sovellutukset. Sähköistä teknologiaa arvotetaan myös eri medioiden vertailun kautta; internetistä ja tietokoneista puhuttaessa korostetaan kirjan ja käsin kirjoittamisen myönteistä merkitystä sekä itselle että universaaliyleisölle.

Matkapuhelimet ja tietokoneet nivoutuvat toistuvasti kertomuksiin itselle tai tuttaville sattuneista vastoinkäymisistä. Käytöstä itselle aiheutuneet ruumiilliset vaivat tai stressi nousevat esimerkeiksi laajemmasta teknologiaan liittyvästä ongelmasta, mutta toisaalta kertomukset esimerkiksi omaishoitajan, etätyöläisen ja tutkijan puhujakategorioista painottavat sähköistymisen myönteistä vaikutusta. Kertojat eivät tarkastele kovinkaan kriittisesti omassa lapsuudessaan tai nuoruudessaan käyttämiään teknologioita, vaikka kerronta sisältäisi muutoin paljon refleksiivistä tulkintaa menneisyydestä. Monet kodinkoneet, sähkö, auto, polkupyörä, televisio ja nuorimmille vastaajille myös tietokone näyttäytyvät vakiintuneina ja myönteisinä teknologioina, joita käsitellään runsaasti kokemukseronnan kautta. Sen sijaan tietokoneesta ja matkapuhelimesta kerrotaan aineiston kokonaistasolla pitkälti arjen hyötyjä ja haittoja arvioiden, mikä lisää myös kritiikin määrää.

Omaa teknologian käyttöä puolustetaan aineistossa retorisesti tavallisena, tarpeellisena ja rationaalisenä. Myös uutuuksiin suopeimmin suhtautuvat kirjoittajat täsmentävät, etteivät he lähde aivan kaikkeen mukaan. Vastaajat erottavatkin toistuvasti oman teknologian käyttönsä ylenpalttisesta kuluttamisesta, joka yhdistyy teksteissä laitepaljouteen ja esimerkiksi moottoripyöriin sekä sähköisten keittiökoneiden ja matkapuhelinten uusimpiin malleihin. Vastaajien toiminta ja argumentaatio eivät kuitenkaan ole aina linjassa keskenään. Esimerkiksi tietokoneita saatetaan vastustaa hyvinkin kärkevästi, mutta käytännössä niitä hyödynnetään arjessa jatkuvasti. Teknologioiden vastustus saakin aineistossa hyväksyntää enemmän näkyvyyttä, mitä keruuesitteen kysymyksenasettelu ohjailee. Kysymykset paineesta ja pakosta ohjaavat kertojia käsittelemään itselleen vastenmielisiä teknologioita yksityiskohtaisesti, kun taas arkisen käytön hyödyt kuitataan useammin lyhyesti tai jätetään kokonaan mainitsematta.

Teknologian vastustus tiivistyy aineistossa neljään argumenttiin: 1) nykyään teknologiaa on liikaa, vaikka vanhojen keinojen kanssa pärjäisi yhä, 2) teknologian uusiminen ja käyttö aiheuttavat liikaa kustannuksia, 3) teknologian käyttö tai ymmärtäminen on liian monimutkaista, mikä aiheuttaa eriarvoisuutta, 4) teknologia rapauttaa vanhoja taitoja ja arvoja. Iäkkäämmät vastaajat ovat huolissaan kasvokkaisen kanssakäymisen katoamisesta etäasioinnin ja automaattien seurauksena, mikä esitetään etenkin vanhuksia koskettavana ongelmana. Aineistossa menneisyys näyttäytyykin myös

nostalgisena aikana, jolloin teknologinen tasa-arvo toteutui 2000-lukua paremmin. Menneisyyttä käsitellään myös muistelemalla maaseudun metsämaisemia, vanhoja ajoneuvoja ja entisajan töitä, jolloin vastakkainasettelu eri aikojen välillä vahvistaa muutosvastaisia argumentteja: koska vastaajat ovat itse pärjänneet entisajan teknologisesti niukemmassa maailmassa, etenkin sähköisen teknologian määrä 2000-luvulla näyttäytyy tarpeettomana. Teknologian tuoreemmat muutokset aiheuttavatkin huolta myös perinteisten kädentaitojen, tapojen ja myös sivistyksen häviämisestä. Perinteiksi koetut ilmiöt määritellään aineistossa kuitenkin epämääräisesti. Thomas Wallgrenin (1989: 41–42) mukaan kokemus historiallisen tajunnan kategoriana on se tapa, jolla menneisyys on nykyisyydessä läsnä, ja sen voikin käsitteellistää nykyisyyden menneisyudeksi. Nykyisyyden menneisyyteen kuuluvat valikoivat ja valikoidut perinteet (Knuutila 2008: 428), joten menneisyyttä ihannoiva retoriikka pohjautuu perinteiden ja perinteisen elämän subjektiiviseen tulkintaan kirjoitushetkellä.

Teknologioiden hyväksyntä yhdistyy sekä vapaa-ajalla, työssä että arkiasioinnissa käytettyyn teknologiaan. Sähköä kaltaisten aikojen jälkeen vakiintuneiden teknologioiden ohella teknologiaa luonnehditaan myönteisesti puhuttaessa ilmastonmuutoksen torjunnasta, energiaa säästävästä teknologiasta, etäasioinnin ja -työskentelyn helpottumisesta, valokuvauksen kaltaisista harrastuksista sekä tiedonhausta. Lisäksi tietokoneiden mahdollistama nopea kirjoittaminen nostetaan toistuvasti esille myönteisenä kehityksenä, mikä ilmentää kirjoitusharrastuksen merkitystä vastaajien keskuudessa. 1960-luvulta alkaen syntyneet vastaajat argumentoivat tietokoneiden helpottaneen työskentelyä työpaikoilla, mutta osa vanhemmista vastaajista koki kirjoituskoneista luopumisen myös kielteisenä muutoksena.

Yhteiskunnallisella tasolla teknologiaan liitetään dehumanisaation, koneen tekemän virheen ja konevalvonnan kaltaisia uhkakuvia. Osassa teknologiaelämäkerroista teknologiset muutokset, kuten koneistuminen ja informaatioteknologian lisääntyminen, esitetään syinä inhimillisyyden vähenemiseen, mikä yhdistyy retoriikassa nostalgiaan entisaikojen sosiaalisesta eheydestä. Ilmastonmuutoksen ja ympäristöongelmien suhteen teknologia näyttäytyy sen sijaan pelkojen ohella myös toiveiden lävistämänä. Aineiston teknologiamyönteisimmissä vastauksissa teknologisoituvaa Suomea luonnehditaan edistykselliseksi ja siksi kannatettavaksi, mutta toisaalta vuoden 2007 Suomesta puhutaan myös teknologisesti eriarvoistuvana maana. Muutosvastaisesta retoriikasta

löytyy myös kansanretorisia piirteitä, mutta kielellisesti kansanomaisia ilmaisuja käytetään vähän. Sen sijaan markkinointiin ja teknologiaan liittyvää sanastoa käytetään ironisesti yhteiskuntakritiikin osana, mikä on keino tuottaa vastarintaa hegemoniselle diskurssille eli tietoyhteiskuntapuheelle.

Lisäksi teknologinen kehitys näyttäytyy aineistossa kaksijakoisena käsitteenä: kehitys ei tarkoita kaikille vastaajille muutosta parempaan, vaan teknologian kehitys yhdistetään myös laitteiden käytön monimutkaistumiseen, työpaikkojen vähenemiseen ja niiden kautta epätasa-arvon lisääntymiseen. Kriittisimmätkin vastaajat kuitenkin perustelevat ja puolustelevat yksityiskohtaisesti näkemyksiään, minkä voi tulkita tarkoittavan, etteivät he halua leimautua vain muutosvastaisiksi. Virve Peterin mukaan teknologian tutkimukseen sisältyy usein oletus kehityksestä parempaan, mikä leimaa kehityksestä kieltäytyvät muutosvastarintaisiksi. Oletus kehityksestä ja kaikenlaisen uuden teknologian merkityksellisyydestä ei ole kuitenkaan kiistatonta. (Peteri 2006: 372.)

Tutkimusprosessin aikana teknologiaelämäkertojen moninaisuus ja rikkaus tutkimusaineistona muodostuivat itselleni myös haasteiksi. Analyysin haasteena oli, että positiointia on kaikkialla: dataa ja muistiinpanoja kertyi valtavat määrät, ja teemojen ja painotusten seulominen muodostui työlääksi. Lisäksi aineisto on sisällöltään hyvin heterogeeninen, minkä vuoksi toistuvuuksiin liittyi jatkuvasti poikkeavuuksia ja ainutkertaisuuksia. Positiointianalyysin soveltaminen kirjoitettuun keruuaineistoon herätti myös lukuisia metodologisia kysymyksiä, ja työn painotus siirtyikin suunniteltua aineistolähtöisemmästä näkökulmasta metodologisempaan suuntaan. Positioitumisen tasojen soveltaminen elämäkerralliseen kirjoitettuun aineistoon ei ole ongelmattonta, sillä minämuotoisessa kirjoittamisessa kertomusmaailma, kerronnan taso ja positioituminen suhteessa valtakursseihin ja itseen sekoittuvat jatkuvasti. Positioitumisen tarkastelun kautta teksteistä löytyi kuitenkin kiinnostavia piirteitä, joita pelkän retorisen analyysin tai teemoittelun avulla tuskin olisin havainnut, ja havainnoinkin tutkielmassa yksityiskohtaisesti metodieni käyttöä.

Aineistoni ikähaitarin painottuessa 1940–1950-luvuilla syntyneisiin alle 50-vuotiaiden kokemukset teknologiasta jäivät vain neljän teknologiaelämäkerran varaan. Nuorempien ihmisten teknologia-asenteiden tarkastelu onnistuisikin helpommin haastatteluaineiston kuin perinnekeruiden avulla. Ehkä elämäkerta jo käsitteenä kannustaa enemmän

iäkkäitä kuin nuoria osallistumaan keruukutsuihin. Tietotekniikan ja internetin aikana lapsuutensa eläneiden kokemukset teknologiasta eri elämänvaiheissaan ovatkin jääneet kulttuurintutkimuksessa vähäiselle huomiolle, vaikka viime vuosikymmenten teknologisten muutosten voisi kuvitella olevan hyvin keskeisessä osassa nuorempien sukupolvien elämäntarinoita. Iän ollessa merkittävä tekijä ihmisten teknologiasuhteissa myös suurten ikäluokkien teknologiakokemuksia olisi tärkeää tutkia lisää, sillä kaikkien aikojen suurimmat ikäluokat Suomessa ovat jo saavuttaneet eläkeiän samalla, kun sähköisen teknologian merkitys arjessa kasvaa kasvamistaan. Lisäksi teknologian suppeampi rajaus esimerkiksi viime vuosien merkittäviin innovaatioihin kiinnittäisi tutkimusta nykytodellisuuteen. Vielä vuonna 2007 vakiintumattomat äylaitteet ja niiden mukana kulkeva internet, sosiaalinen media ja erilaiset sovellukset eittämättä herättävät monenlaisia ajatuksia teknologian uhkista, mahdollisuuksista ja elämästämme ajasta.

Tutkielmaa työstäessäni yllätyin siitä, kuinka voimakkaita tuntemuksia ja mielipiteitä teknologia ja sen muutokset herättävät. Vuonna 2007 teknologiaa käsitteellistettiin ja merkityksellistettiin monipuolisesti niin agraariajan teknologian, varhaisten sähköisten innovaatioiden ja medioiden kuin tietotekniikan, mobiililaitteiden ja tietoverkkojenkin kautta. Teknologian arkisen käytön ohella teknologiaelämäkerrroissa käsitellään jatkuvasti teknologiaan kietoutuvia ilmiöitä, tapahtumia, henkilöitä ja tunteita. Teknologiaan yhdistyy elämäkerrallisessa aineistossa nostalgiaa, vastoinkäymisiä, toiveita ja pelkoja, ja teknologiaa merkityksellistetäänkin toistuvasti artefaktikeskeistä näkökulmaa laajemmin. Teknologian laadullinen tutkimus tarjoaakin soveltamismahdollisuuksia esimerkiksi palvelumuotoilun suunnittelussa. Teknologian tutkimus on folkloristiikan ja kulttuurintutkimuksen kentillä tulevaisuudessakin tärkeää ennen kaikkea muutosten synnyttämien ristiriitojen ja ongelmien tarkastelemiseksi eri ikä- ja sosiaaliryhmien keskuudessa.

Lähteet ja kirjallisuus

Tutkimusaineisto

SKS KRA = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto. Teknologia 2007. Minä ja teknologia. Teknologiaelämäkertakysely 2007. Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitos: ETIM-tutkimushanke. Aineistojen säilytyspaikka: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto, Helsinki. Keruun järjestäjät: SKS ja Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitos.

Kirjallisuus

- Agamben, Giorgio** 2001: *Keinot vailla päämäärää. Reunamerkitöjä politiikasta* (Alkuteos *Mezzi senza fine: Nota sulla politica*, 1996). Suomennos: Juhani Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Anttonen, Pertti** 2005: *Tradition through Modernity. Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. Studia Fennica Folkloristica 15. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Apo, Satu** 1998a: Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 62–80.
- Apo, Satu** 1998b: Women's Personal Mythologies. Teoksessa Apo, Satu & Nenona, Aili & Stark-Ahola, Laura (toim.): *Gender and Folklore. Perspectives on Finnish and Karelian Culture*. Studia Fennica Folkloristica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 63–91.
- Aristoteles** 1997. *Retoriikka. Runousoppi. Osa IX. 2. painos*. Suomennos Aristoteleen teosten suomennustyön toimikunta: Knuuttila, Simo & Niiniluoto, Ilkka & Thesleff, Holger. Gaudeamus: Tampere.
- Bamberg, Michael** 2004: Positioning with Davie Hogan. Stories, Telling and Identities. Teoksessa Daiute, Collette & Lightfoot, Cynthia (toim.): *Narrative analysis. Studying the development of individuals in society*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 136–159. (e-kirja). Saatavilla [www-muodossa <URL: http://srmo.sagepub.com/view/narrative-analysis/n2.3.xml>](http://srmo.sagepub.com/view/narrative-analysis/n2.3.xml) [Luettu 30.4.2016.].
- Billig, Michael** 1987: *Arguing and Thinking. A Rhetorical Approach to Social*

- Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Edmunds, June & Turner, Bryan S.** 2002: *Generations, Culture and Society*. Buckingham: Open University Press.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha** 2008: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen* (8. painos, alkup. 1998). Tampere: Vastapaino.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina** 2006: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–48.
- Finnegan, Ruth** 1997: 'Storying the Self': Personal Narratives and Identity. Teoksessa Mackay, Hugh (toim.) *Consumption and Everyday Life*. London: Sage, 65–104.
- Freeman, Mark** 2007: Life "on holiday"? In defence of big stories. Teoksessa Bamberg, Michael (toim.): *Narrative – State of Art*. Amsterdam: Benjamins, 155–163.
- Georgakopoulou, Alexandra** 2007: *Small Stories, Interaction and Identities*. Amsterdam: Benjamins.
- Gill, Ann M. & Whedbee, Karen** 1997: Rhetoric. Teoksessa Van Dijk, Teun A. (toim.): *Discourse as Structure and Process*. London: Sage, 157–184.
- Grint, Keith & Woolgar, Steve** 1997: *The Machine at Work. Technology, Work, and Organisation*. Cambridge: Polity Press.
- Heinonen, Visa** 2005: Kultainen 60-luku. Teoksessa Karisto, Antti (toim.): *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 145–166.
- Helsti, Hilikka** 1988: *Kulttuurin muutos ja televisio. Television ensimmäiset vuosikymmenet suomalaisten kokemina*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Kansanrunoustieteen laitos / folkloristiikka.
- Hirvilampi, Tuuli** 2008: Kuluttavan elämäntavan hylänneet kulutuskarkurit. Teoksessa Niemi, Mari K. (toim.): *Kiitos ei! Kieltäytymisen kulttuurihistoriaa*. Helsinki: Ajatus, 143–168.
- Hollway, Wendy** 1984: Gender Difference and the Production of Subjectivity. Teoksessa Henriques, Julian & Hollway, Wendy & Urwin, Cathy & Venn, Couze & Walkerdine, Valerie (toim.): *Changing the Subject. Psychology, Social Regulation and Subjectivity*. London: Methuen, 227–263.
- Jallinoja, Riitta** 1991: *Moderni elämä. Ajankuva ja käytäntö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero** 1993: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja** 2002: Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): *Diskurssianalyysi liikkeessä* (2. painos, alkup. 1999). Tampere: Gummerus, 37–53.
- Jokinen, Arja** 2002: Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): *Diskurssianalyysi liikkeessä* (2. painos, alkup. 1999). Tampere: Gummerus, 126–159.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero** 2012: *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Tampere: Vastapaino.
- Karisto, Antti** 2005: Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa Karisto, Antti (toim.): *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 17–58.
- Knuuttila, Seppo** 1994: *Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Knuuttila, Seppo** 2003: Arjen ongelma tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Talja, Sanna & Tuuva, Sari (toim.): *Tietotekniikkasuhteet. Kulttuurinen näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 195–216.
- Knuuttila, Seppo** 2008: Menneisyys identiteetin paikkana. Teoksessa Piela, Ulla & Vakimo, Sinikka (toim.): *Entinen aika, nykyinen mieli*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1185, Tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 417–433.
- Kortti, Jukka** 2007: *Näköradiosta digiboksiin. Suomalaisen television sosiokulttuurinen historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Koivisto, Hanne** 1990: Kodin teknologian synty. Teoksessa Kero, Reino & Kujanen, Hannu (toim.): *Kivikirveestä tietotekniikkaan. Tekniikan sosiaalishistoriaa kivikaudesta nykypäivään*. Julkaisuja/Turun yliopisto, historian laitos. Turku: Turun yliopisto, 209–221.
- Labov, William** 1977 (alkup. 1972): *Language in the Inner City*. Oxford.
- Latvala, Pauliina** 2005: *Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Latvala, Pauliina** 2013: *Kerrottu politiikka. Muistitietotutkimus arjen poliittisesta kulttuurista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Lauhakangas, Outi** 2004: *Puheesta ihminen tunnetaan. Sananlaskujen funktiot sosiaalisessa vuorovaikutuksessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1001. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mackay, Hugh** 1997: Consuming Communication Technologies at Home. Teoksessa Mackay, Hugh (toim.): *Consumption and Everyday Life*. London: Sage, 259–297.
- MacKenzie, Donald & Wajcman, Judy** 1985: *The Social Shaping of Technology. How the Refrigerator Got Its Hum*. Milton Keynes & Philadelphia: Open University Press.
- Michelsen, Karl-Erik** 2000: Onko teknologialla menneisyyttä? Pohdintoja teknologian historiasta ja sen tutkimisesta. Teoksessa Lemola, Tarmo (toim.): *Näkökulmia teknologiaan*. Helsinki: Gaudeamus, 62–89.
- Mikkola, Kati** 2009: *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Niemi, Mari K.** 2008: Toisintekijöiden jäljillä. Teoksessa Niemi, Mari K. (toim.): *Kiitos ei! Kieltäytymisen kulttuurihistoriaa*. Helsinki: Ajatus, 7–18.
- Oksman, Virpi** 2003: ”Kyl kolmivuotiaskin osaa tietokoneella tehdä”. Lapset arjen kulttuurisissa teknologiadiskursseissa. Teoksessa Talja, Sanna & Tuuva Sari (toim.): *Tietotekniikkasuhteet. Kulttuurinen näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 56–72.
- Peltonen, Ulla-Maija** 1996: *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 657. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Perelman, Chaïm** 1996: *Retoriikan valtakunta*. (Alkuteos *L’empire rhétorique* 1977). Suomentanut Lehto, Leevi. Tampere: Vastapaino.
- Portelli, Alessandro** 1991: *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories. Form and Meaning in Oral History*. Albany: State University of New York Press.
- Portelli, Alessandro** 1997: *The Battle of Valle Giulia. Oral History and the Art of Dialogue*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Potter, Jonathan** 1996: *Representing Reality. Discourse, Rhetoric & Social Construction*. London: Sage.
- Purhonen, Semi** 2001: *Suuret ikäluokat sukupolvena. Tutkimus 1945–50 syntyneiden sukupolvitietoisuudesta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto,

Sosiaalitieteiden laitos / sosiologia.

- Pöysä, Jyrki** 2003: Tietokone – isäntä vai renki? Analyysi retrospektiivisen muistelun rakenteista kilpikirjoitusaineistossa. Teoksessa Talja, Sanna & Tuuva, Sari (toim.): *Tietotekniikkasuhteet. Kulttuurinen näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 148–194.
- Pöysä, Jyrki** 2006: Kilpikirjoitukset muistitietotutkimuksessa. Teoksessa Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 221–244.
- Pöysä, Jyrki** 2009: Positiointiteoria ja positiointianalyysi – uusia näkökulmia narratiivisen toimijuuden tarkasteluun. Teoksessa Hägg, Samuli & Lehtimäki, Markku & Steinby, Liisa (toim.): *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 314–343.
- Pöysä, Jyrki** 2011: Tekstin ajat. Tulkintoja muistelukirjoitusten temporaalisuudesta. Teoksessa Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.): *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1314. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 316–348.
- Rogers, Everett M.** 1983: *Diffusion of innovations*. New York: Free Press.
- Salmi, Hannu** 1996: ”Atoomipommilla kuuhun!” *Tekniikan mentaalihistoriaa*. Helsinki: Edita.
- Sankari, Anne** 2003: Tietotekniikan ihmevanhat? Teoksessa Talja, Sanna & Tuuva, Sari (toim.): *Tietotekniikkasuhteet. Kulttuurinen näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 73–92.
- Silverstone, Roger & Hirsch, Eric & Morley, David** 1992: Information and communication technologies and the moral economy of the household. Teoksessa Silverstone, Roger & Hirsch, Eric (toim.): *Consuming Technologies. Media and Information in Domestic Spaces*. London: Routledge, 15–31.
- Slack, Jennifer Daryl & Wise, J. Macgregor** 2005: *Culture + Technology. A Primer*. New York: Peter Lang.
- Stark, Laura** 2006: Johdanto. Pitkospuita modernisaation suolle. Teoksessa *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–46.
- Stillar, Glenn F.** 1998: *Analysing Everyday Text. Discourse, Rhetoric, and Social*

Perspectives. Thousand Oaks, California: Sage Publications. (e-kirja). Saatavilla
www-muodossa <URL: <http://search.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=474139&site=ehost-live&scope=site>>
[Luettu 30.4.2016.].

- Suominen, Jaakko** 2000: *Sähköaivo sinuiksi, tietokone tutuksi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Suominen, Jaakko** 2003: *Koneen kokemus. Tietoteknistyvä kulttuuri modernisoituvassa Suomessa 1920-luvulta 1970-luvulle*. Tampere: Vastapaino.
- Suominen, Jaakko** 2009: Kaiken maailman tieto? Internet tietämisen kohteena, lähteenä ja välineenä. Teoksessa Saarikoski, Petri & Suominen, Jaakko & Turtiainen, Riikka & Östman, Sari (toim.): *Funetista Facebookiin. Internetin kulttuurihistoria*. Helsinki: Gaudeamus, 116–156.
- Suominen, Jaakko** 2011: Mediasta kysymässä. Radiota, televisiota, puhelinta ja tietokonetta käsittelevät keruukutsut aineistona. Teoksessa Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.): *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1314. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 233–258.
- Suoranta, Juha & Lehtimäki, Hanna & Hakulinen, Sampsa** 2001: *Lapset tietoyhteiskunnan toimijoina*. Tampere: Tampereen yliopiston tietoyhteiskunnan tutkimuslaitos.
- Talja, Sanna** 2003: Tietotekniikkaminuus – miten se rakentuu? Teoksessa Talja, Sanna & Tuuva, Sari (toim.): *Tietotekniikkasuhteet. Kulttuurinen näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 13–40.
- Talsi, Noora** 2012: Technologies Entering the Home – The Domestication of Mundane Technologies. Teoksessa Bradley, Gunilla & Whitehouse, Diane & Lin, Angela (toim.): *IADIS International Conference ICT, Society and Human Beings*. IADIS Press, 3-10.
- Talsi, Noora** 2014: *Kodin koneet. Teknologioiden kotouttaminen, käyttö ja vastustus*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Talsi, Noora & Tuuva-Hongisto, Sari** 2009: Ei vietetty sinä jouluna tekniikan riemujuhlaa. Teknologinen imperatiivi teknologiaelämäkerroissa. *Kulttuurintutkimus* 26 (2009) : 2–3, 71–82.
- Tamminen, Sakari** 2007: Tietotekniikan laadullinen asennetutkimus. Teoksessa Vesala, Kari Mikko & Rantanen, Teemu (toim.): *Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen*

asennetutkimuksen lähestymistapa. Helsinki: Gaudeamus, 225–252.

- Tuomaala, Saara** 2006: Sukupuolen kokemuksista muistitietohistoriaan. Teoksessa Teoksessa Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 271–291.
- Turner, Bryan S.** 1987: A Note on Nostalgia. *Theory, Culture & Society*. Vol. 4(3) (1987): 147–156.
- Turtiainen, Pekka** 2013: ”Meit on paljon mut ei kuuluta minnekään.” *Yhteisöt ja vastadiskursiivisuus rap-artisti Asan sanoituksissa*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto. Folkloristiikan laitos.
- Uotinen, Johanna** 2003: ”Agricolan päivänä se kannettiin meidän makuuhuoneen pöydälle”. Tietotekniikka, kokemus ja kertomus. Teoksessa Talja, Sanna & Tuuva, Sari (toim.): *Tietotekniikkasuhteet. Kulttuurinen näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 118–147.
- Uotinen, Johanna** 2005: *Merkillinen kone. Informaatioteknologia, kokemus ja kertomus*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Wajcman, Judy** 1991: *Feminism Confronts Technology*. Cambridge: Polity Press.
- Vakimo, Sinikka** 2001: *Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäkäytännöistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wallgren, Thomas** 1989: Moderni ja postmoderni käsitteinä ja tapoina kokea aikaa. Teoksessa Heiskanen, Pirkko (toim.): *Aika ja sen ankaruus*. Helsinki: Gaudeamus, 35–53.
- Vilkko, Anni** 1998: Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 81–98.
- Virtanen, Leea** 1988: *Suomalainen kansanperinne*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 471. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virtanen, Matti** 2005: Suuret ikäluokat sukupolvena. Teoksessa Karisto, Antti (toim.): *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 197–207.

Elektroniset lähteet

- Bamberg, Michael** 1997: Positioning Between Structure and Performance. *Journal of Narrative and Life History*, 7(1–4), 335–342. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www2.clarku.edu/~mbamberg/Material_files/Positioning_Between_Structure_and_Performance.pdf> [Luettu 30.4.2016.].
- Bamberg, Michael & Georgakopoulou, Alexandra** 2008: Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. *Text & Talk*, 28(3), 377–396. Saatavilla www-muodossa <URL: <http://search.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=32585535&site=ehost-live&scope=site>> [Luettu 30.4.2016.].
- Bauman, Richard & Briggs, Charles L.** 1990: Poetics and Performance as Critical Perspectives on Language and Social Life. *Annual Review of Anthropology* 19: 59–88. Saatavilla www-muodossa <URL: <http://www.jstor.org.libproxy.helsinki.fi/stable/2155959>> [Luettu 30.4.2016.].
- Pajunen, Airi & Ruotsalainen, Kaija** 2012: Suuret ikäluokat eläkeiässä. *Hyvinvointikatsaus 1/2012*. Tilastokeskus. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-03-12_001.html> [Luettu 30.4.2016.].
- Salmi-Nikander, Kirsti** 2009: Pienet kertomukset, suuret merkitykset. Kerronta, identiteetti ja vuorovaikutus käsinkirjoitetuissa lehdissä. *Kasvatus & Aika* 1(3), 7–23. Saatavilla www-muodossa <URL: <http://elektra.helsinki.fi/oa/1797-2299/3/1/pienetke.pdf>> [Luettu 30.4.2016.].
- Turner, Bryan S.** 1989: Ageing, Status Politics and Sociological Theory. *The British Journal of Sociology*. Vol. 40(4), 588-606. Saatavilla www-muodossa <URL: <http://www.jstor.org/stable/590890>> [Luettu 30.4.2016.].
- Ukkonen, Taina** 2000: Muistitieto tutkimuksen kohteena ja aineistona. *Elore* 7:2, 4. artikkeli. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.elore.fi/arkisto/2_00/ukkk200.html> [Luettu 30.4.2016.].

Liitteet

Minä ja teknologia

Teknologiaelämäkertakysely 2007: Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitos / ETIM -tutkimushanke

Suomea pidetään teknologioiden hyödyntämisen kärkimaana. Suomalaiset käyttävätkin erilaisia teknologioita yhä enemmän jokapäiväisessä elämässään. Tämän keruun tavoitteena on koota teknologioihin liittyviä henkilökohtaisia kokemuksia ja käsityksiä, teknologiaelämäkertoja. Kirjoita vapaamuotoisesti annettujen teemojen pohjalta itsellesi sopivalla tyylillä. Kiitos vastauksestasi.

1. Teknologiaelämäkerta

- kirjoita oma teknologiatarinasi.
- kerro esimerkiksi viha/rakkaussuhteestasi teknologiaan. Voit valita jonkin itsellesi läheisen tai vastenmielisen teknologian (esim. tietokone, internet, puhelin, auto, televisio, digiboksi, sähkö, viihde-elektronikka, kodinkoneet, työkalut jne.)

2. Teknologia arjessa

- miten arkesi on muuttunut teknologian vaikutuksesta?
- oletko innokas ottamaan uutuuksia käyttöösi, miksi?
- miten vaihtuvat elämäntilanteet vaikuttavat teknologian käyttöösi?
- asettaako asuin- tai työpaikkasi rajoituksia tai vaatimuksia teknologioiden käytöllesi?
- koetko olevasi liian nuori tai vanha käyttämään jotain teknologioita, miksi?
- onko sukupuolella väliä teknologioiden suhteen?
- mistä teknologiasta et luopuisi, miksi?
- mitä et käyttäisi mistään hinnasta?

3. Teknologisoituva Suomi

- millaisena näet teknologisoituvan Suomen?
- onko Suomessa pakko käyttää erilaisia teknologioita saadakseen esimerkiksi palveluita?
- miten paine käyttää teknologioita vaikuttaa omaan elämääsi?
- voiko pakosta käyttää teknologioita kieltäytyä?
- jättääkö teknologioista kieltäytyminen jotakin syrjään? mitä syrjään jääville tapahtuu?
- ovatko suomalaiset teknologiahullua kansaa, miksi?

Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen ETIM (Encounters with Technological Imperative) -tutkimushanke tekee kulttuurista ja yhteiskunnallista tutkimusta teknologiasta. Hankkeen rahoittaa Suomen Akatemia. Siinä tarkastellaan kulttuurista ja yhteiskunnallista painetta käyttää erilaisia teknologioita. Tutkimuksen näkökulmia ovat teknologia kansallisena myyttinä, teknologioiden vastustaminen sekä niistä syrjään jääminen. Teknologiaelämäkerta-aineistojen lisäksi hankkeessa tehdään haastatteluja ja kerätään strategia- ja media-aineistoja. Projektin johtaja on dosentti Jukka Oksa ja tutkijoina toimivat FT Johanna Uotinen, FL Sari Tuuva-Hongisto sekä YTM Noora Talsi.

Kirjoitusohjeet:

- Kirjoita vastauksesi valkoiselle A4-arkille vain paperin toiselle puolelle. Jätä vasempaan reunaan n. 4 cm ja oikeaan reunaan n. 1 cm marginaali arkistointitoimenpiteitä varten. Älä käytä tarroja, teippejä tai niittejä.
- Kirjoita eri liuskalle taustatietosi: nimi, osoite, puhelinnumero; koulutus ja ammatti (myös entiset); syntymäaika ja -paikka sekä allekirjoitettu suostumuksesi siihen, että lähettämäsi aineisto arkistoidaan nimelläsi tutkimuskäyttöön Kansanrunousarkistoon.
- Lähetä vastauksesi 31.8.2007 mennessä osoitteeseen SKS, Kansanrunousarkisto, PL 259, 00171 Helsinki tai sähköpostitse osoitteeseen keruu@finlit.fi. Kuoreen tai viestinaihekenttään tunnus "Teknologia". Vastaajille jaetaan kirjapalkintoja.

Lisätietoja: www.joensuu.fi/tietoyhteiskunta

Johanna Uotinen, johanna.uotinen@joensuu.fi, 013-251 4137

Sari Tuuva-Hongisto, sari.tuuva-hongisto@joensuu.fi, 013-251 2453

Noora Talsi, noora.talsi@joensuu.fi, 013-251 4082 ja Kansanrunousarkisto, p. 0201

131 240